

**SOSYOEKONOMİK BAKIMDAN DEZAVANTAJLI
ÖĞRENCİLERİN BULUNDUĞU OKULLARDA ÖĞRENCİLERE
SUNULAN AKADEMİK VE SOSYAL YARDIMLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Nurcan Yıldırım

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

MAYIS, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 (altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Nurcan

Soyadı : YILDIRIM

Bölümü : Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Bilim Dalı

İmza :

Teslim Tarihi : 15.05.2019

TEZİN

Türkçe Adı : Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Bulunduğu Okullarda Öğrencilere Sunulan Akademik ve Sosyal Yardımların Değerlendirilmesi.

İngilizce Adı : Academic and Social Aids Provided to Students in Schools where Socioeconomically Disadvantaged Students Study.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynaklarda belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Nurcan YILDIRIM

İmza:.....

JÜRİ ONAY SAYFASI

Nurcan YILDIRIM tarafından hazırlanan “Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Bulunduğu Okullarda Öğrencilere Sunulan Akademik ve Sosyal Yardımların Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç.Dr.Türker KURT

.....

(Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Prof.Dr. Ferudun SEZGİN

.....

(Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç.Dr.Nihan DEMİRKASIMOĞLU

.....

(Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi:15.05.2019

Bu tezin Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof.Dr. Selma YEL

.....

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Ablam Nuray YILDIRIM' a,
Kardeşim Halil YILDIRIM' a
Kızım Nurgöl Zeynep YILDIRIM' a

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren danışmanım Doç. Dr. Türker KURT'a, tecrübelerinden faydalandığım Ferudun SEZGİN'e, çalışmalarım boyunca yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma ve ayrıca manevi destekleri ile beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

**SOSYOEKONOMİK BAKIM DAN DEZEVANTAJLI
ÖĞRENCİLERİN BULUNDUĞU OKULLARDA ÖĞRENCİLERE
SUNULAN AKADEMİK VE SOSYAL YARDIMLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Nurcan YILDIRIM
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Mayıs 2019**

ÖZ

Bu çalışmada, sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı çocuklara okulda ve okul dışında yapılan sosyal ve akademik yardımların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örnekleme Ankara ili Sincan ilçesindeki ortaokullardan ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile belirlenen 13 okul müdüründen oluşmaktadır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Açık uçlu ve sondalarla desteklenmiş soruların bulunduğu görüşme formu kullanılarak katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda okul müdürlerinin sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmayı temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyin altında gelire sahip olmak olarak tanımlamışlardır. Okul müdürleri sosyal ihtiyaçları maddi, okul kıyafetleri, sosyal ortamda giyilecek kıyafetler olarak tanımlamışlardır. Okul müdürleri yapılan sosyal yardımların öğrencilerin okulla ilgili ihtiyaçlarını kısmen karşıladığını belirtmişlerdir. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere yapılan yardımların, ilgili olan ve başarılı olmak isteyen öğrencilere nispeten faydalı olduğu söylenmiştir. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı fakat kendi ekonomik durumlarını gizleyen veya ilgisiz öğretmen ve idarecilerden kaynaklı nedenlerle ulaşamayan öğrencilere bu imkânlar sunulamamaktadır. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere, ihtiyaçlarına göre, okul içinde ve dışında sunulan akademik ve sosyal yardımları artırılması, öğrencilere ihtiyaçlarını nerelerden karşılayabilecekleri konusunda bilgilendirme amaçlı etkinlikler yapılması, öğrencilere yapılacak yardımlarda kamu kuruluşlarının etkin olması, yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi ve adil olarak dağıtımın yapılabilmesine yönelik çözüm yollarının geliştirilmesinin gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler : Dezavantajlı öğrenci, Sosyal yardım, Akademik yardım
Sayfa Adedi : xiv+101
Danışman : Doç. Dr. Türker KURT

**ACADEMIC AND SOCIAL AIDS PROVIDED TO STUDENTS IN
SCHOOLS WHERE SOCIOECONOMICALLY DISADVANTAGED
STUDENTS STUDY
(Master Thesis)**

Nurcan YILDIRIM

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

May, 2019

ABSTRACT

In this study, it is aimed to make an evaluation about the social and academic aids to socioeconomically disadvantaged children. The study group consists of 10 school principals determined by unbiased sampling method from secondary schools in Sincan district of Ankara province. The data of the study is collected through the semi-structured interview form developed by the researcher. The interview form supported with open-ended and probing questions was applied face to face. The obtained data is analyzed using descriptive analysis technic. More than half of the principals defined being socioeconomically disadvantaged as being unable to meet their basic needs and having a level of income below a certain level. The school principals have indicated that the socioeconomically disadvantaged students inside and outside of the school are provided with aids. The school principals stated that academic need is an access to different resources, etudes in order to be prepared for the exams, and document need is, besides this, to be directed to appropriate areas according to their interests and abilities. The school principals have said that academic assistance is offered to socio-economically disadvantaged students, both inside and outside of the school. As a result of the study, it can be said that the social and academic aids are provided to socio-economically disadvantaged students and they are relatively useful to students who are interested and striving to attain the required success. It can be said that these benefits cannot be made for students who are disadvantaged in socioeconomic terms and cannot be reached for the fact that they don't want to talk about their economic condition or that the teachers together with the principals are indifferent to the topic. At the end of the research, studies should be made about increasing the social and academic benefits for the disadvantaged students from the socioeconomic aspects both inside and outside the school in line with the needs of

the students. In addition, students can be given seminars on this topic and be directed to where they can meet these needs. Factors that impede access to these students should be removed.

Key Words : Disadvantaged student, Social aid, Academic aid

Page Number: xiv+101

Supervisor : Assist. Assoc. Dr. Türker KURT

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
İTHAF.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ 1	
Problem Durumu	1
Araştırmanın Problem Cümlesi	8
Araştırmanın Amacı	9
Araştırmanın Önemi.....	10
Varsayımlar	12
Sınırlılıklar.....	12
Tanımlar	12
BÖLÜM 2	14
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	14
Giriş	14
Yoksulluk.....	14
Yoksulluğun Türleri	15

Yoksulluğun Nedenleri	17
Çocuk Yoksulluğu	18
Sosyal Dışlanma	21
Sosyal Politika	23
Eğitimde Fırsat Eşitliği.....	23
Sosyal Yardım	29
Sosyal Yardımın Tarihsel Gelişimi.....	31
Türkiye’de Sosyal Yardımın Tarihsel Gelişimi	32
Sosyal Yardıma İlişkin Yasal Çerçeve: Anayasa	38
Türkiye’de Sosyal Yardım Kurum ve Kuruluşları	39
Milli Eğitim Bakanlığı	39
<i>Pansiyon Hizmetleri</i>	<i>40</i>
<i>İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma</i>	
<i>ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Eğitim Kanunu</i>	<i>41</i>
<i>Ücretsiz Ders Kitabı Hizmetleri</i>	<i>42</i>
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.....	42
<i>Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü</i>	<i>42</i>
<i>Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü</i>	<i>44</i>
<i>Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu</i>	<i>45</i>
Vakıflar Genel Müdürlüğü	46
Mahalli İdareler	47
<i>İl Özel İdaresi</i>	<i>47</i>
<i>Belediyeler</i>	<i>48</i>
<i>Köy Yönetimi.....</i>	<i>48</i>
Sivil Toplum Kuruluşları	49
BÖLÜM 3.....	50
YÖNTEM.....	50
Araştırmanın Modeli	50
Evren ve Örneklem	51
Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi.....	52
Verilerin Toplanması.....	53
Verilerin Analizi.....	54
Geçerlik ve Güvenilirlik	57

BÖLÜM 4.....	59
BULGULAR VE YORUM	59
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlılık Kavramı.....	59
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Sosyal İhtiyaçları.....	61
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okulda Sağlanan Sosyal Yardımlar	63
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okul Dışındaki Kurumlar veya Kişiler Tarafından Sağlanan Sosyal Yardımlar	65
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Yapılan Sosyal Yardımların Öğrenci İhtiyaçlarını Karşılaması	67
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Yapılan Sosyal Yardımların Arttırılması için Öneriler	69
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Akademik İhtiyaçları	71
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okulda Sunulan Akademik Yardımlar.....	73
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okul Dışındaki Kurumlar veya Kişiler Tarafından Sunulan Akademik Yardımlar	75
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Sunulan Akademik Yardımların Öğrenci İhtiyaçlarını Karşılaması	77
Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Daha Fazla Akademik Yardımlar Sunulması için Öneriler.....	78
BÖLÜM 5.....	80
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	80
Sonuçlar	80
Öneriler	82
KAYNAKLAR.....	84
EKLER.....	96
Görüşme Formu	97
Araştırma İzin Yazısı.....	100

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Okul Müdürlerinin Demografik Özellikleri</i>	52
Tablo 2. <i>Araştırmanın Veri Analizinde Kullanılan Tema ve Alt Kategoriler (Kod) Listesi</i>	56
Tablo 3. <i>Katılımcıların Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlılık Tanımına İlişkin Görüşleri</i>	59
Tablo 4. <i>Katılımcıların Sosyal İhtiyaçlarına İlişkin Görüşleri</i>	61
Tablo 5. <i>Okulda Sağlanan Sosyal Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	63
Tablo 6. <i>Okul Dışında Sağlanan Sosyal Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	65
Tablo 7. <i>Sosyal Yardımların Öğrenci İhtiyaçlarını Karşılmasına İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	67
Tablo 8. <i>Sosyal Yardımların Artırılması İçin Önerilere İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	69
Tablo 9. <i>Akademik İhtiyaçlara İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	71
Tablo 10. <i>Okulda Sağlanan Akademik Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	73
Tablo 11. <i>Okul Dışında Sağlanan Akademik Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	75
Tablo 12. <i>Akademik Yardımların İhtiyacı Karşılmasına İlişkin Katılımcı Görüşleri</i>	77
Tablo 13. <i>Akademik Yardımların Artırılması İçin Önerilere İlişkin Katılımcı Görüşleri</i> ...	78

SİMGE ve KISALTMALAR LİSTESİ

ASAGEM	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
GSYİH	Gayrisafi yurt içi hasıla
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
SYDTF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, amaçları, önemi, varsayımları, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

Problem Durumu

Öğrencilerin belirli temel ihtiyaçlarının karşılanamaması onların eğitim başarılarını olumsuz yönde etkileyebilecek bir etmen olarak nitelenebilir. Dolayısıyla öğrencilerin bir kısmı aile bir kısmı ise okulla ilgili olan ihtiyaçlarının karşılanması öğrencilerin okulda başarılı olması için gereklidir. Bu bağlamda, temel gereksinimleri yeterince karşılanamayan dezavantajlı öğrencilere, eğitimleri sırasında sağlanacak sosyal ve akademik yardımların onların eğitimlerini ve dolayısıyla gelecek yaşamlarını olumlu yönde etkileyebileceğini söylemek mümkündür.

Tarihin ilk devirlerinden beri, sosyal yardımlar varlığını değişik isimler altında sürdürmektedir. Günümüzde kullanılan anlamda sosyal yardım kavramının ortaya çıkışı ise sanayileşme dönemine rastlamaktadır (Karataş, 1999, s. 42). Sosyal yardım, yoksul kişilere ayni veya nakdi yardım yapılmasıdır. Bu nedenle, yoksulluğu ve yoksul kişileri akla getirmektedir (İkizoğlu, 2000, s. 1). Bu bakımdan yoksulluk, sosyal yardım almanın temel belirleyicisi olarak tanımlanmaktadır (Atalay, 2001, s. 1). Modern devletler yoksul kesimleri korumaya yönelik sosyal sorumluluklarının bir gereği olarak ihtiyaç sahiplerine sosyal yardımlar yapmaktadırlar (Demirbilek, 2005, s. 287).

Türkiye’de yoksullara yardım yapılmasının Anayasa ve yasalarla güvence altına alındığı söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal bir devlet olduğu belirtilmiştir. Anayasa’nın 61. maddesinde ise “...devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu

amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.” hükümlerine yer verilmiştir. Anayasa’nın 42. maddesinde de vatandaşların eğitim hakkı güvence altına alınmış ve maddi imkândan yoksun bireylerin eğitim almaları için gerekli yardımların yapılması hükme bağlanmıştır. Ayrıca Milli Eğitim Temel Kanunu’nda “Eğitim Hakkı (Madde 7)” ve “Fırsat ve İmkân Eşitliği (Madde 8)” başlıklı maddeleri ile toplumun tüm kesimlerinin eğitim hakkı güvence altına alınmıştır. Madde 7’de ilköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkı olduğu ve ilköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanacağı belirtilmiştir. Doğrudan eğitimde fırsat ve imkân eşitliği başlığını taşıyan Madde 8’de ise eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanacağını, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılacağını ve son olarak özel eğitim ihtiyacı olan veya korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınacağını belirtilmiştir.

Yukarıda bilgi verilen yasalar da göz önüne alındığında dezavantajlı öğrencilere yapılan yardımların bir eğitim eşitliği konusu olduğu da ifade edilebilir. Eğitimde eşitlik kavramı, adalet (fairness) ve kapsama (inclusion) olmak üzere iki boyutlu bir kavram olarak tanımlanmıştır (OECD, 2007, s. 29). Adalet boyutu cinsiyet, sosyoekonomik durum ve etnik köken gibi kişisel özelliklerin veya toplumsal koşulların, kişilerin eğitim almalarına ve başarılarına bir engel oluşturmaması gerektiği anlamına gelmektedir. Kapsama boyutu ise herkesin asgari standartlara sahip bir eğitim alması anlamına gelmektedir (OECD, 2007, s. 29). Eğitimde adaletin sağlanması için kişisel ve sosyal durumların, eğitimdeki başarıya ve kaliteli eğitime erişime engel oluşturmaması gerekir. Eğitimde içermenin sağlanması için ise günümüz toplumunun gerekli kıldığı asgari düzeydeki yeterliklerin ve becerilerin, kişisel ve sosyal durumlarından bağımsız olarak toplumun tüm kesimlerine kazandırılması gerekmektedir (OECD, 2007, s. 29; Polat, 2009, s. 2). Karakütük (2016, s. 239) eğitimde eşitliğin, var olan imkânların eşit dağıtılması olmadığına vurgu yapmıştır. Bunun nedeni imkânlar eşit dağıtıldığında, daha az imkânı olan ile daha çok imkânı olanların durumundaki göreceli dengesizliklerin giderilemeyecek olmasıdır. Dolayısıyla eğitimde eşitlik, eğitimden yararlananlara sunulan eğitim imkânının eşitlenmesi şeklinde gerçekleşmelidir. Bunun için, daha az imkânı olanlara bu imkânın daha fazla sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda çocuklara okullarda yapılan yardımların, onların maddi imkânsızlıktan kaynaklanan dezavantajlarının etkisini azaltmaya yönelik bir

çaba olduğu ve böylece eğitim eşitliğini de sağlamaya yönelik bir girişim olduğu söylenebilir.

20. yüzyılın özellikle son çeyreğinden itibaren dünyada ekonomik rekabetin küresel düzeyde artışıyla, teknolojideki hızlı gelişmeler ve nitelikli emeğe yönelik talebin artması eğitilmiş/nitelikli ve eğitimsiz/niteliksiz emek arasındaki ücret ve gelir eşitsizliğini artırmıştır. Bu durum, yalnızca eğitilmiş ve eğitimsiz bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini arttırmakla kalmayıp, aynı zamanda düşük gelirli ailelerin finansal kısıtlar nedeniyle çocuklarının eğitimi için kullanabilecekleri kaynakların azalmasına neden olmaktadır (Acemoğlu ve Psichke, 2001, s. 890). Gelir eşitsizliğinin artmasıyla düşük gelirli ailelerin finansal kısıtlar nedeniyle çocuklarının eğitimi için kullanacakları kaynakların azalması düşük gelirin ve yoksulluğun nesiller arasında aktarılmasına da yol açan bir faktör olmaktadır (Glomm ve Ravikumar, 2003, s. 289).

Öğrenci başarısını etkileyen aile kaynaklı faktörler birçok araştırma sonucu ortaya konmuştur. Bunlardan başlıcaları anne babanın eğitim düzeyi, ailenin sosyoekonomik düzeyi, çocuğa karşı tutumları ve davranışları, çocuklarının eğitime katılımları ve destekleridir (Karacabey ve Boyacı, 2018; MEB, 2018; Özer ve Anıl, 2011, s. 313-324; Özdemir, Sezgin, Şirin, Karip, Erkan, 2010; Özkan ve Yıldırım, 2013, s. 249-261; Şevik, 2014, s. 8-34). Bu etmenlerden ailenin sosyoekonomik düzeyi, yaşadıkları sosyal çevre ve toplum içerisindeki statüleri öğrenci başarısına etki eden bir etmen olduğuna ilişkin literatürde birçok araştırma mevcuttur (Özer ve Anıl, 2011, s. 321; Arıcı, 2007; Karacabey ve Boyacı, 2018; Kocaman, 2008, s. 81-86; Özdemir vd., 2010; Polat, 2009, s. 46-61, Şevik, 2014). Bu araştırmaların sonuçlarının ailenin sosyoekonomik düzeyi düştükçe, çocukların eğitim başarısının düştüğünü ve bundan da öte çocuklarının eğitim imkânlarını tamamen ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Bunun nedenleri çalışmanın devam eden kısmında araştırma sonuçlarına dayalı olarak irdelenmiştir.

Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı ailelerin çocukları çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bozuk gelir dağılımı, düşük ücret, işsizlik, hızlı nüfus artışı, göç, çarpık kentleşme, yetersiz eğitim vb. olumsuzluklar çocukların erken yaşta çalışma yaşamına katılmalarına neden olmaktadır (Keskinkılıç Kara, 2011, s. 11). Çalışan çocukların akademik başarıları çalışma hayatına katılmaları ile birlikte düşmektedir. Çocukların hem çalışmaları hem de derslerinde başarılı olmaları gerekmektedir. Ancak yapılan bir saha araştırmasının sonuçlarına bakıldığında, çocuk işçilerin %85,3'ünün akademik başarı

durumlarının kötü olduğu belirtilmiştir. Çocukların çalışmaya ayırdıkları vakit ve enerji derslerine ayırdıkları vakit ve enerjiyi azaltmaktadır. Bu durum başarısızlığı ortaya çıkaran bir etmen halini almaktadır (Kılıç, 2009, s. 132-133).

Sokakta çalışan çocukların profiline bakıldığında, erkek çocukların sayısının kız çocukların sayısından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Çocukların yaşları 8 ve 14 arasında değışmekle birlikte çoğunluğu 11-13 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Çalışan çocukların büyük çoğunluğunun 6. ve 7. sınıfa devam etmekte olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan çocukların çok büyük bir kısmının öğrenim yaşantıları boyunca karnelerinde en az bir tane zayıf notları olduğu belirlenmiştir. Sokakta çalışan çocukların okul devamsızlıklarının fazla olduğu belirlenmiştir (Keskinkılıç Kara, 2011, s. 98).

Ekonomik açıdan oldukça zor durumda olan ailelerin çocuklarının okula gitmesini teşvik etmede, bu ailelere yapılan yardımların çocukların eğitimlerine devam etmelerinin sağlanması açısından önemli katkılar sağladığı görölmektedir. Boybek (2009) tarafından yapılan araştırmada gıda, yakacak ve nakit desteği alan ailelerin yaklaşık % 50'si ile eğitim yardımı alan ailelerin yaklaşık % 80'i sosyal yardım almıyor olsalardı çocuklarının çalışmak zorunda kalabileceğini belirtmişlerdir (Boybek, 2009, s. 124-125).

Aküzüm, Yavaş, Tan ve Uçar (2015, s. 167-191) tarafından ilköğretim öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenlerini ortaya koymak amacıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin devamsızlık ve okul terki davranışlarının kaynağının büyük oranda ailelerin çocuklarına karşı duyarlı olamayışları ve bu ailelerin karşılaştıkları ekonomik zorluklar ile okullardaki imkânların yetersizliğidir.

Cemalcılar, Gürlehel ve Gökşen (2006'dan akt. Zorbaz, 2018, s. 38) tarafından yapılan çalışmada, okulu terk etme yaş ortalaması 11,5 olarak belirlenmiş ve okul terki yapan çocuklarının ailelerin düşük gelir grubunda olduğu ve bu çocukların bir işte çalıştıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde Özbaş ve Avcı (2013, s. 403), tarafından yapılan çalışma da Erzincan ilinde okulu terk eden çocukların aileleriyle görüşmeler yapılmış ve okulu terk eden çocukların tümünün ailelerinin açlık sınırının altında bir gelirle yaşadıkları bulunmuştur.

Türkiye'de çocukların eğitimini teşvik etmek amacıyla yapılan sosyal yardımlardan biri olan Şartlı Nakit Transferi uygulamasından olumlu sonuçlar alındığı birçok araştırmada ortaya konmuştur (Kaya, 2008; Karakoyun, 2008; Kurnaz ve Avşar, 2010; Özdemir vd., 2010;). Karakoyun'un (2008) belirttiğı gibi, Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) uygulaması

çocuk yoksulluğunu azaltmak amacıyla gelişmekte olan birçok ülkede yaygın olarak uygulanmaktadır. Bu kapsamda yapılan yardımların anneler vasıtasıyla çocuklara ulaştırılması ile hem annenin aile içindeki konumunu güçlendirilmekte, hem de çocukların bu yardımlardan daha fazla faydalanması sağlanmaya amaçlanmaktadır. ŞNT yardımlarını alanların % 86,2'si kadındır. Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) - ŞNT kapsamında yapılan eğitim yardımı ile yararlanıcıların yaşam kalitesindeki artış arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle, SRAP-ŞNT kapsamında yapılan eğitim yardımları yararlanıcıların yaşam kalitesinde (eğitim, sağlık, beslenme gibi) olumlu yönde bir düzelmeye sebep olmuştur. Okula kayıt oranındaki artış ve okula devamın sağlanmasındaki önemli etkenlerden birinin, SRAP - ŞNT kapsamında yoksul ailelere verilen eğitim yardımları olduğu ifade edilmiştir (Karakoyun, 2008, s. 195).

Kurnaz Avşar (2010), araştırmasında yer alan ŞNT hak sahiplerinin 6-17 yaş arasında olan çocuklarının büyük çoğunluğunun (%82) eğitimlerine devam etmekte olduğunu, buna karşılık eğitime devam edemeyen çocukların oranının ise %18 olduğunu belirtmiştir. Eğitime devam edemeyen çocukların çoğunluğunun (%55,5) ekonomik sıkıntı nedeniyle eğitimlerine devam edemediğini saptamıştır (Kurnaz Avşar, 2010, s. 115). ŞNT yardımlarının temel amaçlarından biri yoksul aile çocuklarının çalışmasının önlenmesi ve eğitim sürecinde kalarak başarılarının artırılmasıdır. Fakat ŞNT yardımları bazı çocukları çalışma yaşantısından uzak tutamamakta, çocuk emeği yoksul aileler için bir gelir kaynağı olarak görülmeye devam etmektedir. Bu durum öğrenci, veli, okul arasındaki işbirliğinin tam olarak geliştirilemediğinin de göstergesidir. Programın şartları arasına, ailelerin çocuklarını çalıştırmama şartının da eklenmesinin yerinde olacağı belirtilmektedir (Kaya, 2008, s. 230).

Sosyoekonomik açıdan dezavantajlı ailelerden olup okula düzenli olarak devam etmekte olan çocukların da eğitim başarılarının düşük olduğu belirlenmiştir. Bu sorun aslında eğitim eşitliği açısından temel bir sorun olarak da nitelendirilebilir. Bunun nedeni okullarda verilen eğitimin çocukların ailesel faktörlerinden kaynaklanan dezavantajlarını elimine edememesidir. MEB Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2015 yılı Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Ortak Sınav Başarısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi çalışmasında aile gelir durumuna göre ortak sınav puanlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Öğrencilerin ortak sınav ortalama puanları aile gelir düzeylerine göre incelenmiştir. Tüm derslerde aile gelir düzeyi düştükçe ortak sınav ortalama puanlarının da düştüğü belirtilmiştir. Her bir gelir düzeyindeki öğrencilerin

ortalama puanlarının kendinden aşağıda bulunan gelir düzeyindeki öğrencilerin ortalama puanlarından yüksektir ve aradaki fark istatistiksel açıdan anlamlıdır (MEB, 2015, s. 22).

OECD, 2000 yılından beri üç senede bir OECD ülkeleri ve diğer katılımcı ülkelerde Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) uygulamaları yürütmektedir. PISA ile okuma, matematik ve fen okuryazarlığı alanlarında öğrenci başarıları ölçülmekte olup, ayrıca program çerçevesinde öğrenciler, ebeveynler ve okul yöneticilerinin yanıtladığı anketlerle öğrenme ortamı, süreci ve aile alt yapısı üzerine ayrıntılı veri toplanabilmektedir. PISA sonuçları, öğrencinin başarı ve sosyoekonomik altyapısı arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. PISA sonuçlarına göre, OECD ülkeleri genelinde, sosyoekonomik bakımdan daha üst gelir olan öğrencilerin diğerlerinden, yaklaşık olarak 1 yıllık eğitim yılına karşılık gelen düzeyde daha başarılı oldukları belirlenmiştir (Fındık, 2012, s. 25-26).

MEB tarafından PISA sınavı sonuçlarına ilişkin yapılan değerlendirme Türkiye'nin geçmiş yıllara kıyasla PISA test performansındaki iyileşme olduğu ve de özellikle öğrencilerin sosyoekonomik düzeyleri dikkate alındığında, alt sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerin performanslarındaki artışın üst sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerden daha fazla olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'deki öğrenciler, alt sosyoekonomik düzeyde olmasına rağmen, matematik başarıları bakımından OECD genelinde ilk %25'e giren öğrenci oranının da 2003-2012 yılları arasında kayda değer şekilde arttığı görülmektedir. Bu sonuçlar MEB tarafından düşük sosyoekonomik düzeydeki öğrencilere sunulan imkânlarının arttığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2013, s. 7). Dolayısıyla yapılacak uygun müdahalelerle alt sosyoekonomik düzey ailelerden öğrencilerin eğitim başarılarının artırılması mümkündür. Okul çağındaki çocuklara yönelik yapılacak sosyal ve akademik yardımların çocukların başarılarının artmasına önemli katkılar sağlayabileceği söylenebilir.

Yukarıda yer verilen kuramsal bilgiler ve araştırma sonuçları eğitimin hem bireyin hem de toplumun geleceği için çok önemli bir misyona sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşılık araştırma bulgularının okullarda başarı düzeyi düşük olan, okula devamsızlık düzeyi çok yüksek olan veya okula devam edemeyen çocukların yoksul ailelerin çocukları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda okulların alt sosyoekonomik düzeylerden gelen çocuklara bir yandan daha iyi bir gelecek üretmede yetersiz kaldığı, buna ilave olarak toplumdaki daha üst sosyoekonomik ve sosyokültürel gruplara geçişlerini sağlamakta

yeterince başarılı olamadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla okullardaki dar gelirli çocukların akademik başarısının sağlanması, eğitimin toplumun tüm kesimleri için umut olmaktan çıkmaması ve böylece eğitimin toplumsal misyonunu sürdürmesi açısından önemli görülmektedir.

Aile, çevre ve okul üçlemesi içerisinde gerçekleşen eğitim ve öğretim sürecinde okulun en önemli yere sahip olduğu kuşkusuzdur. Okul, toplumun eğitim kavramı ve hizmetiyle özdeşleştirdiği kurum olarak eğitim sisteminin en işlevsel parçası ve üretim amaçlı somut örgütlenmesidir (Açıkalın, 1998, s. 1). Okul, önceden belirlenmiş eğitim amaçlarına uygun olarak öğrencilerin davranışlarını değiştirecek veya yeni davranışlar kazandıracak yaşantılar hazırlanıp sunan sosyal ve açık bir sistemdir (Başaran, 1993, s. 32). Zamanlarının önemli bir bölümünü okulda geçiren çocuklar için okul önemli bir yaşam alanıdır. Çocuklar okul ortamında fiziksel, davranışsal, sosyal ve akademik olarak gelişim göstermektedirler. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı çocuklar okul yaşantılarında sosyal ve akademik bakımdan birçok zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların üstesinden gelebilmeleri için çocuklara sosyal ve akademik bakımdan yardım etmek gerekmektedir.

Çocukların risk faktörleri ve bunların olumsuz etkilerinden korunabilmesi için önleme odaklı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Öğrencilere yapılacak sosyal yardımlar, ailesel nedenlerle karşı karşıya oldukları ekonomik sıkıntıların onlar üzerindeki olumsuz etkisini azaltarak eğitimde başarılı olmaları için güdüleyici olabilir (Yavuz ve Kutlu, 2016, s. 4). Dezavantajlı çocuklara yönelik olarak okullarda yapılması gerekenler ele alındığında okul idaresinin, öğretmenlerin, okul rehberlik servislerinin ve okul aile birliklerinin çalışmalar yapması gerekmektedir. Ekonomik bakımdan dezavantajlı bir öğrencinin, okula bağlanması öğrenciyi bu risk faktöründen korumada ve onu başarı için güdülemede önemli olmaktadır. Çünkü okul riskli durumdaki öğrenciler için iyi yönde bir köprü görevi üstlenmektedir (Ungar ve Liebenberg, 2013, s. 514-526).

Türkiye’de çocuklara okul ve okul dışında çeşitli yardımlar sağlanmaktadır. Okulda sağlananlar genellikle kıyafet, kitap ve kırtasiye yardımı şeklindedir. Bu yardımlar okul aile birliği tarafından sağlanmakta veya okul yönetimi aracılığıyla durumu iyi ailelerden sağladığı imkânlarla gerçekleştirilmektedir. Okulda sağlanan akademik yardımlar ise genellikle yetiştirme kurslarına veya okul etkinliklerine ücretsiz katılım şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ancak bu yardımların sistematik yapıldığını veya tüm yoksul

öğrencilerin ihtiyacını karşılayacak düzeyde olduğunu söylemek zordur. Okul dışından sağlanan yardımlar ise ŞNT veya çoğunlukla belediyeler tarafından yapılan kıyafet ve gıda yardımı ile belediyenin sağladığı özellikle spor veya beceri kurslarına ücretsiz katılım şeklinde olmaktadır. Buna karşılık tüm bu yardımların çocukların ihtiyaçlarını ne düzeyde karşıladığı ve ne kadar etkili olduğu ortaya koymak önemlidir.

Dezavantajlı çocukların eğitimleri sırasında yapılacak sosyal yardım ve akademik yardımların onların eğitimlerinde ve okul sonrası hayatlarındaki olumlu etkileri söz konusudur. Dezavantajlı çocukların erken fark edilmesi ve onlara gerekli sosyal ve akademik yardımların yapılması, onların dezavantajlı olmanın etkisinden daha erken kurtulmalarını sağlayacaktır. Okulda dezavantajlı öğrencileri en çabuk fark edebilecek kişiler sınıf öğretmenleri, okuldaki diğer öğretmenler, rehber öğretmenler, müdür yardımcılardır. Ancak bütün bu eğitim personeline liderlik yapan, çalışmalarını koordine eden ve okulu yöneten kişi okul müdürüdür. Okul müdürünün yaptığı gözlem ve denetimler, verdiği kararlar, öğretime ilişkin oluşturduğu yüksek beklentiler yanında, nitelikli eğitim için gerekli kaynakları sağlama, öğretmenleri değerlendirme ve geliştirme, öğrenme merkezli bir okul ikliminin oluşmasına öncülük etme gibi liderlik davranışlarıyla, öğrencilerin akademik başarılarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Şişman, 2014, s. 115).

Çocukların zamanlarının büyük bir bölümünü okulda geçirdikleri için, okul müdürlerinin sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı çocukları bilmeleri, tanımaları ve bu çocukların akademik ve sosyal bakımdan ihtiyaçlarını bilerek çocukların bu ihtiyaçlarını giderme konusunda onlara yardımda bulunmaları önemlidir. Bu doğrultuda bu konuya ilişkin olarak okul müdürlerinin görüşlerinin ortaya konulması ve irdelenmesi gerekli görülmüştür.

Araştırmanın Problem Cümlesi

Okul müdürlerinin okullarda sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin belirlenmesi ve bu kapsamda öğrencilere yapılan sosyal ve akademik yardımlara ilişkin görüşleri nasıldır?

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Ankara ili Sincan İlçesindeki resmi ortaokullarda eğitim gören sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı çocuklara sunulan akademik ve sosyal imkân ve yardımlar konusunda okul müdürlerinin görüşlerini belirlemektir.

Bu amacı gerçekleştirebilmek için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Okul yöneticileri sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmayı nasıl tanımlamaktadır?
2. Okul yöneticilerin görüşlerine göre, dezavantajlı öğrencilerin karşılanması gereken ihtiyaçları nelerdir?
3. Okul yöneticilerin görüşlerine göre, dezavantajlı öğrencilere;
 - a. Okullar tarafından ne gibi “sosyal yardımlar” sağlanmaktadır?
 - b. Okullar tarafından sağlanan “sosyal yardımlar”ın bu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama durumu nasıldır?
4. Okul yöneticilerin görüşlerine göre, dezavantajlı öğrencilere
 - a. Okul dışında kişi veya kurumlar tarafından ne gibi “sosyal yardımlar” sağlanmaktadır?
 - b. Okul dışında kişi veya kurumlar tarafından sağlanan “sosyal yardımlar”ın bu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama durumu nasıldır?
5. Okul yöneticilerin görüşlerine göre, dezavantajlı öğrencilere
 - a. Okullar tarafından ne gibi “akademik yardımlar” sağlanmaktadır?
 - b. Okullar tarafından sağlanan “akademik yardımlar”ın bu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama durumu nasıldır?
6. Okul yöneticilerin görüşlerine göre, dezavantajlı öğrencilere
 - a. Okul dışında kişi veya kurumlar tarafından ne gibi “akademik yardımlar” sağlanmaktadır?
 - b. Okul dışında kişi veya kurumlar tarafından sağlanan “akademik yardımlar”ın bu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılama durumu nasıldır?

7. Okul yöneticilerinin görüşlerine göre, dezavantajlı öğrencilere sağlanan yardımların artırılması için nelerin yapılması gereklidir?

Araştırmanın Önemi

Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı bireylerin sosyal ve akademik ihtiyaçlarının neler olduğunun bilinmesi ve onların bu ihtiyaçlarının karşılanması bu durumdaki öğrencileri başarıya yaklaştırabilmektedir. Sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilere özellikle okullar da yapılan sosyal ve akademik yardımlar konusunda çalışmalar yapılması önemlidir. Türkiye’de ortaokul öğrencilerinin liseye geçiş sürecinde olmaları ve bu süreçte onların sosyal ve akademik bakımdan ihtiyaçlarının karşılanması büyük bir önem taşımaktadır.

Ekonomik bakımdan dezavantajlı olma, bireyin akademik yaşamında başarısızlığına ve okulu bırakmasına neden olabilmektedir (Yavuz ve Kutlu, 2016, s. 4). Bu nedenle, kendilerine sunulan sosyal ve akademik yardımlar bu öğrencileri içinde bulundukları risk durumunu akademik yaşamlarında gösterecekleri başarı ile değiştirme fırsatını yakalayabilirler. Dolayısıyla dezavantajlı çocuklara yapılan yardımların etkinliğinin artırılması önemlidir.

Ekonomik bakımdan dezavantajlı bir öğrencinin, okula bağlanması öğrenciyi bu risk faktöründen korumada ve onu başarı için güdülemede önemlidir. Çünkü okul riskli durumdaki öğrenciler için bir köprü görevi üstlenmektedir (Ungar ve Liebenberg, 2013, s. 514-521). Ailesinin aylık geliri düşük olan öğrenciler, ailesinin aylık geliri yüksek olan öğrencilere göre okulu geliştiren ve koruyan olarak algılamaktadır (Özdemir, 2012, s. 96-109). Sosyoekonomik alt yapı akademik başarıyı etkilemektedir ve okul da genellikle bu etkiyi güçlendirmektedir. Okulun düşük başarısı, her zaman dezavantajlı sosyoekonomik altyapının bir sonucu olmamasına rağmen, sosyoekonomik altyapı ve okulun, öğrenme çıktıları üzerinde güçlü bir etkisi bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir (Eğitim Reformu Girişimi [ERG]’den aktaran Fındık ve Kavak, 2013, s. 250).

Sosyoekonomik yönden dezavantajlı durumda olan risk altındaki öğrencilere yapılan sosyal ve akademik yardımların neler olduğu, bu yardımların onların ihtiyaçlarına ne kadar cevap verdiği ve bu yardımların artırılması için okul müdürlerinin önerileri, bu durumla karşı karşıya olan aynı risk grubundaki öğrencilere ve eğitimin diğer paydaşlarına yararlı olacaktır. Bu araştırma ile sosyoekonomik yönden dezavantajlı ortaokul öğrencilerine

yapılan sosyal ve akademik yardımların neler olduğunun araştırılması yanında bu yardımların onların ihtiyacını karşılayıp karşılamadığı ve bu yardımların artırılması için okul müdürlerinin önerileri aynı risk durumundaki öğrenciler ve eğitimin diğer paydaşları için katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Okul, öğrenmenin yoğun olarak gerçekleştiği ortamlardan biridir ve öğrenme üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Sunulan eğitim kaynakları ve uygulanan politikalar okuldaki uygulamaları etkilemektedir. Başarılı okul sistemleri, sosyoekonomik eşitsizlikler açısından ortalamanın altında olup ortalamanın üstünde başarı göstermektedir. Bu sistemler, sosyoekonomik altyapıları ne olursa olsun tüm öğrencilerine eşit öğrenme imkânı sunmaktadır (OECD, 2010a, s. 13). Sosyoekonomik altyapılarına rağmen yüksek performans gösteren ülkeler, yüksek başarı ve eşitliği bir arada hayata geçirebilen ülkelerdir. Bu da eşitlik ve mükemmelliğin bir arada olabileceğini ortaya koymaktadır (OECD, 2010b, s. 101). Werner ve Smith'den aktaran Fındık ve Kavak (2013, s. 250), her türlü zorluğa rağmen ayakta kalabilen ve başarılı olan öğrencilerin yaşamında okulun ve öğretmenlerin önemli bir yere sahip olduğunu saptamıştır.

Okul yöneticilerin öğrenci başarısı ile ilgili görüşleri ve öğrenci başarısına katkı sağlamak için yaptıkları ve yapmaları gerekenler, öğrenci başarısının artırılmasında çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirtaş, 2010, s. 3-13). Şişman'dan aktaran Şevik'e (2014, s. 2) göre okul yöneticileri okulun ve öğrencilerin başarılarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Yöneticiler, öğrenciler için kendileri bizzat doğrudan bir öğretim kaynağı ve bir öğretmen rolü oynayabilecekleri gibi öğretimle ilgili verecekleri çeşitli kararlar, diğer insanlar ve okul süreçleri üzerindeki etkileme güçleriyle okulun çıktılarını şu ya da bu şekilde, olumlu ve olumsuz yönde dolaylı olarak da etkilemektedirler.

Okul müdürlerinin sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilere sunulan yardımlar konusundaki bilgi, beceri ve tutumlarının tespitinin yapılması ve yapılabilecek yardımlar konusunda daha fazla yapabilecekleri varsa onlar tarafından görülmesi istenmektedir.

Okul müdürü olarak görevlendirilecek yöneticilerin seçilmesi, yetiştirilmesi ve denetlenmesi sırasında yapılacakların belirlenmesi konusunda rehberlik edebileceği; bu okul düzeyinde ve diğer okul düzeylerinde yapılacak çalışmalara örnek oluşturabileceği, böylece dezavantajlı öğrencilerin özelde ortaokullarda genelde bütün eğitim kurumlarında

daha bir özenle dikkate alınması ve dezavantajlarının giderilmesi hatta avantaja dönüştürülmesi konusunda faydalı bir katkı yapabileceği beklenilmektedir.

Bu çalışma ile özellikle dezavantajlı öğrencilere yapılan sosyal ve akademik yardımların neler olduğunu, onlara bu yardımların yeterli olup olmadığı belirtilecektir. Okuldaki eğitim personelinin lideri ve yöneticisi olarak bu öğrencilerin fark edilmesinde gereken sosyal ve akademik yardımların sağlanmasında, yetersizlik halinde alınması gereken ek tedbirler konusunda okul müdürlerinin kritik rolleri dikkate sunulmaktadır. Elde edilen veriler ışığında okul müdürlerinin dezavantajlı öğrencilere yapılan ve yapılabilecek yardımlar konusunu fark etmeleri, müdür belirleme, yetiştirme ve atamalarında bu özelliklerin dikkate alınması mümkün olacaktır.

Okullarda görevde olan veya göreve getirilecek okul müdürleri sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere akademik ve sosyal yardımda bulunurken bu gibi bilimsel çalışmaların sonucunda ortaya çıkan hususlara dikkat ederek, bilinçli bir şekilde destek faaliyetlerini gerçekleştirmelidirler.

Varsayımlar

1. Görüşme formu aracılığıyla elde edilen verilerin, araştırmanın amacına ulaşması için ihtiyaç duyulan verileri sağlamak için yeterli olduğu varsayılmaktadır.
2. Okul müdürlerinin sosyal ve akademik yardımlar konusunda belirttikleri görüşlerinde samimi oldukları varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Araştırma, Ankara ili Sincan ilçesindeki 13 ortaokul müdüründen elde edilen görüşmelerden elde edilen verilerle sınırlıdır.
2. Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilen görüşlerle sınırlıdır.

Tanımlar

Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmak: Bu çalışmada sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmak; ihtiyaç sahibi, yoksul, sosyal, kültürel ve eğlence aktivitelerine katılım sağlayamamak olarak tanımlanmıştır.

Aynı yardımlar: Belli bir mal veya hizmetin bir bölümünün ya da hepsinin karşılanmasını sağlayan yardımlar.

Akademik yardım: Bilgiye ve okul için gerekli olan ders araç gerece erişim, psikolojik yardım kısaca çocuğun okulda akademik anlamda ihtiyaç duyabileceği her türlü konularda yapılan yardımlardır.

Nakdi yardımlar: İhtiyaçların karşılanması amacıyla verilen para yardımlarıdır.

Sosyal yardım: Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı bireylere yapılan yardımlardır. Bireylerin kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini sağlamak amacıyla aynı ve nakdi nitelikteki geçici veya sürekli, sistemli ve düzenli karşılıksız yardımlardır.

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

Giriş

Bireyler yaşamları boyunca birçok risk faktöründen etkilenebilmektedir. Risk faktörleri, bireyin yaşantısındaki sıkıntılar, zorluklar, bireyin yaşantısını uyumlu biçimde sürdürebilmesini engelleyen faktörlerdir (Radke Yarrow ve Sherman, 2002, s. 97-119). Bireyin yaşamını sürdürmesini, yaşama uyum sağlamasını tehlikeye atan bu risk faktörleri, bireyin çevresinde bulunan ya da gelişen sorunlar ya da engellerdir (Morales, 2008, s. 197-213). Yoksulluk, bu risk faktörlerinden biridir.

Ekonomik bakımdan dezavantajlı olma, bireyleri etkileyen en kritik risk faktörüdür. Çünkü ekonomik bakımdan dezavantajlı olmak, doğum öncesi yetersiz bakım, kalitesiz beslenme ve düşük eğitim düzeyine sahip olma gibi olumsuzluklara neden olmaktadır (Brackenreed, 2010, s. 111-121). Diğer risk faktörleri gruplara mensup çocuklar da ekonomik bakımdan dezavantajlı durumda olabilirler. Burada önce sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmak yani yoksulluk tanımı ele alınacaktır.

Yoksulluk

Yoksulluk hakkında çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlardan bazıları aşağıda verilmektedir.

Yoksulluk kavramı ilk olarak 1901 yılında Seebom Roventree tarafından tanımlanmıştır. Yoksulluk, toplam kazançların biyolojik varlığın devamı için gerekli olan birincil ihtiyaçlardan olan yiyecek, giyim, barınma vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi, olarak ifade edilmektedir (Zülfikar, 2010, s. 5).

Seyyar (2003) yoksulluğu, fakirlik, sefalet, açlık, yokluk, muhtaçlık, hayatla sürekli mücadele, hayatta kalabilme savaşı, temel ve zorunlu ihtiyaçları yeterince karşılayamama, kazançtan gelirden mahrum olma ve geçici veya kalıcı fakru zaruret olarak ifade etmektedir (Seyyar, 2003, s. 40).

Drewnowski'ye göre yoksulluk, kişilerin ve hane halkının kendileri için uygun görecekları bir tatmini sağlamaya yetecek gelir düzeyine sahip olmamaları veya asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak ifade edilmektedir (Aktan, 2002, s. 3).

Kalaycıoğlu, yoksulluğu sadece gelir ve kalori gereksinimine göre tanımlanmasının, sorunun sosyal boyutlarının göz ardı edilmesine sebep olabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle yoksulluk tanımlamalarında kişinin kaliteli bir yaşam sürmesini sağlayabilecek araç ve imkânlardan yoksun olmasının da dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Yoksulluk etkilerini hem ekonomik hem de sosyal açıdan göstermektedir. Yoksul kişi, ekonomik olarak, yaşamakta ve geçinmekte zorluk çekmekte, ihtiyaçlarını istediği düzeyde karşılayamamakta, kendisinin ve ailesinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verememekte olduğunu belirtmektedir (Odabaşı, 2010, s. 12). Yoksulluğu sadece insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamak olarak değerlendirmek, onların eğitim, sağlık ve sosyal ihtiyaçlarını göz ardı etmek anlamına gelecektir.

Genel olarak bakıldığında, yoksulluk, bireylerin elde ettikleri gelir ile temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olmamaları olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında elde edilen gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılayabilen ancak sosyal anlamda toplumda kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamamakta yoksulluk tanımı içinde yer almaktadır.

Yoksulluğun Türleri

Yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesi temelde iki yaklaşımla ortaya konmaktadır. Bunlardan birincisi sınırlı bir dönem için, geliri veya harcamaları önceden saptanmış belirli bir miktarın altında olanların yoksul sayıldığı mutlak yoksulluk yaklaşımıdır. İkincisi de yoksulluk sınırının, medyan gelir ya da harcamanın belirli bir oranı olarak saptandığı göreceli yoksulluk yaklaşımıdır (Önder ve Şenses, 2006, s. 4). Mutlak ve göreceli yoksulluk, yoksulluk tanımının temelini oluşturur.

Mutlak yoksulluk günlük biyolojik ihtiyacın karşılanamamasıdır. Gündelik yaşamda gelir ile tüketim dengesinde temel yaşam becerisi olan yeme, içme, barınma, beslenme, giyinme gibi ihtiyaçların karşılanmamasıdır. Bu temel ihtiyaçlar karşılanmadığı takdirde kişi açlık derecesindedir. Mutlak yoksulluk durumunda yaşamaktadır (Açıkgöz, 2013, s. 39). Mutlak yoksulluk açlık sınırında yaşamak anlamında ifade edildiğinden insanları en çok etkileyen yoksulluktur.

Görelî yoksulluk, kişinin kendi yaşam düzeyini, kendinden daha yüksek bir gelir grubu ile karşılaştırması sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Dolayısıyla toplumda mutlak yoksulluk kavramına göre, hiç kimse yoksul olmasa dahi, gelir dağılımı ile doğrudan ilişkilendirilen görelî yoksulluğa göre toplumda her zaman yoksul olan bir kesim olacaktır (Şenses, 2006, s. 91). Görelî yoksulluk her zaman yoksul olacak bir kesimin varlığını ifade etmektedir.

Mutlak ve görelî yoksulluk tanımlarından sonra yerleşim yerlerinin farklılıklarına göre belirlenen kırsal ve kentsel yoksulluk tanımlarına yer verilecektir. Kırsal alanda yaşanan yoksulluk ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık sektöründe kendini göstermektedir (Pehlivan, 2010, s. 22). Kent yoksulluğu ise, sadece bir gelir eksikliği olmayıp kentsel uyumsuzluk, gecekondulaşma, sağlıksız çevre, işsizlik, kayıt dışı istihdamda artış, sokak çocuklarının sayısında artış, kadın problemleri gibi bir takım problemleri de beraberinde getiren bir olgudur (Eş, 2007, s. 25).

Farklı bilim adamları ve yazarlar tarafından belirlenen değerlendirmelere göre yoksulluk subjektif ve objektif yoksulluk olmak üzere iki türlü tanımlanmaktadır. Sübjektif yoksulluk, kişilerin değerlendirmeleri dikkate alınarak yapılmakta ancak bu değerlendirmeyi yapan kişiler, kendileri için neyin daha iyi olduğunu belirleme yeteneğine sahip olamayan kişiler olabilmektedir (Tosuner, 2007, s. 7).

Objektif yoksulluk, tespit edilebilir ve doğruluğu kanıtlanabilir bir standart ya da standartlar setinin aşağısında kalma durumudur. Sübjektif yoksulluk ise gerekli ya da yeterli düzeyin altında olma konusunda kişilerin kendi değerlendirmelerine dayalı bir görüşe işaret etmektedir. Yoksulluk en olumsuz etkilerini toplumun en zayıf kesimlerinde kadınlar ve çocuklar üzerinde göstermektedir (Lipton'dan aktaran Metin, 2011, s. 16).

Toplumda kadın ve çocuk yoksulluğu da önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda kadın ve çocuk yoksulluğu tanımlarına yer verilecektir.

Kadınlar, yoksulluk nedeniyle yetersiz beslenme, ağır iş yükü gibi sıkıntıların yanında sağlık hizmetleri, sosyal korunma, temiz su, eğitim gibi imkânlarla erişememe ve kayıt dışı

istihdamda çalışma sorunları ile daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Kadınların yaşadığı eşitsizlik ve ayrımcılık Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ile ölçülmektedir. Üreme sağlığı, istihdam ve iş gücüne katılım endeksin ölçtüğü temel değerlerdir (Güner, 2015, s. 26).

Çocuk yoksulluğunun en önemli sonuçları bir toplumun geleceğini belirleyiciliğinde görülmektedir. Sağlıklı beslenemeyen ve yeterli eğitimi alamayan çocukların sağlıklı, topluma yararlı ve üretken bireyler olma olasılıkları düşmektedir. Yoksul ailelerin çocuklarının yoksulluktan kurtulmaları sağlanmadıkça geleceğin yoksulları olarak kalma riskleri söz konusu olmaktadır (Güner, 2015, s. 26).

Yoksulluğun Nedenleri

Türkiye’de yoksulluk, bireysel olmayan, yapısal ve politik bir süreçtir (Ünal, 2004, s. 17). Türkiye’de yoksulluğun nedenleri, iş imkânlarının azalması, reel ücretlerde düşüklük, adil olmayan gelir dağılımı, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere yapılan yatırımın azalması ve konut sahibi olmanın zorluğu olarak tespit edilmektedir (Cömertler, 2004, s. 64).

Türkiye’de yoksulluk yapısal olarak analiz edildiğinde, mutlak yoksulluk ya da gıda yoksulluğu oranları düşük, gıda dışı yoksulluk oranı ise %25 gibi yüksek bir düzeydedir (Gürses, 2007, s. 70). Gıda yoksulluğunun düşük oranda çıkmasının nedeni olarak, ülkemizdeki neredeyse tüm vatandaşların, birebir içsel sorumluluk üstlenerek sosyal dayanışma içinde olması düşünülmektedir. Bununla birlikte, gelir dağılım grupları itibariyle, en yoksul %20’lik grubun çok büyük bir kısmının yoksulluk sınırının altında yaşadığı da ifade edilmektedir (Kabaş, 2010, s. 196). Bu durum da Türkiye’nin geleneksel bağlarına sıkı sıkıya tutunmasının bir avantajı olarak görülebilir. Ancak sosyal dayanışma içerisinde hane halkı sayısı fazla olan ailelere yapılan yardımlar istenilen etkiyi sağlayamayabilir.

Hane halkı sayısının büyümesi, kişi ve aileleri Türkiye’de yoksulluk riskine daha çok maruz bırakmaktadır (Aktaş, 2007, s. 107). Hane halkı büyüklüğü arttıkça, çalışma çağında olmayan nüfusun artmasının, artmayan gelirin, artan sayıda fert tarafından paylaşılması nedeniyle fert başına geliri azaltacağı ve yoksulluğun artmasına neden olabileceği düşünülmektedir (Tokatlıoğlu ve Başaran, 2003, s. 118). Hane halkı sayısının büyümesi yoksulluğu arttırmakta olup, fert başına düşen gelirin azalmasına sebep olacaktır.

Bu durumda yoksulluğu artıran nedenlerdendir. Hane halkı sayısı fazla olan ailelerde yaşayan çocuk ve gençlerin yoksulluğu da bu noktada önemli olabilir.

Türkiye’de çocuk ve genç yoksulluğu göz ardı edilemez ölçüdedir. Çocuk ve genç yoksulluğunun nedenlerinin başında, eğitim yetersizliği ve sosyal problemler sayılabilir. Özellikle, okula devam edemeyen kız çocuklarının evlendikten sonra ekonomik anlamda bağımsızlıklarını kaybederek yoksulluk döngüsünü devam ettirmesi ve yoksul çocuklar yetiştirmeye devam etmesi neden olarak gösterilebilir. Genç yoksulluğuyla mücadelede Türkiye’de bu sorunun çözümüne odaklanmış strateji ve yöntemlerin yoksullukla mücadele politikalarıyla birlikte uygulanmasıyla başarı sağlanabileceğini söylemek mümkündür (Durgun, 2011, s. 150). Bu durum kız çocuklarının eğitimin içinde olmasının toplumun yoksullukla mücadelesinde önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Eğitim, Türkiye’de yoksulluğu etkileyen en önemli sektörlerdendir. Yoksullukla karşı karşıya bulunan çoğu kişinin ya ilkökul ya da daha düşük eğitim düzeyinde olduğu bildirilmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça bu kişilerin yoksulluktan uzaklaşacağı belirtilmektedir (Demircan, 2007, s. 265). Eğitim düzeyinin artması yoksulluğu azaltan bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk Yoksulluğu

Çocuk yoksulluğu, 19. yüzyılda sosyal politikanın konusu olmuştur (Hendrick’den aktaran Platt, 2005, s.4). Ancak ilk başlarda çocuk yoksulluğu ailenin yoksulluğuyla birlikte değerlendirilirken, 1980’li yıllardan itibaren çocuk yoksulluğu ayrı bir kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır (Dayıoğlu, 2007, s. 82-105).

Toplumlarda yoksulluktan etkilenen en duyarlı grubun çocuklar olduğu kabul edilmektedir (Hatun, Etiler ve Gönüller, 2003, s. 251). Unicef’in, Dünya Çocuklarının Durumu 2001 Raporu’na göre, gelişmekte olan ülkelerde doğan her on çocuktan dördü aşırı yoksulluk içinde dünyaya gelmektedir. Birçok araştırma, yoksul çocukların sağlık, bilişsel gelişim, sosyal gelişim gibi alanlarda dezavantajlı olduklarını ve yaşlılarından daha fazla sorun yaşadıklarını belirtmektedir (Brooks Gunn ve Duncan, 1997; McLoyd, 1998; Brooks Gunn, Linver ve Young’den aktaran Orme ve Cain, 2006, s. 1). Çocukların potansiyellerini tam olarak ortaya çıkarabilmeleri açısından yoksulluk faktörünün ortadan kalkması önemli bir etkidir.

Yetersiz beslenmenin çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığı, sosyal davranışları ve okul performansları gibi birçok unsur üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır. Çocukların yoksulluk içinde büyümeleri eğitim hayatlarını da olumsuz etkilemektedir. Yoksul bölgelerde okulların kalitesinin düşük olması nedeniyle okuldan erken yaşta ayrılma oranı yüksektir (Koşar, 2000, s. 35).

Unicef, Dünya Çocuklarının Durumu 2005 Raporu'nda yoksulluk içinde yaşayan çocuklara ilişkin şöyle bir tanımlama yapmaktadır (UNICEF, 2005, s. 18):

“Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar.”

Unicef, çocuk yoksulluğunun göstergelerini, bebek ve çocuk ölüm oranları, beş yaş altındaki düşük ağırlıklı veya kısa boylu çocuk oranı, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranı, yeterli temizlik ve sağlık bakımı, tam aşıları çocuk oranı ve ilköğretime başlayan çocuk oranı olarak kabul etmektedir (UNICEF, 2000, s. 2002). Yani, yoksulluk çocuğun karşısına sadece ekonomik bir terim olarak değil gelişimsel bir problem olarak da çıkmaktadır.

Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar da ise düşük eğitim seviyesi, kötü sağlık koşulları, küçük yaşta hamilelik, madde bağımlılığı, suç işleme ve anti sosyal davranış, düşük gelir, işsizlik, uzun süre devlet yardımına bağımlı kalma durumlarıyla karşılaşma risklerinin fazla olduğu belirtilmektedir (UNICEF, 2006, s. 3). Nord vd., (2005), Amerika Birleşik Devletleri'nde hane halklarının %1,9'unun yeterli miktarda gıdaya ulaşamadığı ve bu hane halklarının 1/3'ünün de ciddi bir biçimde gıda eksikliği yaşamakta olduğu belirtilmektedir. Bu durum çocuklarda düşük kilo, yorgunluk, baş ağrısı, daha sık hasta olma, okulda başarısız olma gibi sorunlara neden olduğu bildirmektedir (Rodgers ve Milewska, 2007, s. 75-76). Yoksulluk, çocuklar üzerinde daha büyük sorunlara neden olmaktadır.

Atkinson, 1983'de, Rowtree'nin 1970'de York'ta incelediği aileleri yeniden değerlendirmiştir. Yoksul ailelerin çocuklarının diğer ailelerin çocuklarından 2,6 kat daha fazla yoksul olduğunu bulmuştur. Çocukların ailelerinden miras aldıkları dezavantajlar toplumsal sermayenin eşitsizlikleri haline gelmekte ve nesiller arası riskler refah devleti fırsat eşitliği sunmadığı sürece ortadan kalkmamaktadır (Esping-Andersen'den aktaran Kurnaz Avşar, 2009, s. 36).

Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile toplumu oluşturan bireylerin genel eğitim seviyeleri arasında çok güçlü bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Eğitim, yoksulluğun kuşaklararası transferini engelleyen en önemli faktördür. Ancak yoksul aileler için beslenme, barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçlar öncelikli olduğundan çocukların eğitimi için bütçe ayrılması geri plana düşmektedir (Gül, S.S. ve Gül, 2006, s. 1). Yoksulluk ve eğitim arasındaki güçlü bağlantıyı buradan çıkarabiliriz.

Guo (1998), çocukların yaşadığı yoksulluğun zamanlaması ve süresinin bilişsel yeteneklerle (IQ puanları, kavrama, vb.) okul başarısını (okulu zamanında bitirme, okul notları, vb.) farklı şekillerde etkilediğini belirtmiştir. Guo, bilişsel yeteneği öğrenme hızı olarak tanımlarken, başarıyı daha çok neyin öğrenildiğinin ölçüsü olarak tanımlamıştır. Başarı, bilişsel yetenekle ilişkili olsa bile daha çok performans ile ilgili olduğundan çevresel imkânlar ve sosyal etkileşimden etkilenmektedir. Guo'ya göre erken çocukluk döneminde gözlenen yoksulluk daha çok bilişsel yetenekleri, ergenlik döneminde yaşanan yoksulluk ise daha çok okul başarısını olumsuz yönde etkilemektedir (Çukur, 2008, s. 106). Yoksulluk, çocukları bilişsel yetenekleri açısından erken çocukluk ve okul başarısı açısından ergenlik dönemlerinde olumsuz yönden etkilemektedir.

Çocuklar, başkalarının sahip oldukları yaşam tarzlarının ve fırsatların kendilerine uzak olduğunu düşündükleri için, sadece mutlak yoksulluktan etkilenmemektedir. Yetişkinlerin kendileri açısından zorunlu ihtiyaç olarak görmedikleri mal ve hizmetler çocukların yoksulluk hissetmesine neden olabilmektedir (UNICEF, 2005, s. 27). Mutlak yoksulluk ve hissedilen yoksulluk birbirine eşit değildir.

1997-1998 sekiz yıllık zorunlu eğitimin başladığı öğrenim yılı ile ilk mezunlarını verdiği 2004-2005 öğretim yılları öğrenci sayılarına bakıldığında ortaya çıkan tablo şu şekildedir (Gökşen'den aktaran Kurnaz Avşar, 2009, s. 65):

1997-1998 öğretim yılında birinci sınıfta okuyan toplam öğrenci sayısı 1.360.720 iken bu öğrencilerin mezun oldukları 2004-2005 yılında sekizinci sınıf toplam öğrenci sayısı 1.159.509'dur.

Öğrenci sayısındaki azalma toplamda %14,78, erkek öğrencilerde %12,77, kız öğrencilerde ise %17,12'dir. 1999-2005 yılları arasında toplam 436.614 çocuk ilköğretim diplomasına sahip olmadan hayata atılmış durumdadır.

2012-2013 öğretim yılında 4+4+4 eğitim sisteminin başladığı yıl ortaokulda okuyan toplam öğrenci sayısı 5.566.986 iken bu öğrencilerin mezun oldukları 2015-2016 yılında

toplam öğrenci sayısı 5.211.506'dır (TÜİK, 2019). Öğrenci sayısındaki azalma toplamda %8'dir. 2013-2016 yılları arasında toplam 455.480 çocuk ortaokul diplomasına sahip olmadan hayata atılmış durumdadır.

Yoksulluk, çocukların eğitime devam edememesinin önemli nedenlerindendir. Okulu terk etmenin ekonomik koşullardan kaynaklanan nedenleri iki temel başlık altında toplanabilmektedir. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle çocukların işte veya evde çalıştırılması ve/veya eğitim harcamalarının karşılanamaması şeklindedir. Özellikle çocuğun okul dışında bir işte çalışması, ailenin sigorta kapsamında olmaması ve aile içinde kişi başına düşen aylık harcamanın düşük olması çocuğun okulu terk ihtimalini yükseltmektedir (Gökşen'den aktaran Kurnaz Avşar, 2009, s. 66). Çocuk yoksulluğu, eğitim sisteminin içine dâhil olan çocuğu, ailenin ekonomik bakımdan yetmediği noktada eğitim dışına çıkmasına neden olabilmektedir.

Sosyal Dışlanma

Hem bir süreci hem de durumu ifade eden sosyal dışlanma kavramı ülkeden ülkeye göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; gelişmiş bir ülkedeki ile gelişmekte olan bir ülkede yaşayan bireyler aynı sorunları farklı biçimde yaşayacaklar ve farklı sosyal dışlanmaya maruz kalacaklardır (Çakır, 2002, s.84). Bu durumda sosyal dışlanmayı yaşanan yoksunluklar sonucu gereksinimlerin tam olarak karşılanamaması olarak belirtmek mümkündür.

Sosyal dışlanma denildiğinde genellikle akla, birey, grup ya da toplumların sosyal bağının kopması, karşılıklı sosyal ilişkilerin kırılması gelmektedir. Aslında bir süreç olan sosyal dışlanma kavramı, hem bireylerin topluma katılımının durması hem de kendisini topluma katılımda yetersizliği olarak tanımlanabilmektedir (Lapeyre'den aktaran Çomuk, 2018, s.6-7). Sosyal dışlanma kavramının bir diğer tanımı; yoksulluk sebebiyle sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi hizmetlerden yeterince yararlanamayan bireylerin, toplumun ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal yaşamına tam olarak katılamama, bütünleşememe sürecidir (Dominelli, 1999, s.16).

1980'li yıllardan beri sosyal dışlanma kavramının karmaşıklığı ve tanımlamasının çeşitliliği dikkat çekmektedir. Ancak tüm bu tanımlama çabalarında varılan ortak nokta; bireylerin yaşamış oldukları sosyal dışlanmanın temelinde sadece ekonomik anlamda yaşanan yoksulluğun değil bunun yanı sıra ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda yaşanan

çok boyutlu yoksunlukların da yer aldığı noktasıdır. Tartanoğlu (2011, s.1-13)'na göre sosyal dışlanma kavramı, klâsik yoksulluk tartışmalarından farklılık göstermekte ve kavramsallaştırma yapılırken, yoksulluğun yanı sıra yoksunluk, eşitsizlik veya dezavantajlı olma sorunlarının dikkate alınması gerekmektedir. Sosyal dışlanmanın tek nedeni olarak düşünülen yoksulluk tartışmaları genişleterek; yetersiz katılım, çeşitli yoksunluklar ve sosyal bütünleşmenin yokluğu üzerinde de durulması daha önemli olmaktadır.

Taş ve Özcan (2012, s.423-430) ise çalışmalarında yoksulluk ve yoksunluk kavramlarını aynı kavram gibi tanımlamaktadır. Şöyle ki; temel fiziksel kriterleri karşılamak için minimum tüketim standardına erişebilme becerisine sahip olmama durumu mutlak yoksulluk ya da yoksunluk olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle yoksunluk, yoksulluğun parasal olmayan boyutudur.

Sosyal dışlanma için önemli bir kavram olan yoksunluk kavramı, belirli bir şeye sahip olamama, yoksun olma, hane halkının ya da bireyin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için gerekli, yalnızca en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması durumu olarak tanımlanabilmektedir. Bireylerin ya da grupların içinde bulundukları durumlar veya koşullar sebebiyle yaşadıkları yoksunluklar ekonomik olabileceği gibi siyasi ve sosyal de olabilmektedir. Bireylerin yaşamının her alanını olumsuz etkileyen yoksunluk kavramı, siyasi ve sosyal haklardan da mahsur kalmaları kaçınılmaz olabilmektedir. Başka bir ifadeyle yoksunluk, birey, hane ya da grupların genel toplum veya ülke seviyesine göre gözlenebilir ve kanıtlanabilir dezavantajlı durumda olmalarıdır (Townsend, Phillimore ve Beattie, 1988, s.48).

Yoksunluk kavramı, birey ve ailelerin maddi ve sosyal imkanlarının genel topluma göre yetersiz olması durumu olarak da bilinmektedir. Yoksunluk, maddi ve sosyal yoksunluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi yoksunluk, yetersiz gıda, barınma, yetersiz fiziksel ve ruhsal sağlık, hane malvarlıkları, giyim, kötü çalışma koşulları, su, hava ve gürültü kirliliğinin yoğun olduğu, yetersiz dinlenme ve alış-veriş olanaklarının kısıtlı olduğu bir çevrede yaşama gibi faktörleri içerirken; sosyal yoksunluk ise, ayrı ebeveynler, cinsiyet ve ırksal ayrımcılık yetersiz eğitim, yetersiz eğlenme olanakları, istihdam olanakları ve hakları sebebiyle toplumla bütünleşememe ve sosyal kurumlara katılım şartlarının yetersizliği gibi faktörleri içermektedir (Seals'den aktaran Çomuk, 2018, s.27).

Sen (2000) tarafından ileri sürülen yeterliliklerden yoksunluk, sosyal dışlanma kavramı tanımlandığı sırada ortaya çıkmıştır. Sen(2000), sosyal dışlanmayı yeterlilik yoksunluğu

olarak değerlendirmekte, yoksulluğun geniş görüş açısı içerisinde yer bulunduğunu belirtmektedir (Sen,2000, s.45).

Toplumsal yaşama katılmayı sağlayan alanlardan birinden yoksun kalma diğer alanlarda da yoksunluğu getirecek ve bu yoksunluk süreci döngüsel olarak pek çok başka yoksunluklara da yol açacaktır. Yani ekonomik alandan dışlanma aynı zamanda sosyal, siyasal veya kültürel süreçlerden de dışlanmaya yol açabilmektedir (Tartanoğlu,2011, s.2).

Sosyal Politika

Sosyal politika kavramı ilk olarak Almanya’da kullanılmış, Sanayi Devrimi ve beraberinde getirdiği sosyal sorunların etkisiyle İngiltere’de sıkça kullanılarak zamanla bilim dalı olarak kabul grmştir. Sosyal politika genellikle, dar anlamda ve geniş anlamda sosyal politika olmak üzere iki tanımla ifade edilmektedir. Dar anlamda sosyal politika, sanayileşmenin getirdiği sosyal sorunların çözülmesi amacıyla geliştirilen kamu politikaları olarak tanımlanabilir (Dereli’den aktaran Güner, 2015, s. 60).

Geniş anlamda sosyal politika ise, toplumun her alanında ve her çeşit sorunlarının çözülebilmesi için yürütülen geniş kapsamlı politikalardır. Gıda, eğitim, sağlık, istihdam, adil gelir dağılımı, kendini gerçekleştirme gibi temel ihtiyaçları karşılanmış bir toplum için ekonomik kalkınma ve insani gelişme daha ulaşılabilir hedefler olacaktır. Sosyal eşitliği ve refahı sağlamak ve sosyal sorunları ortadan kaldırmak hedeflerinden yola çıkılarak alınan önlemler ve yapılan uygulamalar geniş anlamda sosyal politika tanımını ifade etmektedir (Güner, 2015, s. 60).

Devlet kendini sosyal devlet veya refah devleti olarak tanımlamakta ise, sosyal politikalar yoluyla yoksulluğu, eşitsizliği ve tüm sosyal sorunları azaltmayı hedeflemektedir. Dereli’ye göre sosyal sorunlar üç kategoride incelenebilir. Birinci kategori yoksulluk, ikinci kategori, sigorta mantığının temelinde yatan, kaza, hastalık, malullük ve yaşlılık riskleri, üçüncü kategori ise iş kazaları, istihdam düzensizlikleri, kalabalıklaşma ve evre kirliliği, artan yaşlı bağımlılığı ve geleneksel toplum yapısındaki bozulma gibi aksaklıklar olarak ele alınmaktadır (Dereli’den aktaran Güner, 2015, s. 60).

Eğitimde Fırsat Eşitliği

Hızla değişen ve gelişen dünyada bireyin davranışlarındaki değişiklikleri kalıcı hale getirebilmek, çağın gerekliliklerine ayak uydurabilen, sorgulayan ve kendini

gerçekleştirebilen bireyler yetiştirmek eğitimle mümkün olmaktadır (Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011, s. 3). Yapılan çalışmalarda, öğrencinin sosyoekonomik alt yapısı ve okuldaki başarısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymaktadır (Bartley, 2006; Gary, 1999; Hanushek, 2010; Hanushek ve Woessmann, 2010; Lacour ve Tissington, 2011; Maughan, 1988; McCoy, 2005; OECD, 2011; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı [UNESCO]’dan aktaran Fındık ve Kavak, 2013, s. 250). Diğer taraftan, sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin okulda başarılı olabileceği, PISA raporları tarafından da desteklenmektedir (OECD, 2011, s. 11-14). PISA 2009 sonuçları, öğrencinin başarı ve sosyoekonomik alt yapısı arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. PISA 2009 Raporu’nda, OECD genelinde, daha avantajlı sosyoekonomik alt yapıya sahip olan öğrencilerin diğerlerinden, yaklaşık olarak 1 yıllık eğitim yılına karşılık gelen 38 puan daha fazla başarı gösterdiği belirtilmektedir (OECD, 2010b, s. 13). Öğrencinin sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olması ile başarısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, bu ilişkiye rağmen bu öğrencilerin okulda başarılı olabilecekleri söylenebilir. Bu çocukların dezavantajlılıklarını okul ortamında hissetmemeleri adına bu noktada eğitimde fırsat eşitliği gündeme gelmektedir.

Genel itibariyle ‘fırsat eşitliği’ kavramı, literatüre ulaşabilme ve onlardan yararlanabilme eşitliği şeklinde açıklanmaktadır. Fırsat eşitliğinin eğitimdeki kavramı ise, eğitimsel kaynaklara özellikle demokratik olan toplumlarda, bireylerin gizilgüç ile becerilerini keşfetmelerine yardımcı olarak onlardan faydalanma eşitliğini anlatmak için kullanılmaktadır (Tezcan’dan aktaran Yılmaz, 2017, s. 21-22).

Eğitimde fırsat eşitliği düşüncesi herkesi eğitim hakkı ve olanaklarından eşit düzeylerde yararlanması anlamında genel bir tanım ve içerik belirtir. Bu içerikte eğitimin bireylerin yeteneklerini ve zekâlarını daha yukarı taşıyabilmelerine imkân sağlama ön plandadır. Fırsat eşitliği felsefe, program, içerik, bakımından örgün eğitime devam eden çocukların ilgi ve yeteneğini keşfedebilecek ve geliştirebilecek imkânları sağlayarak eğitimin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu durumun gerçekleşmesi ile birlikte toplumsal yaşamın içerisinde yerini alan bireyler zekâları doğrultusunda yetenek ve ilgi alanlarına yönelecektir. Ailelerin, sosyal ve siyasal ilişkileri, toplumdaki sınıf veya statüleri bireyin başarısını etkiliyor veya bu konuma göre belirleniyorsa o toplumda eğitim fırsat eşitliğinden bahsedilemez (Doğan’dan aktaran Yılmaz, 2017, s. 21-22).

Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Fırsat ve İmkân Eşitliği şöyle ifade edilmiştir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973):

Madde 8. Fırsat ve İmkân Eşitliği: Eğitimde kadın erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

Anayasa'nın 42. maddesi eğitimi herkes için bir hak olarak belirlemekte Milli Eğitim Temel Kanunu'nu ise bu hakkın uygulanmasındaki temel ilke ve hedefleri belirlemektedir. Ancak, eğitim fırsatlarının gerçekleştirilmesinde bazı engellerle karşılaşmaktadır. Bunlar dünyadaki benzerlerinin yanı sıra Türkiye'ye özgü özellikler de taşımaktadır. Herhangi bir kişi ya da grubu düşük düzeyli bir eğitime maruz bırakmak veya eğitim görmekten mahrum bırakmak olarak adlandırabileceğimiz ayrımcılık, Unesco (2013) tarafından yasaklanmıştır. Taraf devletlerce kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (UNICEF, 2013), çocuğun eğitim hakkını kabul ettiklerini ve bu hakkı fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirmeyi kabul etmiştir (Ural, 2014, s. 45-56).

Sağlanacak hukuki teminat ne kadar çok ve geniş olursa olsun, sosyal ve ekonomik kaynaklı sebepler, öğretim ve eğitim konusunda fiilen ortadan kaldırılabilmektedir (Arsavi, 1999, s.88). Bu sebepler, eğitim uygulama ve politikalarından kaynaklandığı gibi, ekonomik, sosyokültürel, coğrafi, nüfus ve eğitimsel dengesizlikler gibi etmenlerden de kaynaklanmaktadır.

Eğitimde fırsat eşitliğini engelleyen etkenlerden Ekonomik Etmenler:

Aile çocuğun alacağı eğitimi ekonomik durum ile belirlemektedir. Maddi imkânların yeterli olması bireyin eğitim kaynaklarından kolayca yararlanmasını sağlamaktadır. Maddi olanaklar ev yaşamını da etkilemektedir. Öğrencinin odasının olması ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ailenin maddi durumu ile yakından ilgilidir. Diğer yandan günümüzde çocuk sayısının fazla olmasıyla ailenin gelir durumu arasında ters yönde bir ilişki vardır. Dolayısıyla okul çağında bulunan çocuklar daha çok az gelirli ailelerin çocuklarıdır. Çocuklarından birini bile okula göndermeye maddi imkânı el vermeyen aileler muhtemelen daha fazla çocuğa sahiptir. Ayrıca aileler çocuklarını okula göndermek bir yana dursun onların para kazanmalarını istemekte ve çalışmaya zorlamaktadırlar (Tezcan, 2014, s. 83). Bu durum çocuğun eğitimi önünde büyük bir engeldir.

Geçimlerini sağlayabilecek düzenli bir gelire ve dolayısıyla iyi bir yaşam standardına sahip olan ailelerin çocukları, geliri olmayan ya da çok az gelire sahip yoksul ailelerin çocuklarına göre daha avantajlı durumdadır. Yoksul ailelerin çocuklarının doğuştan itibaren fiziksel, sosyal ve bilişsel açıdan gelişimleri risk altındadır. Yoksulluk çocukların gelişimini ve geleceğini önemli derecede etkilemektedir. Yoksul çocukların algılama fonksiyonlarında ve öğrenme kapasitelerinde de azalma olduğu, bu çocukların testlerde düşük puan aldıkları ve okul başarılarının da düşük olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca dil gelişimi açısından da yoksul çocukları risk altında oldukları saptanmıştır. Ebeveynlerin meslek durumları da çocukların eğitiminde etkili olmaktadır. Mesleksi saygınlık ile gelir arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu nedenle, ailelerin meslekleri ile çocuğun aldığı eğitim arasındaki durum aşikârdır. Ailelerin mesleki durumu kötüleştikçe, çocukların aldıkları eğitimin derecesi de o derece düşüktür. (Tezcan, 2014, s. 83).

Eğitimde fırsat eşitliğini engelleyen etkenlerden Eğitimsel Dengesizlikler:

Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul ettiği ve 27.1.1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. maddesi eğitim hakkı ile ilgilidir. Bunlar (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1995):

Madde 28. 1. Taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle, özellikle:

- a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler.
- b) Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardımın yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar.
- c) Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler.
- d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler.
- e) Okullarda düzenli bir biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

Tüm modern toplumlar fırsat eşitliği ile bütünleşmiş bir refah ve zenginlik amaçlamaktadır. Bu kapsamda, sosyal politikaların önemli bir alanını oluşturan eğitimde,

ekonomik refahın ve sosyal adaletin artırılması için verimli ve eşitlikçi çıktılar üretilmesi oldukça önemlidir. Bununla beraber sınırlı kaynakların tam ve etkin bir biçimde kullanılması yönündeki politikalar, sağlanan eğitim hizmetlerinin adil dağılımını güvenceye almayabilir. Özellikle başlangıçtaki kaynak dağılımı, eşitlik açısından başarılı değilse eşitliği geliştirmek için eğitimsel kaynak ve hizmetlerini sunumu üzerinde durmak gereklidir. Bu kapsamda, toplumda ve eğitim sisteminde fırsat ve imkân eşitliğini etkileyen toplumsal cinsiyet, sosyoekonomik koşullar, mekânsal farklılıklar, eğitimin kademesi, finansman ve karar alma düzeyi gibi birçok faktörün göz önüne alınması gerekmektedir (Polat, 2014, s. 1). Sosyoekonomik dezavantajlılık eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini olumsuz etkilemektedir. Eşitliği oluşturmak için sosyal politikalar ile eşitlikçi çıktılar üretilmesi sağlanmalıdır.

Her toplum, bir diğerinde farklı olmasına rağmen yaşama hakkı, öğrenim hakkı, eğitim hakkı, barış hakkı gibi bazı ortak haklara sahiptir. Bu hakların en önemlilerinden birisi de öğrenim hakkıdır. Eğitim hakkı vatandaşın kendini eğitme yetkisine sahip olan kişilerde yasal olarak eğitilmesini isteme hakkıdır. Bu hak eğitim ya da öğrenim hakkı olarak adlandırılır. Genel olarak toplumlar incelendiğinde; kültür, yaşam biçimi, dil, din, renk, kişilik özellikleri bakımından hepsinin birbirinden farklı oldukları görülür. Bunun yanında her biri de gelişmişlik düzeyi olarak birbirinden farklıdır. Bu gelişmişlik düzeyi ise toplumun bireylerine sunduğu hizmetlerle ölçülür (Başaran, 2006, s. 28). Eğitim dâhil topluma sunulan hizmetlerdeki sorunlar nitelik ve eşitlik açısından eksiklikler ortaya çıkarabilir. Bu doğrultuda ülkelerin mevcut eğitim politikalarının fırsat eşitsizliğini hangi yönde etkilediğinin ortaya konması, söz konusu politikaların revize edilmesi gereken alanlarına ışık tutması açısından önemli görülmektedir (Polat'tan aktaran Yılmaz, 2017, s.2). Eğitim hakkı kapsamında eşitsizliği oluşturan nedenlerin üzerinde durularak, eğitim politikalarının gözden geçirilmesi sağlanmalıdır.

Türkiye’de, eğitimdeki kısıtlı bütçe imkânları ve genç nüfusun büyüklüğü dikkate alındığında eğitimde hangi politikaların eşitsizliğe neden olduğunu belirlemek ve bu politikaların hangi yönde revize edilmesi gerektiğini ortaya koymak büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de özellikle son yıllarda eğitime erişimin genişletilmesi kapsamında eğitime ayrılan kaynakların artırılması, fiziksel altyapının iyileştirilmesi, ilköğretim müfredatının yenilenmesi, okullaşma oranlarının artması başta olmak üzere eğitim sisteminde kapsamlı bir değişim yaşanmıştır. Ancak, yaşanan bu değişim süreci, eğitimde fırsat eşitliğini sağlama konusunda yeterince başarılı olamamıştır. Türk eğitim sisteminde

çok ciddi bir eşitsizlik sorunu vardır. Bununla beraber, bu eşitsizlik sorunu devam ettiği sürece eğitimin diğer alanlarında yapılan reformların başarı şansı yüksek olmayacaktır (Polat'tan aktaran Yılmaz, 2017, s. 2). Eğitim sisteminde çalışmalar yapılarak eşitliğin sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Eğitimde eşitlik, cinsiyetine, oturduğu yere, siyasi düşüncesine, etnik kökenine, diline, dinine, sosyoekonomik durumuna bakılmaksızın tüm yurttaşlara eğitim hizmetlerinin sunulması, bu hizmetten en az yararlananlara en çok sunulmasıdır (Karakütük, 2016, s. 239). Birçok eşitlik türünden (varlıksal eşitlik, kişiler arası eşitlik, koşullarda eşitlik, sonuçlarda eşitlik) söz edilmekle birlikte Batı demokrasi geleneğinde en yaygın kullanım fırsat eşitliğidir. Bu eşitlik türü önemli toplumsal konumlara ya da kurumlara girme hakkının ayrıcalık olmaksızın herkese tanınması ve evrensel temellere bağlı olması (özellikle başarı ve yeteneğe) anlamına gelir (Tural, 2002, s. 153).

Eğitimde eşitlik kavramı, adalet ve kapsama olmak üzere iki boyutlu bir kavram olarak tanımlanmıştır (OECD, 2007, s. 29). Adalet boyutu cinsiyet, sosyoekonomik durum ve etnik köken gibi kişisel özelliklerin veya toplumsal koşulların, kişilerin eğitim almalarına ve başarılarına bir engel oluşturmaması gerektiği anlamına gelmektedir. Kapsama boyutu ise herkesin asgari standartlara sahip bir eğitim alması anlamına gelmektedir (OECD, 2007, s. 29). Bu kapsamda eğitimde fırsat eşitliğinin artırılması adalet ve içerme boyutlarının geliştirilmesi ile mümkün olabileceği söylenebilir. Eğitimde adaletin sağlanması için kişisel ve sosyal durumların, eğitimdeki başarıya ve kaliteli eğitime erişime engel oluşturmaması gerekir. Eğitimde içermenin sağlanması için ise günümüz toplumunun gerekli kıldığı asgari düzeydeki yeterliklerin ve becerilerin, kişisel ve sosyal durumlarından bağımsız olarak toplumun tüm kesimlerine kazandırılması gerekmektedir (OECD, 2007, s. 29; Polat, 2014, s. 2).

Eğitimde eşitsizliğin ortaya çıkardığı sonuçların ağır bir maliyetinin olduğu belirtilmektedir. Bunların en önemlileri; okul başarısının düşmesi ve okulu bırakma, çocuk suçluluğu ve çocukların toplumsal uyum düzeylerinin düşmesidir. Buna karşılık iyi eğitim alan bireyler için eğitimin önemli avantajları vardır. Bu avantajlar; iyi eğitim alan kişilerin daha az işsiz kalması, daha iyi ücret alması, daha hızlı terfi etmesi, daha yüksek vergi ödemesi, daha az suç işlenmesi, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım düzeyin artması gibi bireysel veya sosyal açıdan olumlu sonuçları olan avantajlardır (Psacharopoulos ve

Woodhall, 2006, s. 62).Yani eğitimin maliyetiyle sonunda getirdikleri kıyaslandığında eğitimin çok verimli bir yatırım olduğu ortaya çıkmaktadır.

Altunya (1990, s. 62) eğitim ve öğrenim hakkının sadece eğitim hizmetinin nicel boyutta değil, aynı zamanda nitelik boyutundan da ele alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda niteliğin düzenlenmesinde insan hakları, temel özgürlükler ve çocuk hakları gibi konular dikkate alınmalıdır. Bireylerin tümü modern bir eğitim alma ve öğrenim görme hakkına sahip olmalıdır.

Türkiye’de eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini sağlamaya yönelik çok önemli adımların atıldığı görülmektedir. Türkiye’de zorunlu eğitim süresinin 1997 yılında sekiz yıla ve daha sonra 2012 yılında 12 yıla çıkarılması ile birlikte okullaşma oranında nicel anlamda çok önemli bir ilerleme kaydedildiği gözlenmektedir. Örneğin; okullaşma oranları MEB 2016 yılı istatistiklerine göre: okulöncesi eğitimde 3-5 yaş için %33, ilkokul düzeyinde %95, ortaokul düzeyinde %94 ve lise düzeyinde %80 düzeyine ulaşmıştır (MEB, 2016). MEB (2018)’in örgün eğitim istatistiki verilerine göre; İlkokulda net okullaşma oranı 91,54 iken, ortaokulda oran 94,47 olarak gerçekleşmiştir. Ortaöğretimde net okullaşma oranı, zorunlu eğitimin 12 yıl olarak uygulandığı ilk dönem olan 2012-2013’de yüzde 70,06 iken yüzde 83,58’e yükselmiştir. Eğitimde fırsat ve imkân eşitliği sağlandığında okullaşma oranının arttığı gözlenebilmektedir.

Sosyal Yardım

Yoksulluk denildiğinde akla ilk gelen kavramlardan biri sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlar, sosyal devletlerin sosyal güvenlik sistemleriyle sosyal koruma altına alamadıkları toplumsal kesimlere yönelik olarak uygulamaya koydukları geçici koruyucu önlemlerin bütünüdür. Sosyal yardım belli bir gelir düzeyi altında olan ve geçimini sağlamakta zorlanan kimselere verilen yardımlardır (Şener, 2010, s. 4).

Sosyal yardımın bireye verilmesinde ön koşul olarak kişilerin yoksul olması ya da gerekli asgari kaynak ve gelire sahip olmaması, kendini ve bakmakla mükellef olduğu kişileri geçindirememesi, sosyal yardımın uygulanabileceği kitleyi belirleyici ilk kriterlerdir (Yaşar, 2011, s. 117). Zaman zaman birlikte kullanıldığı sosyal dayanışma kavramıyla ilgili tanımlamalara benzerlik gösterse de sosyal politika literatüründe sosyal yardım kavramı, nitelik olarak uygulayıcısı kurum ya da devletin kurumsal, kurallı ve örgütlü olması yönüyle sosyal dayanışma kavramından farklı bir kavram olarak algılanmaktadır

(Kapar, 2005, s. 5-6). Sosyal yardımı, devlet daha çok bir tampon mekanizması olarak kullanmaktadır.

Sosyal yardım, katılımda zorunluluk bulunmayan ve yardımla ilişkili bir karşılık öngörülme-yen yardım türüdür (Güzel ve Okur, 1998, s. 527). Benzer şekilde sosyal yardımın karşılıksız olduğunu vurgulayan birçok tanım bulunmaktadır. Tanımlardaki karşılıksız kavramı, parasal karşılık ya da geri ödeme ile ilgilidir. Bu noktada, dünya uygulamalarında sosyal yardım, şartlı veya şarta bağlı olmayan sosyal yardımlar şeklinde sunulabilmektedir. Bu durumun sosyal yardımın karşılıksız olma niteliğini ihlal etmediği kabul edilmektedir (Güneş, 2009, s. 28).

Amacı yoksulluğu gidermek, gelir dağılımında adaleti sağlamak, sosyal adaleti gerçekleştirmek, sosyal dışlanmayı azaltmak gibi her ne sebeple olursa olsun sosyal yardım uygulamaları, uygulayıcı kuruluşlar tarafından ilgili coğrafyaya, kültüre ve duruma özgü olarak yapılandırılmak istenmektedir. Bu anlamda sosyal yardım uygulamalarının, klasik ve tekil bir uygulama olmayıp çok çeşitli ve farklı uygulamalar olduğu söylene-bilmektedir (Aksanyar, 2015, s. 69).

Yoksulluğu azaltmak amacıyla yapılan sosyal harcamaların bütçe içerisindeki payı arttıkça, yoksulluk oranları azalmaktadır (Gümüş'den aktaran Saygı Doğru, 2016, s. 49). Örneğin; Guido (2005)'nın sosyal yardımların yoksulluk üzerine etkisi üzerine hazırladığı tabloda, 25 Avrupa Birliği ülkesinde sosyal yardımlar öncesinde yoksulluk oranının %25 olduğu, sonrasında ise bu oranın %16'ya gerilediği görülmektedir. Aynı şekilde, Türkiye'de sosyal yardımların bütçe içerisindeki payı her ne kadar OECD ülkelerinin oldukça gerisinde olsa da sosyal yardımlar öncesinde yoksulluk oranı %30 iken, sonrasında %25'e gerilemiştir. Ancak, bu noktada belirtilmesi gereken bir husus, sosyal yardımların yoğunluğu, miktarı ve hitap ettiği kesimin nüfusa oranının da yardımların etkililiği üzerinde payının olduğudur (Güneş, 2012, s. 160). Sarısoy ve Koç (2010), sosyal harcama biçiminin cinsiyete, bölgesel değişkenlere, hizmet alanlarına göre etkinlik derecesinin farklılaşmakta olduğunu belirtmektedirler. Örneğin; kentsel alanda yapılan sosyal harcamaların kırsal alanda yapılan sosyal harcamalardan daha etkili olduğunu ortaya koymaktadırlar. Bunun yanı sıra, sosyal harcamaların etkinliği, cinsiyete göre de farklılaşmaktadır. Bu sebeple hedef kitlenin özenle seçilmesi gerekmektedir. Buna göre, erkeklere yapılan sosyal harcamaların, kadınlara yapılan sosyal harcamalardan daha etkin olduğu ortaya konmaktadır (Sarısoy ve Koç, 2010, s. 341).

Sosyal Yardımın Tarihsel Gelişimi

Sosyal yardımların tarihsel olarak ilk örnekleri 19. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerden bağımsız olarak, bir devletin üyesi olmak sisteme herhangi bir katkı sunmaksızın sosyal yardım almak için yeterli bir sebeptir. Kimi toplumlarda dini gerekçelerle kimi toplumlarda loncalar kanalıyla örgütlenen sosyal yardımlaşma, günümüz kurumsallaşmış sosyal yardımlarının ilk örnekleridir. Taşçı (2007), sosyal yardımlaşmanın Mısır'da dini, Yunan toplumlarında esnaf birlikleri kanalıyla yapıldığını ifade etmektedir (Karadoğan, 2015, s. 124). Farklı nedenlere dayansa da her toplumda ve her çağda sosyal yardımlar kendini göstermiştir.

20. yüzyılın son çeyreği itibariyle, küreselleşme, bireyin piyasa güçleri karşısındaki korunmasız durumu ve yalnızlaşmasıyla yurttaşlık hakkı temelinde sosyal yardımların önemi daha fazla ortaya çıkmıştır (Talas'dan aktaran Saygı Doğru, 2016, s. 46).

Yurttaşlık hakkı temelinde insanların farklılıklarının veya eşitsizliklerinin bir önemi olmaksızın onursal açıdan eşit oldukları ve hukuksal açıdan eşit muamele görmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Çetindağ ve Kılıç, 2007, s. 22). Yurttaşlık hakkını teminat altına alan böylece yoksullukla mücadele etmeyi hedef edinen temel bildirgelerden birincisi 1944'te Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Filadelfiya Bildirgesi'dir. Bu Bildirge'de "Yoksunluk nerede olursa olsun, tüm insanların refahı için tehlike oluşturur. Yoksunluğa karşı savaşın her ulus tarafından ve ortak uluslararası bir çaba ile yürütülmelidir." ifadeleri yer almaktadır. Aynı şekilde "İrk, inanç ve cinsiyetleri ne olursa olsun, tüm insanların, özgürlük, onur ve ekonomik güvenlik içinde ve fırsat eşitliği ile maddi ilerlemelerini ve manevi gelişmelerini izleme ve geliştirmeye hakkı vardır. Bu sonuca ulaşılmasına olanak veren koşulların gerçekleştirilmesi, her ulusal ve uluslararası politikanın temel amacını oluşturmalıdır. Tüm eylem programları ve özellikle ekonomik ve mali alanda ulusal ve uluslararası planda alınan önlemler, bu açıdan değerlendirilmeli ve yalnızca, bu temel amacın yerine getirilmesini engelleyici değil kolaylaştırıcı nitelik taşıdıkları ölçüde kabul edilmelidir." ifadeleri yer almaktadır (Gülmez, 2008, s. 143).

Filadelfiya Bildirgesi, Birleşmiş Miletler tarafından 1948 yılında yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne öncülük etmiştir. Bu Beyanname'nin ilgili maddeleri ise "Herkesin, toplumun bir üyesi olarak sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişimi için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel

haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar. Herkesin bu Bildirge’de öngörülen hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.” şeklinde ifade edilmiştir (Etcı, 2012, s. 22).

Üçüncü Sözleşme ise, Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi’dir. Bu Sözleşme’nin sosyal yardımlarla ilgili olan maddelerinden biri, “Yeterli olanağı bulunmayan ve kendi çabasıyla veya başka kaynaklardan özellikle sosyal güvenlik sisteminden yararlanarak böyle bir olanak sağlayamayan herkese yeterli yardım sağlamayı ve hastalık halinde bunun gerektirdiği bakımı sunmayı; böyle bir yardım görenlerin, bu nedenle siyasal ve sosyal haklarının kısıtlanmasını önlemeyi, herkesin, kişisel veya ailevi mahrumiyet halini önlemek, gidermek ya da hafifletmek için gerekebilecek öneri ve kişisel yardımları uygun kamusal ya da özel hizmetler eliyle alabilmeyi sağlamayı taraf devletler kabul ederler.” şeklinde ifade edilmiştir. Sözleşme’nin 30. maddesinde ise sosyal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı düzenlenmiştir. Bu madde de; “Akit Taraflar, sosyal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla; sosyal dışlanma ve yoksulluk durumunda yaşayan ya da bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yardım olanaklarına fiilen ulaşmalarını teşvik edecek genel ve eş güdümlü bir yaklaşım çerçevesinde önlemler almakla yükümlü hale gelmektedirler.” ifade edilmiştir (DPT, 2007, s. 51).

Filadelfiya Bildirgesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi ile yoksul insanların yardımlarla desteklenmesi ve bu şekilde korunmaları sağlanmak istenmiştir.

Türkiye’de Sosyal Yardımın Tarihsel Gelişimi

Sosyal yardım amaçlı ilk vakıf kuruluşunun 1048 yılında kurulduğu bilinmektedir. Selçuklu Devleti döneminde, meslektaşlarına sosyal destek sağlamak üzere kurulan ve 18.

yüzyıla kadar Ahilik sonrasında ise Lonca ismini alan teşkilatlar ilk sosyal yardım teşkilatları olarak nitelendirilebilir.

Osmanlı Devleti'nde ise, sosyal yardım uygulamaları etkin bir yardımlaşma kültürüne dayanmaktadır. Bu kültürde, üç tip sosyal destek uygulaması söz konusudur. İlk destek türü, aile desteği ve aile içi yardımlaşmadır. Aile içi yardımlaşma, sanayileşmenin gelişmediği, tarımsal ekonomik ilişkilerin hâkim olduğu, kırsal alanlarda yaygın görülen bir yardımlaşma sistemidir (Hacımahmutoğlu, 2009, s. 66). Osmanlı toplumunda ikinci tür sosyal destek uygulamaları olan vakıf kuruluşları devlet bütçesinden bağımsız, halkın sivil sosyal politika anlayışı çerçevesinde uyguladığı ve sosyal hizmet amacını da içine alan sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumlarıdır (Fidan, 2006, s. 52). Vakıflar sosyal yardımların yanı sıra belediye ve şehircilik, sağlık ve eğitim gibi kamusal hizmetleri üstlenmişlerdir. Vakıflar başvuran kişilere yardım veren (hayır vakıfları: camiler, medreseler, mektepler, imaretler, kervansaraylar, aş evleri, hastaneler) ve hayır kurumlarını destekleyen biçimde (herhangi bir arazinin veya binanın gelirlerinin hayır kurumlarına bağışlanması) iki tip sosyal destek uygulaması gerçekleştirmişlerdir (ASAGEM, 2010, s. 267).

Osmanlı toplumu İslam inancının getirdiği insan sevgisi ve düşkünlere yardım ahlakına uygun biçimde, servet ve gelirlerinin oransal bir miktarı ile üçüncü tür sosyal destek uygulamasını, gelirleri yüksek olan kişilerden muhtaç durumdakilere zekât, fitre, bağış, sadaka, adak, kefare, kurban adı altında sosyal yardımlarda bulunarak gerçekleştirmişlerdir (İlter, 2009, s. 50). Zekât eldeki servetin belirli bir oranının yoksullara verilmesidir. Fitre ise ramazan ayında yoksullara yapılan bağıştır. Zekât, fitre, bağış, sadaka, adak, kefare, kurban yoksul olmayan kişilerce yoksullara yapılan yardımlardır. Günümüzde geçerliliği devam etmektedir.

Modern devlet yapısının henüz yerleşmemiş olduğu İmparatorluk yapısı içerisinde yoksullar, devletin icraat yükümlülükleri kapsamında değerlendirilmemektedir. 19. yüzyılın ilk ve ikinci çeyrek dönemlerine kadar yoksulluk, henüz zekât ve sadaka yollarına başvurarak zenginden alarak fakirlere dağıtılması çerçevesinde ele alınan bir olgudur (Akyol, 2010, s. 68). Aynı dönemde devletin köy ve kasabalar dâhil olmak üzere eğitim olanaklarını genişletmesi, vilayet merkezlerine hastaneler açmak yoluyla sağlık hizmeti götürmesi bu döneme ait sosyal devlet uygulamalarıdır. Bu döneme kadar yine farklı uygulamalarla yoksul, yetim, kimsesiz çocuk ve yaşlılara yönelik uygulamalar yapılmıştır.

Çocukların aşılınması, ebelik eğitimi gibi koruyucu faaliyetler, aileye dair dul ve yetim maaşlarının düzenlenmesi, yetim çocukların vasilik sorununun devlet tarafından düzenlenmesi, kız ve erkek çocuklar için ıslahhanelerin kurulması, sanayii mekteplerinin açılması, kent yoksullarına yönelik nizamnamelerin yayınlanması devletin sosyal devlet olma yönünde evrildiğinin önemli göstergeleridir (Özbek, 2002, s. 13). Osmanlı Devleti'nde 19.yüzyılın ilk ve ikinci çeyrek dönemlerine kadar yoksullara yapılan sosyal yardımlar zekât ve sadaka yollarıyla yapılırken, daha sonraki dönemde sosyal yardımlar farklı uygulamalar ile gerçekleşmiştir.

Osmanlı Devleti'nin gerileme devri itibariyle vakıf ve sosyal yardım geleneğinin zayıflaması sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürünün toplumsal ihtiyaçları yeterince karşılayamamasına neden olmuştur. Bunun üzerine 1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu ile belediyeler, aynı dönemde Himaye-i Eftal (Çocuk Esirgeme) ve Hilal-i Ahmer (Kızılay) de sosyal yardım alanında faaliyetlerde bulunmuştur (Hacımahmutoğlu, 2009, s. 68-69). Osmanlı Devleti'nin son döneminde sokaklarda yaşayanlar için Darülaceze, şehit çocukları için Darüleytamlar ve babası olmayan muhtaç çocukların okutulması için Darüşşafaka kurumları kurulmuş ve sosyal alanda faaliyetlerde bulunmuştur.

Türkiye'de ise 1920'lerde başlayan sosyal yardım politikaları, ülkenin gelişmesine paralel olarak artış-azalış eğilimleri göstermiştir (Talas, 1992, s. 33). Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarının en belirgin özelliği, devletin ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda birbiri ardına yaşanan savaşlar nedeniyle yıpranmış olmasıdır. Bu sebeple, bu dönemde yürütülen sosyal politika uygulamaları bireyi hedef alan sosyal yardım uygulamalarından daha çok toplumu merkeze alan istihdam ve sosyal güvenlik uygulamaları üzerine yoğunlaşmıştır. Diğer bir deyişle, bu dönemi de kapsayacak biçimde 1980'li yıllara kadar Türkiye'de sosyal yardımlara ilişkin neredeyse hiçbir düzenleme yapılmamıştır (Talas, 1992, s. 55).

Bu dönemde ilk önemli adım olarak 1920 yılında Vekiller Heyeti içinde Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığına yer verilmiştir (Atalay, 1999, s. 6). Daha sonra 1921 yılında Himaye-i Eftal Cemiyeti kurulmuş; korunmaya muhtaç çocukların bakımlarını bu kurum üstlenmiştir. Yine bu dönemde Cumhuriyet Dönemi öncesinde de görülen darüleytamlar (yoksullar evi, yetim ve öksüz yurtları), 1922 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanmıştır. Daha sonra bu kurumlar 1926 yılında çıkarılan bir kanunla kaldırılmıştır. Korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmesi ile ilgili işler ise Himaye-i Eftal Cemiyeti tarafından yürütölmeye devam edilmiştir. 1935 yılında Himaye-i Eftal

Cemiyeti'nin adı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir (Yay, 2014, s. 58).

Cumhuriyet sonrası ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı oldukça değişime uğramıştır. Kamusal alanda birtakım uygulamalar başlatılması ve yeni kurumlar oluşturulması öngörülmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nin yoksullukla mücadele amacıyla kurulan ilk önemli kurumu 1935 yılında kurulan Çocuk Esirgeme Kurumudur (Tekeli, 2000, s. 21).

1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ve 1930 yılında 1580 sayılı Belediyeler Kanunu kabul edilmiştir. Bu Kanun'lar ile köylere ve belediyelere sosyal yardım konusunda görevler yüklenmiştir (Taşçı, 2010, s. 102).

Türkiye'de özellikle çok partili döneme kadar ki süre ve 1961 Anayasası'na kadar sosyal yardım alanında dikkate değer adımlar atılmadığı görülmektedir. Bu süreçte, sosyal yardım ile ilgili uygulamalardan ziyade bazı kanuni düzenlemeler dikkat çekmektedir. Bu kanunlardan ilki 1949 yılında 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ile sosyal yardımlar konusu ele alınmıştır. Aynı yılda Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurularak sosyal yardımlar alanında uzman kişilerin yetiştirilmesi sağlanmıştır (Taşçı, 2010, s. 104).

1960'lı yıllarda yaşanan en önemli gelişme toplum içerisinde yaşayan tüm toplumsal kesimleri dikkate alan ve devletin demokrasi çitasını yükselten 1961 Anayasası'nın çıkarılmış olmasıdır. İlk defa bu Anayasa ile yoksulluk olgusu ve yoksul toplumsal gruplar devletin gündemi haline gelmiş ve katılımcı, çoğulcu, özgürlükçü bir demokrasi dönemi ortaya çıkmıştır. Sosyal güvenlik, işsizliğin azaltılması, yaşam düzeyinin artırılması, refahın yaygınlaştırılması faaliyetleri Türkiye'de 1961 Anayasası'nda yerini bulmuştur. Bu Anayasa'da, "Her sınıf halk tabakaları için refah sağlamayı kendine vazife edinen devlet, bilhassa işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahdemleri her türlü dar gelirli ve yoksul kimseleri himaye edecektir." ifadesine yer verilmiştir (Erdoğan, 2006, s. 211).

1961 Anayasası'nın sosyal adalete vurgu yapan 41.maddesi "İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir. İktisadi sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin

ödevidir.” ile devlet işsizlik ve insanca yaşama hakkını kendi sorumluluk alanına dâhil ettiği 42. maddesi “Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler ve işsizliği önleyici tedbirleri alır.” ifade edilmektedir. Anayasanın 45. maddesi ile ücrette adalet sağlanması, 48. maddesi ile sosyal güvenlik, 49. maddesi ile sağlık hakkı, 50. maddesi ile ise öğrenim yaşamının düzenlenmesi yönündeki maddelerle devlet sorumluluk alanlarını genişletmiştir. Bu maddelerle, sadece çalışan kesimleri dikkate alan ve toplumun diğer kesimlerini dışlayan bir düzenleme değil, her ikisini de gözetten bir Anayasa metni hazırlanmıştır. Bu dönemde yoksulluk ve yoksullara ilişkin yaşanan bir somut gelişme de 1961 yılında yoksullukla ilişkili hizmet ve politika geliştirmesi amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmuş olmasıdır (Buğra, 2008, s. 171). Bu kurumun kurulması, devletin yoksulluk olgusunu gündeme almış olduğuna ve bu yönde politika üretilmesi amacıyla çaba harcadığına işaret ettiği için önemlidir.

1963 yılında 225 sayılı Kanun ile her türlü sosyal yardımları düzenlemek, korunmaya muhtaç çocuklarla, sakatların ve yaşlıların bakım, yetiştirilme ve rehabilitasyonunu, çalışma gücünden yoksun fakir bireylerin sosyal güvenliğini sağlamak amacıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Çiçek, 2012, s. 29).

1980'lere kadar yaşanan sürecin yoksulluk bağlamında ele alındığında en önemli özelliği, bu döneme kadar yoksulluk olgusunun ve yoksul toplumsal kesimlerin hiçbir zaman devletin özellikli gündem maddesi halini alamamış olmasıdır. 1980'li yıllarla devletin liberal politikalara yönelmesiyle, hali hazırda kısıtlı olan sosyal politika harcamalarında kısıtlamaya gitmesi ve piyasa merkezli ekonomi politikalara yönelmesi ise beraberinde yoksulluğun artışı getirmiştir (Demirhan ve Kartal, 2010, s. 137).

Türkiye’de 1980 yılı itibariyle yaşanan önemli ekonomik, siyasi ve sosyal dönüşümler sonrasında yeni toplumsal yapı ile yoksulluğun boyutları değişmiş ve yoksullukla mücadele edilmesi gerekliliği anlaşılmıştır. 1982 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından burs ve parasız yatılılık hizmeti, 1983 yılında ise mülga Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından muhtaç kişilere ayni ve nakdi yardım yapma uygulamaları başlamıştır. 1984 yılında ise, Vakıflar Genel Müdürlüğüne sosyal yardım yapma yetkisi verilmiştir (Hacımahmutoğlu, 2009, s. 69). 24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı

Kanun ile kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 2011 yılında 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılmış ve görevleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmiştir.

Yoksul toplumsal gruplar açısından ele alındığında, bu dönemde ard arda iki önemli gelişme yaşandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, 1983’de SHÇEK’nin açılması ve bu kurum aracılığıyla kimsesiz çocukların ve yaşlıların bakım hizmetlerinin devlet tarafından üstlenilmesidir. 1986 yılına gelindiğinde ise devletin yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasal dönüşüm ve artan yoksullukla beraber, yoksullukla mücadele etmek konusunda somut bir adım atmak durumunda kalması ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nu (SYDTF) kurmuş olmasıdır. Ayrıca devlet, fon kaynaklarını taşraya iletmesi, kaynak dağılımını sağlaması için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) kurulmuştur. Vakıflar, söz konusu yapının uygulama aracı olarak görev yapmaktadır (Demirhan ve Kartal, 2010, s. 136-137). SYDTF, 08.06.2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmekteyken, 10.07.2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ana hizmet birimi olarak yeniden yapılandırılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

Bu süreçte, sosyal yardımlar ve sosyal politikaları yönetmek için kullanılan en önemli araçlar ise yeşil kart, belediyeler, SYDTF, özel sektör, gönüllü kuruluşlar, cemaatler, vakıflar ve dernekler olmuştur. Sosyal güvenlik sistemi dışında kalan kimseler için devletin sosyal yardım bütçesine ayırdığı payı yükselttiği, SYDV aracılığıyla sosyal yardım adı altında yoksul toplumsal gruplara yönelik yardımları çeşitlendirdiği görülmektedir. Yoksullar açısından yaşanan diğer olumlu gelişmelere bakıldığında ise Şartlı Eğitim, Şartlı Sağlık Yardımı gibi uygulamalarla küçük yaşta dezavantajlı durumda doğmuş kimselerin devlet koruması altına alınması durumu söz konusudur. Bunun yanı sıra, 18 yaşın altındaki gençlerin devletin sunduğu sağlık güvencesi altına alınması, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağkur gibi farklı sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması, Genel Sağlık Sigortası ile tüm vatandaşların aynı şartlar altında sağlık hizmeti almasını sağlayan düzenlemeler sosyal politika uygulamaları olarak oldukça önemlidir (Buğra, 2008, s. 227-255). Devletin bu politikaları sayesinde dezavantajlı kesim sayılan 18 yaş altı çocukların eğitim alma şansı artmıştır.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, sosyal yardımların önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte sosyal yardım politikaları yeniden ele alınmıştır. Öncelikle 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun 09.12.2004 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu Yasa ile yardımlar konusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır (Yiğit ve Eken, 2013, s. 289).

Sosyal Yardıma İlişkin Yasal Çerçeve: Anayasa

Burada sosyal yardımlarla ilgili olarak önce 1982 Anayasası'nın ilgili hükümlerine yer verilmiştir.

Sosyal politikalara ilişkin düzenlemelerin yer aldığı en önemli ulusal düzeydeki yasal dayanak Anayasa'dır. Türkiye'de şimdiye kadar 4 Anayasa yapılmıştır. Bunlar sırasıyla; 1921 Teşkilâtı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası), 1924 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanûnu (1924 Anayasası), 1961 Anayasası ve son olarak 1982 Anayasası'dır. 1921 ve 1924 Anayasaları, yeni bir devletin kuruluşu esnasında ve çok zor şartlar altında hazırlandığı için sosyal politikalara ilişkin düzenlemelere yer verilmemiştir. Fakat 1961 Anayasası ile 1982 Anayasası'nda sosyal politikalara ilişkin birçok unsura yer verilmiştir.

1982 Anayasası'nın 2. maddesinde, Cumhuriyetin nitelikleri sayılırken “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde...sosyal bir hukuk Devletidir.” denilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Sosyal devlet; vatandaşlarının sosyal durumlarını iyileştirmeyi, belirli bir hayat seviyesini sağlamayı, sosyal güvenliğe kavuşturmayı kendisine görev bilen bir devlet anlayışıdır. Bu nedenle sosyal devlet, sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahaleyi gerekli görür. Bunun sebebi ise; emek sermaye dengesini sağlamayı, çalışanların insanca yaşamasını, sosyal güvenliğin sağlanmasını, işsizliğin önlenmesini, fırsat eşitliğinin sağlanmasını ve milli gelirin adaletli bir şekilde dağıtılmasını kendisine amaç edinmiş olmasıdır. Sosyal devlet ilkesi, 1961 Anayasası ile kabul edilmiş ve 1982 Anayasası'nda da bu ilke aynen korunmuştur (Odyakmaz, Kaymak ve Ercan, 2009, s. 75).

1982 Anayasası'ndan sosyal yardımlara ilişkin hem doğrudan hem de dolaylı olarak atıf yapılan hükümler bulunmaktadır. Madde 42'de, “Kimse, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. ...İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır....Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin,

öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar....” denilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Madde 60’da, “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” hükmüne yer verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Madde 61’de, “...Devlet, korunmaya muhtaç çocukların toluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur. ” denilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Türkiye’deki Sosyal Yardım Kurum ve Kuruluşları

Türkiye’de, hem kamu hem de özel kişi ve kurumlar çeşitli sosyal yardım faaliyetleri yürütmektedir. Burada sosyal yardım kurum ve kuruluşları olarak kamu kurumları, sonra yerel yönetimler ve sonunda da sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımlardan bahsedilecektir.

Sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin sağlanmasında uygulanan en eski yöntemdir. Tarih boyunca dini kurumlar tarafından muhtaç kişilere çeşitli sosyal yardımlar yapılmış ve yapılmaktadır. Ayrıca zamanla dinsel olmayan birtakım yerel birimlerce de sosyal yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde sosyal yardımlar, kamu kurumları, çeşitli yardım kuruluşları ve özel kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Kamu kurumlarınca gerçekleştirilen sosyal yardımların finansmanı vergiler yoluyla sağlanmaktadır. Diğer kuruluşlarca yapılan sosyal yardımların mali yükü ise, bu kuruluşların bireysel karar ve çabalarına göre, devlet bütçesinden yapılan katkılar da dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklardan oluşmaktadır (Diklik’ten aktaran Karabulut, 2011, s. 98).

Milli Eğitim Bakanlığı

Eğitim maliyetlerinin yoksul aileler için önemli bir yük oluşturması ve bunun sonucunda çocuğunu okula gönderemeyen ailelerin olması durumunda sosyal politikanın öncelikli hedefi bu sorunu çözmek olmalıdır. Konuya bu açıdan bakıldığında MEB’in yapmış olduğu yardımların ne denli önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmış olacaktır.

MEB Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi’nde okullarda örgün eğitim müfredatındaki derslerle sınırlı olmak üzere kursların açılması

amaçlanmıştır (MEB Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi, 2015).

MEB Okul Aile Birliği Yönetmelik'in 6. maddesinde, birliğin görev ve yetkileri olarak öğrencilerin başarısını arttırmak amacıyla okul yönetimince kurs, sınav, seminer, müzik, tiyatro, spor, sanat, gezi, kermes ve benzeri faaliyetlerinin düzenlenmesine katkı sağlamak ile okul yönetimi ile iş birliği yaparak, imkânları yeterli olmayan öğrencilere maddi ve manevi destek sağlamak yer almaktadır. Aynı yönetmeliğin 18. maddesi gelirlerin harcanmasında ise; birlik gelirlerinin; okulun bütçe disiplini çerçevesinde, eğitim ve öğretim giderleri ile maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarına harcanması esastır, yer almaktadır (MEB Okul Aile Birliği Yönetmeliği, 2012).

MEB Ders Dışı Egzersiz Yönetmeliği'ne göre; öğrencilerin boş zamanlarının değerlendirilmesinde ders dışında yapılacak eğitim çalışmaları olarak izcilik, beden eğitimi ve spor, halk oyunları, güzel sanatlar olarak belirlenmiştir, yer almaktadır (MEB Ders Dışı Egzersiz Yönetmeliği, 2006).

Gençlik merkezlerinin amaçları arasında yer alan sosyal yardımlar; Gençlik Merkezi Yönetmeliği'nin, 5. maddesinin (b) bendinde; gençlerin serbest zamanlarını ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda değerlendirmelerini sağlamak, onları sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere yönlendirmek, (e) bendinde, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerle gençlerin ruh ve beden sağlıklarını korumak, ulusal birlik ve beraberlik duygularını güçlendirmek, (g) bendinde ise; ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bilgi ve becerilerini arttırmak, yer alır (MEB Okul Aile Birliği Yönetmeliği, 2003).

MEB'in ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik olarak sosyal yardım kapsamında değerlendirilebilecek çeşitli hizmetleri bulunmaktadır.

Bunlar; pansiyon hizmetleri, burs hizmetleri, ücretsiz ders kitabı hizmeti, özel okul ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim gören özürlü öğrencilere eğitim ve taşıma yardımı sayılabilir.

Pansiyon Hizmetleri

11.08.1982 tarihinde yürürlüğe giren 2698 sayılı MEB Okul Pansiyonları Kanunu'nun amacı, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında yatılı okuma imkânı sağlamak üzere, parasız yatılı okumaya hak kazanan öğrencilerle paralı

yatılı okumak isteyen öğrenciler için okul pansiyonlarının açılmasına ve yönetimine ilişkin esasları düzenlemektir. Ayrıca yine aynı Kanun'da; "Milli Eğitim Bakanlığı, parasız ve paralı yatılı okutulacak öğrenciler için pansiyonlar açabilir. Pansiyonların açılmasında ve pansiyon ücretlerinin tespitinde, bulundukları bölgenin gelişmişliği, ulaşım ve benzeri imkânları dikkate alınır. Pansiyon ücretleri her yıl Bütçe Kanunu ile tespit edilir." ifadeleri yer almaktadır (MEB Okul Pansiyonları Kanunu, 1982).

İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun

17.06.1982 tarihinde yürürlüğe giren 2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunu'nun amacı; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğrencilerin parasız yatılı veya burslu okumalarına ve bunlara yapılacak sosyal yardımlara ilişkin esasları düzenlemektir (İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunu, 1982).

İlköğretim ikinci kademe ve ortaöğretim kurumları öğrencilerine Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca müştereken tespit edilen miktar kadar burs verilir. Burslu öğrencilerin bursları, burs almaya hak kazandıkları tarihi takip eden aybaşından itibaren okullarınca ödenir. Ödemeye tatil aylarında da devam olunur. Son sınıf öğrencilerinden okulu bitirenlerin bursları, güz dönemi sınavlarının sona erdiği tarihi takip eden aybaşında kesilir. Ancak, ilköğretim ikinci kademe son sınıf öğrencilerinin bursları ortaöğretim kurumlarına devam etmeleri halinde kesilmez. Parasız yatılı öğrencilere ayrıca burs verilmez (İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunu, 1982).

Parasız yatılı öğrencilere eğitim araç ve gereçleri, yiyecek, giyecek, harçlık ve diğer ihtiyaçları ile ilgili sosyal yardımlar yapılır. Parasız yatılı ve burslu öğrencilerin muayene ve tedavi giderleri Milli Eğitim Bakanlığınca karşılanır (İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunu, 1982).

Ücretsiz Ders Kitabı Hizmetleri

MEB bünyesindeki Yayınlar Dairesi Başkanlığı, 2003 yılında ilköğretim kurumlarında uygulanmaya başlanan ve 2006 yılından itibaren ortaöğretim kurumlarını da kapsayacak şekilde genişletilen ders kitaplarının öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmasına ilişkin iş ve işlemleri MEB'in taşra teşkilatı ile birlikte yürütmektedir.

Bu hizmetin ortaya çıkmasına dayanak teşkil eden yasal düzenleme 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 53. maddesi; MEB, kendisine bağlı eğitim kurumlarının eğitim araç ve gereçlerini, gelişen eğitim teknolojisine ve program ve metotlara uygun olarak sağlamak, geliştirmek, yenileştirmek, standartlaştırmak, kullanılma süresini ve telif haklarını ve ders kitabı fiyatlarını tespit etmek, paralı veya parasız olarak ilgililerin yararlanmasına sunmakla görevlidir, yer almaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

2003-2004 eğitim ve öğretim yılından itibaren ilköğretim öğrencilerine,

2006-2007 eğitim ve öğretim yılından itibaren ortaöğretim öğrencilerine,

2009-2010 eğitim ve öğretim yılından itibaren Açık öğretim ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri ile okuma yazma bilmeyen yetişkinlere ücretsiz olarak ders kitabı verilmektedir.

MEB tarafından bastırılan ders kitapları, her ders yılı başında ücretsiz olarak dağıtılmakta ve ders kitabı dağıtımında muhtaçlık şartı aranmamaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Burada, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının hizmet birimlerinden olan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünden bahsedilecektir.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, 08.06.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmış ve adı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) olarak değiştirilmiştir.

ÇHGM'nin görevleri şunlardır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011):

- a) Bakanlığın çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek,
- b) Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- c) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce çocuklara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak,
- ç) Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak,
- d) Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan veya yüksek yararı ailesinin yanında bulunmamayı gerektiren çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak,
- e) Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetleri, habersiz denetimleri de kapsayacak şekilde yerinde denetlemek, tespit edilen aksaklıklara ve yetersizliklere karşı gerekli önlemleri ivedilikle almak,
- f) Özel surette korunması gereken çocuklara en nitelikli hizmetin verilebilmesini teminen, fiziki altyapı, nitelikli personel yetiştirilmesi ve istihdamı gibi hususlarda her türlü önlemi almak,
- g) Özel surette korunması gereken çocukların ilgili mevzuat uyarınca işe yerleştirilmesi işlemlerinde koordinasyonu sağlamak,
- ğ) Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetler konusunda kamu kurum ve kuruluşlarıyla gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, bu alandaki gönüllü girişimleri teşvik edici mekanizmaları geliştirmek ve uygulamak,
- h) Özel surette korunması gereken çocuklar sorununda toplumsal duyarlılığı ve dayanışmayı güçlendirici faaliyet, proje ve kampanyalar düzenlemek,
- i) 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda belirlenen tedbirleri yürütmek ve koordinasyonu sağlamak.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun amacı: "Korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir." olarak belirtilmektedir (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983).

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliği ile yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi amacıyla hazırlanmıştır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliği, 2015).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 08.06.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmekteyken 10.07.2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ana hizmet birimi olarak yeniden yapılandırılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün görevleri 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 11. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011):

1. Yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin oluşturulması çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
2. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak için gerekli idari ve mali tedbirleri almak,

3. SYDTF'nin gelirlerini zamanında toplamak, toplanan gelirlerin yerinde, zamanında ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını sağlamak,
4. 3294 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulan vakıfların harcamalarını, iş ve işlemlerini araştırmak, incelemek, izlemek ve denetlemek, görülen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, vakıfların çalışma usul ve esasları ile sosyal yardım programlarının ölçütlerini belirlemek,
5. Mevzuatta kamu kaynaklarıyla yardım yapılması öngörülen kişilere aylık, tazminat, ücret, yardım veya başka bir ad altında yapılacak her türlü sosyal yardımın ödenmesi ve anılan yardım ve ödemelerin veri tabanına işlenerek izlenmesi ile ilgili işleri diğer birimler ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde yerine getirmek; diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılmakta olan her türlü sosyal yardım ve ödemeleri veri tabanında izlenmesine ilişkin işlemleri yürütmek,
6. Yoksullukla mücadeleye ve Genel Müdürlüğün görev alanına giren diğer konulara ilişkin olarak araştırma ve incelemeler yapmak, proje hazırlamak ve uygulamak,
7. Yoksullukla mücadele alanında uluslararası gelişme ve uygulamaları izlemek, değerlendirmek, ülkemiz açısından yararlı görülen modelleri uygulamaya koymak,
8. Sosyal Yardımlar Bilgi Sistemi ile ilgili işleri yürütmek,
9. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürünü kkleştirici çalışmalar yapmak, geniş kitleleri kapsayan yardım kampanyalarını koordine etmek ve desteklemek.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu

14.06.1986 tarih ve 19134 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amacı: Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir. Bu Kanun'da öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için Cumhurbaşkanıınca görevlendirilen Cumhurbaşkanı yardımcısına veya bakana bağlı ve T.C. Merkez Bankası nezdinde SYDTF kurulmuştur (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 1986).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amacına uygun faaliyet ve çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak üzere her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulur (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 1986).

5263 sayılı Kanun'un 19. maddesinde, bu kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak üzere kurulan vakıfların tabii başkanı olarak mülki idare amirleridir (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 1986).

SYDV, Türkiye'de, yoksulluğa karşı en kapsamlı hizmetleri uygulayan kurumlardır. SYDV, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne bağlıdır. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün asli görevi uygulanacak sosyal yardım programları için gerekli kaynağı SYDV'ye aktarmak ve bu amaçla SYDTF'nin sekreteryaya hizmetlerini yürütmektir (Hacımahmutoğlu, 2009, s. 141). Her il ve ilçede bulunan bu vakıflar 3294 sayılı Kanun'un 7. maddesi gereğince, SYDTF'de toplanan kaynağın ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni olarak dağıtılmasında görevlendirilmiştir (Taşçı, 2010, s. 88).

Vakıflar Genel Müdürlüğü

5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğünün görevleri arasında, mazbut vakıfların vakfiyelerinde veya vakfiye yerine geçen hüccet, berat, ferman gibi belgelerinde yazılı hayri, sosyal, kültürel ve ekonomik şart ve hizmetleri yerine getirmek, yer almaktadır (Vakıflar Kanunu, 2008).

Vakıflar Genel Müdürlüğünün Hayır İşleri ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığının görevleri: Vakfiyelerde yer alan hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek, vakfiyelerde yazılı hayır şart ve hizmetleri yerine getirmek üzere her seviyede eğitim-öğretim tesisleri, öğrenci yurtları sağlık ve sosyal yardım kurumları, aşevleri gibi tesisler açmak, yönetimini sağlamak, öğrencilere eğitim yardımı yapmak, ihtiyaç sahibi insanlara sosyal yardımlarda bulunmak, muhtaç ve engellilere aylık bağlamak, sosyal yardım hizmeti veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak sosyal politikalar ve sosyal yardım projeleri üretmek ve yürütmektir (Vakıflar Kanunu, 2008).

Mahalli İdareler

Sosyal bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal politikalarının yerel açıdan uygulayıcıları vali, kaymakam ve belediye başkanlarıdır (Seyyar, 2005, s. 1). Sosyal politikaların uygulanmasında önemli yetkilerle donatılmış yerel kamu yöneticileri, bulundukları bölgedeki sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde ve dezavantajlı grupların mağduriyetlerinin giderilmesinde etkin rol üstlenmektedirler (Demir, 2006, s. 60). Kendilerine bağlı kurum ve kuruluşlarla yerel düzeyde yoksul ve muhtaç kimselerin ihtiyaçlarının karşılanmasında doğrudan etkiye sahip yetkilere haizdirler. Yoksul ve muhtaç kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasında merkeze göre daha hızlı ve etkin fayda sağlanacağı, yerinden sosyal yardımlarda yerel kurum ve kuruluşların önemi daha da belirgin hale gelmektedir (Fidan, 2006, s. 90).

Anayasa'nın 127. maddesine göre "Türkiye, merkezi idare kuruluşu tarafından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere de diğer kademeli bölümlere ayrılır. İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir." denilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Merkezi yönetim yanında, mahalli idare kuruluşlarının da sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ilişkin görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu hizmet ve yardımlar kuruluşların ilgili mevzuatında düzenlenmiştir. Mahalli idarelerden, özellikle il özel idareleri ile belediyeler bu alanda önemli işlevler üstlenmektedirler. Yerel düzeyde örgütlenmiş olmaları, bu amaç için ayırdıkları kaynakların boyutu ve sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin olarak oluşturdukları birimleri bakımından önemli etkinliklerde bulunmaktadır. Köylere de, ilgili mevzuatla sosyal hizmet ve yardımlar kapsamında değerlendirilebilecek birçok görev verilmesine karşın, köylerin teşkilat, bütçe ve insan kaynağı yapısı bu görevlerin yürütülmesine uygun düşmemektedir (Karabulut, 2011, s. 127).

İl Özel İdaresi

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun amacı; İl Özel İdaresinin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.

İl Özel İdarelerinin sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri ile ilgili görevleri, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesinin (a) fıkrasında "...sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde yapmakla görevli ve yetkilidir." olarak belirtilmiştir (İl Özel İdaresi Kanunu, 2005).

Ayrıca İl Özel İdaresinin giderleri 43. maddenin (h) fıkrasında "Yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlardan", (m) fıkrasında ise "Sosyo-kültürel ve bilimsel etkinlikler için yapılan giderler" olarak belirtilmiştir (İl Özel İdaresi Kanunu, 2005).

Belediyeler

Yoksul ve ihtiyaç sahiplerine yönelik uygulanacak sosyal yardımlar 2005 yılında yasalaşan 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun birçok maddesinde bahsedilmiştir. Kanun'un 14. maddesinin (a) fıkrasında sosyal hizmet ve sosyal yardımlar zikredilmiştir. Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar ise 60. maddenin (i) fıkrasında belediye bütçesinden yapılacak giderler arasında sayılmıştır. Belediye başkanının görevleri arasında sayılan 38. maddenin (n) fıkrasında, bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmaktan bahsedilmiştir. Kanun'un 76 ve 77. maddelerinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilkelerinin hayat geçirilmesi ve belde de dayanışma ve katılım sağlayıcı programların uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (Belediye Kanunu, 2005).

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 24. maddesinin (j) fıkrasında dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere yapılacak sosyal yardımların belediye bütçesinden karşılanması gerektiği belirtilmiş, 18. maddesinin (m) fıkrasında da bu hizmetlerin belediye başkanının görevleri arasında olduğu vurgulanmıştır (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004).

Köy Yönetimi

Köylerin; görev, yetki ve sorumlulukları 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ile düzenlenmiştir. Kanun, nüfusu iki binden aşağı yurtları köy olarak tanımlamaktadır. TÜİK verilerine göre 18.380 adet köy bulunmaktadır.

Kanun'un köyün mecburi ve isteğe bağlı işler olarak saydığı köy işlerine bakıldığında bunlardan bir kısmının sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulaması niteliği taşıdığı görülmektedir (Köy Kanunu, 1924).

Sivil Toplum Kuruluşları

2004 yılında yürürlüğe giren 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde dernek; "Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları" olarak tanımlanmıştır (Dernekler Kanunu, 2004).

Bu çerçevede kurulacak bir derneğin; sosyal, kültürel, dayanışma, eğitim, sağlık ve spor gibi topluma katma değer sağlayacak amaçları taşıması gerekmektedir. Dernekler özellikle SYDV'ler yoksulluğun, sosyal dışlanmanın olumsuz etkilerini bertaraf etmek ve muhtaç kimselere daha yaşanabilir bir hayat alanı oluşturabilmek için birçok alanda ayni ve nakdi yardım faaliyetinde bulunmaktadır. Barınma, sağlık, gıda ve eğitim gibi çok geniş perspektifte sunulan bu karşılıksız hizmet ve projeler, toplumdaki kutuplaşmaların azalmasında ve kişilerin yalnızlık ve çaresizlik gibi olumsuz duygulardan arınmalarında oldukça etkin bir rol oynamaktadır. Medeni Kanunu'nun 101. maddesinde vakıf ; "Gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları" şeklinde tanımlanmıştır. Yine aynı maddenin devamında; "Bir malvarlığının bütünü veya gerçekleşmiş veya gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir." hükmü yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler genelde vakıflar eliyle yürütülmüştür. Bu gelenek günümüze kadar devam etmiş ve sosyal hayatımızda vakıflar her zaman çok önemli bir yer teşkil etmişlerdir (Karabulut, 2011, s. 131).

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Okul müdürlerinin sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı çocuklara yapılan sosyal ve akademik yardımlar konusunda görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreç izlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nitel araştırma olgular ile ilgili bireylerin bakış açılarından görebilmeyi ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya koymaya imkân vermektedir. Araştırmanın nitel olarak tasarlanmasındaki amaç, üzerinde çalışılan konu hakkında daha geniş bir bakış açısı elde etmektir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012).

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden olgubilimsel (fenomenolojik) yaklaşıma uygun olduğu söylenebilir. Fenomenolojik araştırmalarda belirli bir insan grubunun deneyimleri ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları ortaya çıkarmak amaçlanır (Creswell, 2015). Bu çalışma kapsamında okul müdürlerinin yardıma ihtiyacı olan çocuklar ve bu çocuklara yapılan yardımlara ilişkin görüşleri alınarak, yardıma muhtaç olan çocuklar ve bu çocuklara yapılan yardım süreçleri anlaşılmaya çalışıldığından olgubilimsel bir araştırma olarak nitelenebilir.

Araştırmanın veri toplama sürecinde görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği nitel araştırmalarda sık kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Görüşme yoluyla

deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar, zihinsel algılar ve tepkiler gibi gözlenemeyen unsurlar anlaşılmaaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme, nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama tekniğı olarak gösterilebilir (Karasar, 2006). Görüşme tekniğı ile belirli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlamaktadır (Büyüköztürk vd., 2012).

Veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Buna karşın araştırmacı görüşmenin akışına bağılı olarak değışik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir. Böylece kişinin yanıtlarını açması ve ayrıntılandırması sağlanabilir (Türnüklü, 2000).

Evren ve Örneklem

Evreni 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Sincan ilçesinde ortaokul müdürleri oluşturmaktadır.

Bu kapsamda, araştırma evreninde yirmi beş ortaokul, beş imam hatip ortaokulu ile on iki ilkokul + ortaokul olmak üzere toplam kırk iki okuldan oluşmaktadır. Örneklemi Ankara ili Sincan merkez ilçesindeki ortaokullar içinden maksimum çeşitlilik ve ölçüt örnekleme ile on üç ortaokul müdürü araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Okul müdürleri ile ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 2’de verilmiştir.

Nitel araştırmalar için örneklem belirlemede kullanılabilecek farklı teknikler önerilmektedir. Bunlar arasında en çok kullanılan teknikler; maksimum çeşitlilik örnekleme ve ölçüt örnekleme gibi tekniklerdir. Ölçüt örnekleminin kullanılmasının nedeni araştırmanın amacı doğrultusunda belirli ölçütleri karşılayan katılımcıların araştırmaya dâhil edilmesini garanti altına almaktır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinin kullanılmasının amacı ise sınırlı sayıda olan örnekleme araştırmada ele alınan konu ile ilgili mümkün olduğu kadar farklı nitelikteki katılımcıların dâhil edilmesinin sağlanmasıdır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinde araştırılan problemle ilişkin olarak katılımcıların özelliklerine dayalı olarak örneklem çeşitliliğini arttırmak gerekmektedir. Böyle belirlenmiş bir örneklem ile diğer örneklem belirleme yöntemlerine göre çok daha zengin bulgu ve sonuçlara ulaşılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 108). Ölçüt örnekleme ile bu araştırmaya sadece Sincan ilçesindeki ortaokullarda görev yapan müdürlerin katılımları sağlanmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme doğruıtusunda ise ortaokullarda

görev yapan müdürler seçilirken farklı kıdem düzeyi, yaşı, eğitim durumu ve cinsiyette olmalarına dikkat edilerek müdürler araştırma grubuna dâhil edilmiştir.

Tablo 1.

Okul Müdürlerinin Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Kıdem Yılı	Görev Yapılan Okuldaki Hizmet Yılı	Çalıştığı Çevreyi Tanıma	Çalıştığı Çevrenin Sosyoekonomik Gelir Düzeyi
m1	E	47	Yüksek Lisans	20	2	Evet	Düşük
m2	E	43	Yüksek Lisans	20	2	Evet	Orta
m3	E	55	Lisans	28	3	Evet	Düşük
m4	E	53	Lisans	30	2	Evet	Orta
m5	E	55	Lisans	27	2	Evet	Orta
m6	E	58	Lisans	33	7	Evet	Düşük
m7	E	50	Lisans	25	2	Evet	Düşük
m8	E	50	Lisans	26	3	Evet	Düşük
m9	E	41	Yüksek Lisans	19	2	Evet	Düşük
m10	E	56	Lisans	35	5	Evet	Düşük
m11	E	35	Lisans	6	1	Evet	Düşük
m12	E	41	Yüksek Lisans	15	2	Evet	Düşük
m13	K	45	Yüksek Lisans	20	5	Evet	Orta

Tablo 1'e göre görüşme yapılan okul müdürlerinden 12'si erkek 1'i de kadındır. Okul müdürlerinin yaşları incelendiğinde 40-50 yaşları arasında 5 ve 51-60 yaşları arasında 5 yöneticinin olduğu görülmektedir. Okul müdürlerinin 7'si lisans mezunu iken, 3'ü yüksek lisans mezunudur. Okul müdürlerinden 7'sinin kıdem yılı 25 ve üstü, 3 okul müdürünün de 25'in altıdır. Okul müdürlerinden 2'si 5 ve 7 yıl, diğerleri 2 veya 3 yıldır şu anki çalıştıkları okullarında yöneticilik yapmaktadırlar. Okul müdürlerinin hepsi çalıştıkları çevreyi tanıdıklarını ifade etmişlerdir. Çalışılan çevrenin sosyoekonomik gelir düzeyi hakkındaki görüşlerine binaen 3 okul çevresinin orta düzeyde bir ekonomik gelire ve 7'sinin de düşük gelir grubuna sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak okul müdürlerinden yüz yüze görüşme yoluyla toplanmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasında kolay anlaşılır olma, odaklı sorular hazırlama, çok boyutlu

sorular sormaktan kaçınma, açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma ve sondalar hazırlama, farklı türden sorular yazma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleme ilkeleri dikkate alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırma da görüşme formu üç bölümden oluşmaktadır:

- 1) Araştırma sorusunun, görüşme yapılan tarih ve saatin, araştırmacıyı tanıtan bilgilerin, araştırmanın amacının ve uygulanma aşamasının belirtildiği birinci bölüm.
- 2) Katılımcıların yaş, kıdem, cinsiyet, ekonomik gelir, eğitim durumu gibi kişisel bilgilerinin yer aldığı ikinci bölüm.
- 3) Araştırmanın ana sorularının ve sonda tipi soruların bulunduğu üçüncü bölüm.

Formun hazırlanma sürecinde ilgili literatür taranmış, elde edilen bilgilere dayalı olarak soru havuzu oluşturulmuş, 11 sorudan oluşan görüşme formları eğitim yönetimi ve denetimi alan uzmanları ve ölçme değerlendirme uzmanlarının görüşlerine sunulmuş, oluşturulan görüşme formu uzmanların görüşleri doğrultusunda düzeltilmiş, sorular anlam ve anlaşılabilirlik açılarından Türkçe dil uzmanları tarafından okunmuş ve gerekli düzeltmeler yapılarak görüşme formu geliştirilmiş, ve bu kontrollerden sonra görüşme formuna son hali verilmiştir. Son hali verilen görüşme formunda ana soruların yanında, sorunun anlaşılmaması ya da yanlış anlaşıldığı durumlarda, gerektiğinde kullanılmak üzere katılımcıların fikirlerini daha iyi organize edebilmeleri amacıyla sonda tipi sorular da kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla yapılan görüşmeler 2017 yılı Ağustos ve Eylül aylarını kapsayacak şekilde 30 günde tamamlanmıştır (20 Ağustos 2017-25 Eylül 2017). Görüşmeler, verilerin toplanması amacıyla hazırlanan veri toplama aracı kullanılarak 13 okul müdürü katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler öncesinde Ankara Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izin yazısı okul müdürlerine gösterilmiş ve okul müdürleri tarafından görüşme formunun uygulanması için uygun zaman ve ortam belirlenmiştir. Görüşmeler okul müdürleri odalarında yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırmanın konusu hakkında bilgi verilmiştir. Görüşmeler katılımcıların istekleri doğrultusunda ses kaydı yapılması ya da cevapların not edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir.

Görüşmeler esnasında katılımcıları etkilememeye çalışılmış, sorulan sorulara yanıt gelmediğinde ya da istenilen cevaba ulaşılamadığında aynı soruyu farklı şekillerde sorarak ya da örnek durumlar sunarak katılımcılardan bilgi almaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler veri kaybını engellemek amacıyla ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt cihazının kullanılması için katılımcılardan onay alınmıştır. Görüşme süresince ses kayıt cihazı onay alınan katılımcının görebileceği bir yere konulmuş ve kayıt başlatılmıştır. Görüşme sonunda ses kayıt cihazı katılımcıların görebilecekleri şekilde kapatılmıştır. Katılımcılardan ses kayıt cihazının kullanılmasını kabul etmeyenler ile yapılan görüşmelerde, soruların cevapları not alınarak veri toplama yoluna gidilmiştir.

Verilerin Analizi

Ses kayıt cihazı tarafından kaydedilen görüşmeler ses dosyası olarak bilgisayara aktarılmıştır. Daha sonra deşifreleri yapılmıştır. Ses dosyası olarak bilgisayara aktarılan görüşme süreci dinlenerek ve not tutularak gerçekleştirilen görüşme süreci olduğu şekliyle yazıya dökülerek elektronik ortamda yani word dosyası olarak metin dosyası elde edilmiştir. Görüşme sürecinde elde edilen yazılı dokümanın çözülmesinde ilgili literatür dikkate alınarak okunmuştur. Objektifliği sağlamak amacıyla her bir katılımcıya bir sıra numarası verilmiştir.

Görüşme yapılarak kaydedilen ya da not tutulan sözlü ifadelerin analizinde, nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırmada yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler önce tümüyle bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiş, daha sonra sorulan sorulara göre düzenlemiş ve özetlenmiş; yani betimlenmiştir. Betimsel analiz, nitel çözümlemelerdeki verilerin özgün biçimlerine dokunmadan, kişilerin söylediklerinden, yazdıklarından ve dokümanların içeriklerinden doğrudan alıntılar yaparak betimsel bir yaklaşımla verilerin sunumudur. Ayrıca betimsel analiz, nitel çözümlemelerde yer alan kelimelere, ifadelere, kullanılan dile, diyalogların yapısına ve özelliklerine, kullanılan sembolik anlatımlara ve benzetmelere dayanarak tanımlayıcı bir analiz yapılması olarak da tanımlanabilir (Kümbetoğlu, 2005). Araştırmada kullanılan betimsel analiz dört aşamada oluşmuştur. 1) Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulması: Bu aşamada araştırmanın kavramsal çerçevesi dâhilinde yer alan boyutlardan yola çıkılarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. Böylece verilerin hangi temaların altında sunulacağı belirlenmiştir. 2) Verilerin işlenmesi aşamasında, bir önceki aşamada oluşturulan genel çerçeveye göre elde edilen veriler okunarak

düzenlenmiştir. 3) Bulguların tanımlanması sürecinde düzenlenen verilerin tanımlanması ve gerekli olan yerlere doğrudan alıntılar yapılmıştır. 4) Bulguların yorumlanması aşamasında ise tanımlanan bulguların açıklanması ve ilişkilendirilmesi yapılmıştır. Elde edilen verilerin doğrudan alıntılarla yapılan sunumunda, araştırma kapsamındaki katılımcı isimleri gibi künye bilgileri hiçbir şekilde açıklanmamıştır. Görüşler sadece kod isim verilerek sınıflandırılmış ve bu şekilde doğrudan aktarım yapılmıştır.

Tablo 2.

Araştırmanın Veri Analizinde Kullanılan Tema ve Alt Kategoriler (Kod) Listesi

Temalar	Alt Kategoriler/Kodlar
Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlılık tanımı	Temel gereksinimlerini karşılayamama Sosyal ilişkilerin ve aktivitelerin yetersizliği Yardıma ihtiyacı olma
Sosyal ihtiyaçlar	Sosyal ortamda vakit geçirmesi için maddi ihtiyaçlar Sosyal ortamlarda giyilecek kıyafetler Okul kıyafetleri Kültürel ve eğlence aktiviteleri
Okulda sağlanan sosyal yardımlar	Veli desteği ile yapılan kıyafet yardımı Okul aile birliğinin yardımları Öğretmenlerin yardımları Okul etkinliklerine ücretsiz katılım Ders dışı faaliyetlere katılım
Okul dışında sağlanan sosyal yardımlar	Kaymakamlık tarafından verilen nakdi yardımlar Belediye ve Gençlik Merkezlerinin yaptığı yardımlar ve kurslar ŞNT yardımları
Sosyal yardımların öğrenci ihtiyaçlarını karşılaması	Yardımların çok az öğrenciye yapılması Yardımların geçici çözüm olması Kişiye özel seçim şansının olmaması Yardımların kısmen yeterli olması
Sosyal yardımların artırılması için öneriler	Öneminin artırılması Devlet eliyle yapılması Belirli bir plana ve kontrole dayalı ve sürekli olması Gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi
Akademik ihtiyaçları	Ders araç gereçleri Sınavlara hazırlanabilmeleri için etütler İlgi alanlarına ve yeteneklerine göre yönlendirme Öğrenme eksiklikleri tamamlama İhtiyaç duydukları dersleri seçme Okula devamlarını sağlamak
Okulda sağlanan akademik yardımlar	Ders araç gereçleri Yetiştirme kursları veya ilave ders verilmesi Liseye yerleştirmede yönlendirme Okula devamlarını sağlamak İhtiyaç duydukları dersleri seçmek
Okul dışında sağlanan akademik yardımlar	Belediyelerin açtığı kurslar Gençlik merkezlerinin açtığı kurslar
Akademik yardımların ihtiyacı karşılaması	Yardımlar nispeten faydalı Çaba gösteren öğrencilere faydalı
Akademik yardımların artırılması için öneriler	Devlet eliyle yapılması Öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda yapılması Gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi

Geçerlik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmalarda geçerliliğin bilimsel bilgilerin doğruluğu ile güvenilirliğin ise bilimsel bilgileri tekrarlanabilir olmasıyla ilgili olduğu belirtilmektedir. Araştırmalarda iç geçerlilik araştırma sonuçlarına ulaşırken izlenen sürecin çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmadaki yeterliliği olarak görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İç geçerliliği arttırmak için görüşme formu geliştirilirken alan yazın taraması sonucunda konu ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Görüşme sonrasında önce kişilerin söyledikleri yazıya dökülmüş ve bu metinlerle ilgili görüşmecilerin kontrol etmelerinden sonra onayları istenmiştir. Araştırmada dış geçerliliği arttırmak için araştırma süreci ve yapılanlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmacının verileri toplanırken, verilerin nasıl kaydedildiği, yorumlandığı ve sonuçlara nasıl ulaşıldığı detayı şekilde anlatılmıştır (Marvasti, 2004).

Elde edilen verilerin anlamı değiştirilmeden, araştırmacının kendi düşünceleri doğrultusunda seçicilik yapılmadan, araştırılan konuyu bütün gerçekliğiyle doğru bir şekilde ayrıntılı olarak ortaya koymaya çalışılmış ve rapor edilmiştir (Bilgin, 2006). Araştırmacı görüşmeleri yüz yüze yapmıştır, görüşmecilerden ek bilgi toplanmıştır ve araştırmacının görüşmelerin yapılmış olduğu alana geri gidebilme olanağı bulunmaktadır. Araştırmaya katılanların gönüllü olması geçerliliği arttıran bir faktör olarak görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Güvenirlik ise kısaca araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgilidir ve araştırma sonuçlarının inandırıcılığı açısından önemli görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bir araştırmadan elde edilen sonuçların farklı araştırmacılar tarafından da elde edilmesidir (Marvasti, 2004). Güvenirlik kavramı, araştırmacının bulgularının gerçeği yansıtır yansımadığı, yansıtıyorsa yansıtma derecesi, aynı zamanda araştırmacının farklı zamanlarda ya da farklı kişiler aracılığıyla yürütülürse aynı ya da benzer sonuca ulaşmasıyla ilgilidir. Nitel araştırmalara yöneltilen en belirgin eleştiri, araştırmacının güvenilirliğinin az olması ya da hiç olmamasıdır (Ekiz, 2003).

Araştırmacının güvenilirliğini sağlamak amacıyla elde edilen verilerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli değişim içinde olduğunun, araştırmacının benzer gruplarda tekrarlanmasının aynı sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmadığının ve her araştırmacının olayları algılama ve yorumlama biçiminin farklı olabileceğinin kabul edilmesi araştırmacının iç güvenilirliğinin de farklı algılanmasını gerekli kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu doğrultuda araştırmacının iç güvenilirliğini arttırmak amacıyla araştırma sonucu elde

edilen veriler mümkün olduğunca objektif bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Araştırma soruları görüşmecilerin anlayacağı dilde açıkça ifade edilmiştir. Sorular, görüşme formuna yazıldığı haliyle görüşülenlere sorulmuş, böylece tüm görüşülenlere aynı sorular sorularak araştırmanın geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Veriler araştırma sorularının gerektirdiği biçimde ayrıntılı ve amaca uygun bir biçimde toplanmıştır. Araştırmanın dış güvenirliliğini arttırmak amacıyla araştırmada izlenen aşamaların ayrıntılı ve açık bir şekilde tanımlanması yoluna gidilmiştir. Görüşme yapılan okul müdürlerinin özellikleri açıkça belirtilerek araştırmanın dış güvenirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Verilerin analizinde araştırmacı önyargısız davranmış ve geçerli olmayan veriler ayıklanmış, verilerin toplanması sürecini açıkça açıklamıştır. Araştırmanın gerçekleştiği ortam ve süreçlerin detaylı açıklaması yapılarak, süreç ve olaylar katılımcıların alıntıları ile desteklenmiştir. Toplanan veriler betimsel yaklaşımla doğrudan sunulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, görüşme yapılan Okul Müdürlerinden elde edilen bilgiler ile birlikte araştırmanın alt amaçlarına ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlılık Tanımı

Tablo 3.

Katılımcıların Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlılık Tanımına İlişkin Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Temel gereksinimlerini karşılayamama	12	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Yardıma ihtiyacı olma	8	m3, m4, m5, m6, m8, m9, m12, m13
Sosyal ilişkilerin ve aktivitelerin yetersizliği	5	m1, m2, m7, m10, m11

Araştırmanın birinci alt probleminde öğrencilerin sosyoekonomik dezavantajlılık tanımına ilişkin olarak okul müdürlerinin görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak okul müdürlerinin sosyoekonomik dezavantajlılık tanımına ilişkin görüşleri üç kategoride toplanmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi bu kategoriler; temel gereksinimlerini karşılayamama, yardıma ihtiyacı olma, sosyal ilişkilerin ve aktivitelerin yetersizliğidir.

Görüşmeye katılan okul müdürlerinin büyük bir bölümü sosyoekonomik bakımdan dezavantajlılık olarak insanların temel gereksinimlerini karşılayamayacak durumda olması (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m12, m13) ve yardıma ihtiyacı olma (m3,

m4, m5, m6, m8, m9, m12, m13) olarak belirtmişlerdir. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlılığı temel gereksinimleri yeterince karşılayamamaktan öte sosyal ilişkilerin yetersizliği, sosyal aktivite olmaması olarak belirten okul müdürleri (m1, m2, m7, m10, m11) de bulunmaktadır.

Bir okul müdürü (m6) sosyoekonomik dezavantajlılığı şöyle tanımlamıştır: “Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlılık kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olması, başka kişilerin (kurumların) desteğine ihtiyacı olmasıdır.” Benzer şekilde bir başka okul müdürü de (m11) “Alt düzeyde eğitim ve gelir düzeyine bağlı olarak eğitim, beslenme, barınma, giyim gibi öncelikli ihtiyaçlarını refah içerisinde karşılayacak düzeyin altında olmasıdır.” şeklinde sosyoekonomik dezavantajlı olmayı tanımlamıştır.

Sosyoekonomik dezavantajlı olmayı temel yaşamsal ihtiyaçların ötesinde sosyal boyutu da olduğunu belirten okul müdürleri de vardır. Bu okul müdürlerinden biri (m7) ise bu konuda şunları söylemiştir:

Ekonomik yönden açlık sınırında ve bu sınırının altında olan, sosyal yönden hiçbir sosyal aktivitesi olmayan, evine gazete veya dergi girmeyen, ayda veya yılda bir defa bile olsa sinemaya ve tiyatroya gitmeyen, bir müzeye, bir sergiye gidemeyen yani kısacası yaşadığı mahalle köy ya da ilçenin dışına çıkamayan aileleri sosyoekonomik yönden dezavantajlı aileler olarak tanımlıyorum (m11).

Benzer düşüncelerde olan bir başka okul müdürünün (m11) tanımlaması ise şöyledir: “Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmak deyince, sosyalleşmeyi sağlayan sanatsal, müziksel, kültürel etkinliklerden yeteri kadar faydalanamayan kesimler aklıma geliyor. Kısaca sosyal aktivitelerini yeterince gerçekleştiremeyen bir topluluk aklıma geliyor.”

Drewnowski’nin ve Açıkgöz’ün verdiği yoksulluk tanımlarında belirttikleri gibi okul müdürlerinin çoğunun verdiği temel gereksinimlerini karşılayamama ve yardıma ihtiyacı olma tanımları birbirini destekler niteliktedir. Kalaycıoğlu’nun yoksulluk tanımının da belirttiği üzere yoksulluk sadece temel gereksinimleri karşılayamamak olarak düşünülmemeli sosyal ihtiyaçları istediği düzeyde karşılayamamak olarak da değerlendirilmelidir. Okul müdürlerinin yarısından fazlasının belirttiği gibi sosyal ilişkilerin ve aktivitelerin yetersizliği sosyal ihtiyaçların istendiği düzeyde karşılanmaması tanımıyla birbirini destekler niteliktedir. Dolayısıyla okul müdürlerinin dezavantajlılık tanımına ilişkin görüşlerinin literatür ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Okul müdürlerine göre, sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmak insanların yaşamsal gereksinimlerini karşılayamayacak durumda olmaları olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra insanların yardımına ihtiyaç duyulması olarak da belirtilmiştir. Sosyal ilişkilerin

ve aktivitelerin yetersizliği dezavantajlılık olarak ikinci planda değerlendirilmiştir. Bu da gösteriyor ki dezavantajlılık olarak öncelikle insanların temel gereksinimleri düşünülmektedir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Sosyal İhtiyaçları

Tablo 4.

Katılımcıların Sosyal İhtiyaçlara İlişkin Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Sosyal ortamda vakit geçirmesi için maddi ihtiyaçlar	10	m1, m2, m3, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m13
Okul kıyafetleri	10	m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m13
Sosyal ortamlarda giyilecek kıyafetler	5	m1, m2, m3, m4, m8
Kültürel ve eğlence aktiviteleri	3	m2, m7, m10

Araştırmanın ikinci alt probleminde sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarına ilişkin katılan okul müdürlerinin görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak okul müdürlerinin sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarına ilişkin görüşleri dört kategoride toplanmıştır. Tablo 4’ de görüldüğü gibi bu kategoriler; sosyal ortamda vakit geçirmesi için maddi ihtiyaçlar, okul kıyafetleri, sosyal ortamlarda giyilecek kıyafetler ve kültürel ve eğlence aktiviteleridir.

Görüşmeye katılan okul müdürlerinin büyük bir bölümü öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarının akranları ile aynı sosyal ortamda vakit geçirecek koşulları oluşturacak maddi ihtiyaçlar (m1, m2, m3, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m13) ve okul kıyafetleri (m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m13) olduğunu belirtmektedirler.

Bazı okul müdürleri öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarını, sosyal ortamlarda giyilecek yeni kıyafetler olarak belirtmişlerdir (m1, m2, m3, m4, m8). Bir okul müdürü (m2) bu düşüncesi şu sözlerle ifade etmiştir: “Okulumuzda okul kıyafetini alamayacak durumda olan öğrencilerimiz bulunmaktadır. Para yardımına ihtiyacı olanlarla beraber, okula

kahvaltı yapmadan gelen, düzenli beslenemeyen, okul kıyafetini alabilse bile günlük kıyafetlerini alamayan öğrencilerimiz bulunmaktadır.”

Üç okul müdürü (m2, m7, m10) ise sosyal ihtiyaç olarak kültürel ve eğlence aktiviteleri olarak belirtmiştir.

“Ailenin, çocuğun başarısını arttırmak amacıyla olumlu pekiştireçlerle güdülemesini sağlaması gerekir. Yaşadığı bölgede bulunmayan (deniz, göl, orman, tarihi eserler vb. gibi) yerleri görmesi sağlanmalıdır.”

Açıkgöz (2013)’ün yoksulluk tanımında belirttiği gibi kişilerin beslenme, giyinme gibi ihtiyaçları ile okul müdürlerinin belirttiği öğrencinin maddi ihtiyaçları, okul kıyafetleri, sosyal ortamda giyilecek kıyafetleri tutarlı bulunmuştur. Öğrenciler temel gereksinimlerini karşılayamadığı için onların ihtiyaçları olarak maddi ihtiyaç ve okul kıyafetleri ile diğer zamanlarda kullanmak için kıyafetler belirtilmiştir.

Kalaycıoğlu’nun yoksulluk tanımın da belirttiği üzere yoksulluk sadece temel gereksinimleri karşılayamamak olarak düşünülmemeli sosyal ihtiyaçları istediği düzeyde karşılayamamak olarak da değerlendirilmelidir. Okul müdürlerinin üçünün belirttiği gibi öğrencilerin sosyal ihtiyaçları olarak kültürel ve eğlence aktiviteleri ile birbirini destekler niteliktedir. Dolayısıyla okul müdürlerinin öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarına ilişkin görüşlerinin literatür ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Okul müdürlerine göre, öğrencilerin öncelikli sosyal ihtiyaçları, sosyal ortamlarda vakit geçirmesini sağlayacak maddi ihtiyaçlar ile okul kıyafetleri olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin sosyal ortamlarda giyecekleri kıyafetler ile kültürel ve eğlence aktiviteleri de sosyal ihtiyaç olarak düşünülmüştür. Ancak bu ihtiyaçlar öncelikli olarak değerlendirilmemiştir. Bu da gösteriyor ki okul müdürleri için öğrencilerin zorunlu ihtiyaçları olan maddi ihtiyaçları ve okul ile sosyal ortamlarda giyecek kıyafetleri en öncelikli ihtiyaçları olarak belirtilmiştir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okulda Sağlanan Sosyal Yardımlar

Tablo 5.

Okulda Sağlanan Sosyal Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Veli desteği ile yapılan kıyafet yardımı	13	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Ders dışı faaliyetlere katılım	10	m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11
Öğretmenlerin yardımları	7	m1, m4, m5, m7, m10, m12, m13
Okul etkinliklerine ücretsiz katılım	7	m1, m4, m5, m7, m10, m12, m13
Okul aile birliği yardımları	4	m2, m3, m7, m10

Araştırmanın üçüncü alt probleminde öğrencilere okulda sağlanan sosyal yardımlara ilişkin okul müdürlerinin görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak okul müdürlerinin öğrencilere okulda sağlanan sosyal yardımlara ilişkin görüşleri beş kategoride toplanmıştır. Tablo 5’te görüldüğü gibi bu kategoriler; Veli desteği ile yapılan kıyafet yardımı, ders dışı faaliyetlere katılım, öğretmenlerin yardımları, okul etkinliklerine ücretsiz katılım, okul aile birliği yardımlarıdır.

Görüşmeye katılan okul müdürlerinin tamamı öğrencilere sosyal yardım olarak veli desteği ile yapılan kıyafet yardımının (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrencilere yapılan sosyal yardım olarak ders dışı faaliyetlere katılım (m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11) yapıldığını belirten okul müdürleri de çoğunluktadır. Öğretmenler tarafından okulda yapılan ders dışı faaliyetlerin öğrencilerin sosyalleşmesi açısından olumlu katkılar sağladığını belirtmişlerdir.

Okul müdürleri (m1, m4, m5, m7, m10, m12, m13) öğretmenler tarafından her eğitim öğretim yılı başında tespit edilen öğrencilere okul olarak okul kıyafeti, bot ve kaban yardımı yaptıklarını belirtmişlerdir. Aynı okul müdürleri okulda yapılan sinema ve müzik

etkinliklerine sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin ücretsiz yararlandırıldıklarını belirtmişlerdir.

Okul müdürü (m7) şunları aktarmıştır.

Öğrencilerimize maddi durumu iyi olan velilerimizin katkıları ile okul kıyafeti, mont, kaban ve bot yardımı yapılmıştır. Aynı zamanda zaman zaman okulumuzda sinema ve müzik gruplarınca etkinlik yapılmakta ve bu etkinliklere dezavantajlı öğrenciler ücretsiz katılım sağlamaktadır (m7).

MEB Ders Dışı Egzersiz Yönetmeliği'ne göre; Öğrencilerin boş zamanlarının değerlendirilmesinde ders dışında yapılacak eğitim çalışmaları olarak izcilik, beden eğitimi ve spor, halk oyunları, güzel sanatlar olarak belirlenmiştir. Okul müdürlerinin belirttiği gibi okulda sağlanan sosyal yardımlardan ders dışı faaliyetlere katılım çalışmaları MEB Ders Dışı Egzersiz Yönetmeliği'nde belirtilen çalışmalardır.

MEB Okul Aile Birliği Yönetmeliği'nin 6.maddesinde, birliğin görev ve yetkileri olarak öğrencilerin başarısını arttırmak amacıyla okul yönetimince kurs, sınav, seminer, müzik, tiyatro, spor, sanat, gezi, kermes ve benzeri faaliyetlerinin düzenlenmesine katkı sağlamak ile okul yönetimi ile iş birliği yaparak, imkânları yeterli olmayan öğrencilere maddi ve manevi destek sağlamak yer almaktadır. Aynı yönetmeliğin 18. maddesi gelirlerin harcanmasında ise; birlik gelirlerinin; okulun bütçe disiplini çerçevesinde, eğitim ve öğretim giderleri ile maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarına harcanması esastır, denilmektedir. Okul müdürlerinin belirttiği okulda sağlanan sosyal yardımlardan okul aile birliğinin yardımları MEB Okul Aile Birliği Yönetmeliği'nde belirtilen yardımlardır.

Okul müdürlerine göre, öğrencilere okulda sağlanan öncelikli yardımlar, veliler tarafından kıyafet yardımı ve ders dışı etkinliklere katılım olarak belirtilmiştir. Öğrencilere öğretmenlerinin yaptığı yardımlar ile okul etkinliklerine ücretsiz katılım sağlanmasında bu yardımlardandır. Ancak okul aile birlikleri tarafından öğrencilere yapılan yardımların dört okul müdürü tarafından ifade edilmesi, birlikler tarafından çok fazla yardım yapılmadığı da anlaşılmıştır. Bu da gösteriyor ki okulda yapılan yardımlar okul ve öğretmen imkânları ile sınırlı kalmaktadır. Okul aile birlikleri tarafından yönetmelikte belirtilen yardımların da yapılmıyor olduğu da bu anlamda önemlidir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okul Dışındaki Kurumlar veya Kişiler Tarafından Sağlanan Sosyal Yardımlar

Tablo 6.

Okul Dışında Sağlanan Sosyal Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Kaymakamlık tarafından verilen nakdi yardımlar	13	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Belediye ve Gençlik merkezlerinin yaptığı yardımlar ve kurslar	13	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13
ŞNT yardımları	7	m1, m4, m5, m7, m10, m12, m13

Araştırmanın dördüncü alt probleminde öğrencilere okul dışındaki kurumlar veya kişiler tarafından sağlanan sosyal yardımlara ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak okul müdürlerinin öğrencilere okul dışındaki kurumlar veya kişiler tarafından sağlanan sosyal yardımlara ilişkin görüşleri üç kategoride toplanmıştır. Tablo 6’da görüldüğü gibi bu kategoriler; Kaymakamlık tarafından verilen nakdi yardımlar, Belediye ve Gençlik merkezlerinin yaptığı yardımlar ve kurslar, ŞNT yardımlarıdır.

Görüşmeye katılan okul müdürlerinin tamamı öğrencilere sosyal yardım olarak Kaymakamlık tarafından verilen nakdi yardımlar (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) ile Belediye ve Gençlik merkezlerinin yaptığı yardımlar ve kurslar (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) olduğunu belirtmişlerdir.

Öğrencilere yapılan sosyal yardım olarak ŞNT yardımları (m1, m4, m5, m7, m10, m12, m13) yapıldığını belirten okul müdürleri de çoğunluktadır.

Okul müdürlerinin tamamı (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) Sincan Belediyesi tarafından öğrencilere bot, kaban ve kırtasiye yardımı yapıldığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin velilerine Sincan Kaymakamlığı tarafından nakdi yardımın yapıldığını da söylemişlerdir. Sincan Belediyesinin ve Gençlik merkezlerinin açtığı ücretsiz sportif, resim, müzik ve drama kurslarının da öğrencilere sosyal açıdan yapılan yardımlar olarak belirtmişlerdir.

Okul müdürleri (m1, m4, m5, m7, m10, m12, m13) ise ŞNT yardımlarından bahsederek bu yardımların öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcı bir okul müdürü (m2) okul dışında öğrencilere sağlanan sosyal yardımlara ilişkin kaymakamlık ve yerel yönetimlerce yapılan yardımlardan şöyle bahsetmiştir: “Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerimize okul dışından Sincan Kaymakamlığı ve Sincan Belediyesi tarafından da yardım yapılan ailelerin olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Yerel yönetimlerce sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olan alıőkan öğrenciler gezilere götürülmektedir. ” (m2).

5263 sayılı Kanunu’nun 19. maddesinde, bu kanunun amacına uygun faaliyet ve çalışmalar yapmak ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımda bulunmak üzere kurulan vakıfların tabii başkanı olarak mülki idare amirlerinin olması, okul mdrlерinin belirttiği kaymakamlığın yaptığı nakdi yardımlar olarak bahsedilen sosyal yardımlardır.

Okul mdrlерinin belirttiği, Belediye Kanunu’nun 60. maddesinin (i) bendinde belediyenin giderleri arasında, dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlardır. Gençlik merkezlerinin yaptığı sosyal yardımlar; Gençlik Merkezi Yönetmeliği’nin, 5.maddesinin (b) bendinde; Gençlerin serbest zamanlarını ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda değerlendirmelerini sağlamak, onları sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere yönlendirmek olarak belirtilmiştir. Aynı Yönetmeliği’nin (e) bendinde ise; Sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerle gençlerin ruh ve beden sağlıklarını korumak, ulusal birlik ve beraberlik duygularını güçlendirmek olarak belirtilen gençlik merkezlerinin amaçları arasında yer alan yardımlardır. Okul mdrlерinin belirttiği okul dışında sağlanan sosyal yardımlar konusunda yapılan çalışmalarda, kanunda ve yönetmelikler de belirtilen yardımlardır.

Okul mdrlерine göre, öğrencilere okul dışındaki kurumlar tarafından sağlanan yardımlar, Kaymakamlık tarafından verilen nakdi yardımlar, Belediye ve Gençlik merkezlerinin yaptığı yardımlar ve kurslar, ŞNT yardımları olarak belirtilmiştir. Okul mdrlерinin çoğunluğu tarafından belirtilen bu yardımların bu kurumlar tarafından öğrencilere ulaştırıldığı belirtilmiştir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Yapılan Sosyal Yardımların Öğrenci İhtiyaçlarını Karşılama

Tablo 7.

Sosyal Yardımların Öğrenci İhtiyaçlarını Karşılama İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Yardımların çok az öğrenciye yapılması	10	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m12
Yardımların geçici çözüm olması	10	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m12
Kişiyeye özel seçim şansının olmaması	8	m1, m3, m4, m5, m6, m9, m10, m12
Yardımların kısmen yeterli olması	3	m7, m11, m13

Araştırmanın beşinci alt probleminde sosyal yardımların öğrenci ihtiyaçlarını karşılamasına ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcıların sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin görüşleri dört kategoride toplanmıştır. Tablo 7’de görüldüğü gibi bu kategoriler; yardımların çok az öğrenciye yapılması, yardımların geçici çözüm olması, kişiyeye özel seçim şansının olmaması, yardımların kısmen yeterli olmasıdır.

Okul müdürlerinin çoğunluğu (m1, m3, m4, m5, m6, m9, m10, m12) yardımların öğrencilerin çok az bir kesimine yapıldığını, geçici bir çözüm olduğunu, okul müdürlerinin (m1, m3, m4, m5, m6, m9, m10, m10) yarıdan fazlası ise kişiyeye özel seçim şansının olmadığını belirtmişlerdir. Bazı okul müdürleri (m7, m11, m13) ise yardımların ihtiyaçları kısmen karşıladığını belirtmişlerdir.

Bir okul müdürü (m1) yardımların ihtiyaçları sınırlı karşıladığını şöyle ifade etmiştir.

Öğrencilerin yaşının gereği olan sosyal ihtiyaçlarını sınırlı olarak karşılamaktadır. Kişiyeye özel seçim şansı yoktur. Ekonomik nakdi yardımlar ebeveynlerine verilmektedir. Ebeveynlerine verilen bu yardımlarda öğrenci ihtiyaçları için kullanılmamaktadır. Öğrencilerin sosyal ihtiyaçları, eğitim ortamına alternatif sivil yapılanmaların içinde yer almakta olup temel amaç öğrenciyi sivil yapılanmanın içinde şekillendirmektir. Dolayısıyla öğrencilerin gerçek anlamda sosyal ihtiyaçlarını tatmin etmemekle birlikte öğrencilere yeterli gelmemektedir (m1).

Okul müdürü (m2) yardımların çok az bir kesime yapıldığının ve ihtiyaçlara kalıcı olarak çözüm olmadığını şöyle ifade etmiştir: “Genel olarak yapılan bu yardımlar öğrencilerin ve

ailelerinin o anlık zorunlu ihtiyaçlarını karşılamakta, kalıcı bir çözüm olmamaktadır. Bu yardımlar kısıtlı olduğu için çok az bir kesime ulaşabilmektedir. Sosyoekonomik yönden çok az bir kısmını karşılamaktadır.”

Başka bir okul müdürü (m3) ise yardımların kısmen yeterli olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Kısmi olarak karşılamakla birlikte bir nebze rahatlatmaktadır. Her ocuğun istekleri ve zevkleri farklı olduğundan tam olarak karşılanamamaktadır. Belki günü birlik veya sadece okulla ilgili zaruri ihtiyaçları giderilebiliyor.” (m3). Diğer bir ifadeyle yapılan yardımların yeterli düzeyde olmadığı, bu yardımların artırılması ve çeşitlendirilmesine ihtiyaç olduğu ifade edilebilir.

Yardımların psikolojik anlamda da bireylere destek olduğuna dikkat çeken bir okul müdürü (m7) ise şunları belirtmiştir. “Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerimize yapılan sosyal yardımlar belki tam anlamıyla ihtiyaı karşılamıyor. Ancak ğrencinin diğer arkadaşları arasında kendini kötü hissetmemesi, kendisini gören gözetten birileri olduğu düşüncesiyle kendisini iyi hissetmesini sağlıyor. Adeta ona can suyu oluyor.”

Kaya (2008), çalışmasında şNT yardımı alanların yardımları gelir kaynağı olarak görülmesi nedeniyle çocukların ihtiyaçlarını karşılamak adına kullanılmadığını belirtmiştir. Buradan yardımların okul müdürlerinin çoğunun belirttiği çok az öğrenciye yapılması, yapılan yardımların ise kişiye özel seçim şansı vermemesi ile örtüşmektedir.

Kurnaz Avşar (2010)’ın yaptığı çalışmada çocukların bütün eğitim masraflarının tam olarak karşılanamadığını belirtilmiştir. Okul müdürlerinin çoğunun dile getirdiği yardımların geçici olarak çözüm ürettiği, yapılan bu yardımların ise üç okul müdürünün belirttiği gibi kısmen yeterli olması ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Okul müdürlerine göre, sosyal yardımların çok az öğrenciye verilmesi, verilen bu yardımların ihtiyaçlara geçici olarak çözüm üretmesi ve geçici üretilen bu yardımların ise kişiye özel yapılmamasından bahsetmişlerdir. Okul müdürleri yardım yapılan ğrenci sayısının arttırılması ve yapılan bu yardımların ğrenci ihtiyaçlarına göre düzenlenmesinin önemini bildirmişlerdir. Bu anlamda bu yardımların kısmen yeterli olduğu belirtilmiştir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Yapılan Sosyal Yardımların Artırılması için Öneriler

Tablo 8

Sosyal Yardımların Artırılması için Önerilere İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Öneminin artırılması	12	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Devlet eliyle yapılması	11	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m12, m13
Belirli bir plana ve kontrole dayalı ve sürekli olması	10	m1, m2, m3, m5, m7, m8, m9, m10, m11, m12
Gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi	9	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m11, m12, m13

Araştırmanın altıncı alt probleminde öğrencilere sunulan sosyal yardımların artırılmasına ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcıların sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilerin sosyal yardımların artırılmasına ilişkin görüşleri dört kategoride toplanmıştır. Tablo 8’de görüldüğü gibi bu kategoriler; öneminin artırılması, Devlet eliyle yapılması, belirli bir plana ve kontrole dayalı ve sürekli verilmesi, gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesidir.

Okul müdürlerinin çoğunluğu (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m12, m13) sosyal yardımların öneminin artırılması gerekliliğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda sosyal yardımların farkındalığının artırılması gerektiğini de belirtmişlerdir.

Yine okul müdürlerinin çoğunluğu (m1, m2, m3, m5, m7, m8, m9, m10, m11, m12) yardımların belirli bir plana ve kontrole bağlanarak sürekli dağıtılması gerekliliği üzerinde dururken okul müdürleri (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m8, m9, m10, m12, m13) bu tür yardımların ve kontrollerinin devlet eliyle yapılması gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Okul müdürleri (m1, m2, m3, m5, m7, m8, m9, m10, m11, m12) öncelikle okullar aracılığıyla kontrol altında tutulması gerektiğini belirtmişlerdir. Okul müdürleri (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m11, m12, m13) sosyal yardımların adil olarak gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan bir okul müdürü yardımların devlet eliyle yapılması gerektiğini ayrıca sivil yapılanmaların kontrolüne bırakılmaması gerektiğine dikkat çekmiştir (m1):

Sosyal yardımların öneminin ve farkındalığının artırılarak bu tür yardımların devlet eliyle kontrollerinin yapılması iyi olacaktır. Sosyal yardımların öncelikle okullar nezhinde kontrol altında tutulması gerekir. Öğrencilerin ders dışında kalan zamanlarında sosyal ve kültürel anlamda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik fiziki ortamların sürekli olarak belirli bir kontrole dayalı yapılması önemlidir. Kontrolsüz sivil yapılanmaların kontrolüne bırakılmaması gerekmektedir (m1).

Yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi gerektiğini bir okul müdürü (m7) şöyle ifade etmiştir: “Resmi kurumlardan veya hayırseverler tarafından yapılan veya yapılacak yardımların belirli bir plana ve kontrole bağlanarak yardımların hem adil dağıtımı sağlanabilir, yardımların hem de gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşması sağlanabilir.” (m7)

Ekonomik yönden üst seviyede bulunan aileler ile ihtiyaç sahibi aileleri buluşturmanın gerektiğini bir okul müdürü (m2) şöyle ifade etmiştir: “Ekonomik yönden üst seviyede bulunan aileler ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye teşvik edilebilir. Veren el ile alan eli bire bir buluşturmamız doğru olur. Hem de yardım yapan ailelerin yardımın gerçek sahiplerine ulaştığını görmeleri onları da mutlu edecektir.”

Keskinkılıç Kara (2011) ile Kılıç (2009) yaptıkları araştırma kapsamında yoksul hanelerde maddi imkânsızlıklar nedeniyle okulunu bırakıp çalışmak zorunda kalan çocukların varlığı sosyal ve ekonomik desteğin yoksul çocukların ve ailelerin hayata tutunmasında önemli bir rol oynadığı kabul edilmiştir. Boybek (2009) tarafından yapılan araştırmada sosyal yardım alan ailelerin bu yardımların verilmemesi durumunda çocukların çalışmak zorunda kalabileceği bilgisi verilmiştir. Okul müdürlerinin çoğunun sosyal yardımların arttırılmasına yönelik olarak öneminin arttırılması, devlet eliyle yapılması, yardımların belirli bir plana ve kontrole bağlanarak sürekli dağıtılması ve özellikle gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi ile tutarlıdır.

Tüm bu bilgiler ışığı altında okul müdürlerinin çoğunun belirttiği gibi literatürün birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

Okul müdürlerine göre, sosyal yardımların öneminin arttırılmasının gerektiği belirtilmiştir. Devlet eli ile sosyal yardımların yapılması da yardımların arttırılması adına bir öneri olarak düşünülmüştür. Belirli bir plana ve kontrole dayalı verilmesi gerektiği bildirilmekle birlikte yardımların sürekli olarak gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Akademik İhtiyaçları

Tablo 9.

Akademik İhtiyaçlara İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Sınavlara hazırlanabilmeleri için etütler	11	m1, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m10, m11, m12, m13
İlgi alanlarına ve yeteneklerine göre yönlendirme	10	m1, m2, m3, m4, m6, m8, m9, m11, m12, m13
Ders araç gereçleri	9	m2, m3, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m13
Öğrenme eksikliklerini tamamlama	9	m1, m2, m5, m7, m8, m9, m10, m12, m13
İhtiyaç duydukları dersleri seçme	8	m2, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12
Okula devamlarını sağlamak	6	m6, m7, m8, m10, m12, m13

Araştırmanın yedinci alt probleminde öğrencilerin akademik ihtiyaçlarına ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcıların sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilerin akademik ihtiyaçlarına ilişkin görüşleri altı kategoride toplanmıştır. Tablo 9’da görüldüğü gibi bu kategoriler; sınavlara hazırlanabilmeleri için etütler, ilgi alanlarına ve yeteneklerine göre yönlendirme, ders araç gereçleri, öğrenme eksiklikleri tamamlama, ihtiyaç duydukları dersleri seçme ve okula devamlarını sağlamaktır.

Okul müdürlerinin çoğunluğu dezavantajlı öğrencilerin sınavlara hazırlanabilmeleri için etütlere (m1, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m10, m11, m12, m13) ve ilgi alanlarına ve yeteneklerine göre yönlendirilmeye (m1, m2, m3, m4, m6, m8, m9, m11, m12, m13) ihtiyaçları olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda okul müdürlerinden (m1, m2, m5, m6, m8, m9, m10, m12, m13) öğrenme eksikliklerini gidermek gerektiğini belirtirken öğrencilerin akademik ihtiyaçları olarak ders araç gereçleri (m2, m3, m5, m7, m8, m9, m10, m11, m13) olduğunu belirten okul müdürleri de çoğunluktadır. Okul müdürleri (m2,

m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12) öğrencilerin ihtiyaç duydukları seçmeli dersleri seçmelerini sağlamanın gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Okula devamlarını sağlamak gerektiğini söyleyen okul müdürleri de (m6, m7, m8, m10, m11, m12, m13) bulunmaktadır. Bir okul müdürü (m7) bu kapsamda harcadıkları çabayı şöyle ifade etmiştir:

Öğrencilere neden ekonomik yönden dezavantajlı olduklarını anlatmak gerektiğini belirterek dezavantajlı durumdan kurtulmaları için onlara rehberlik ederek yaşanan hayattan canlı örneklerle onları akademik başarıya ihtiyaçları olduğuna inandırmak önemlidir. Eğitim-öğretimin gelecekte neler sağlayacağını çevreden örneklerle anlatmak, dezavantajlı durumdan kurtulamadıklarında gelecek nesillerinde aynı sıkıntı ve acıları çekeceğini kavratmak gerektiğini söyleyerek, sosyoekonomik dezavantajın kader olmadığını, çalışma gayret ve azimle her şeyin başarılabilceğini göstermek gerekmektedir. Bu anlamda öğrenme eksikliklerini gidermeleri gerektiğini belirtirken okula devamları sağlanmalıdır (m7).

Başka bir okul müdürü ise (m12) önce iyi bir seviye tespitinin yapılarak hazır bulunuşluklarının belirlenmesi, bu doğrultuda eğitim planlarının uygulanması, zekâ alanlarının tespit edilmesi ve bu alanlarını ortaya çıkaracak bir eğitim almalarının sağlanması için ilgi alanlarına ve yeteneklerine göre yönlendirilmeleri gerektiğini söylemiştir.

Okul müdürü (m2) öğrencilerin akademik ihtiyaçları olarak ders araç gereci olarak okulda veya evinde kullanacağı tüm malzemelerin gerekli olduğunu belirtmiştir. Okul müdürlerinin çoğunluğunun belirttiği gibi, öğrencilerin akademik ihtiyaçlarından, sınavlara hazırlanabilmeleri için etütler ile MEB Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi'nde okullarda örgün eğitim müfredatındaki derslerle sınırlı olmak üzere kursların açılması birbiriyle örtüşmektedir.

Aynı şekilde çoğu okul müdürünün belirttiği gibi, ilgi alanlarına ve yeteneklerine göre uygun alanlara yönlendirme Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 3. maddesinde Türk Milli Eğitim Temel İlkelerinden Yönelme; fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yönetilerek yetiştirilirler, birbiriyle tutarlıdır.

Öğrencilerin akademik ihtiyaçları olarak belirtilen ders konularındaki eksiklikleri tamamlama ve ihtiyaç duydukları dersleri seçmeleri ile MEB' in Destekleme ve Yetiştirme Kursları açması ve okutulacak dersler arasında seçmeli derslerin de olması okul müdürlerinin bu ihtiyaçları belirtmesiyle uyuşmaktadır.

Ungar ve Liebenberg (2013)'in çalışmasında belirttiği gibi ekonomik bakımdan dezavantajlı bir öğrencinin, okula bağlanması öğrenciyi bu risk faktöründen korumada ve

onu başarı için güdülemede önemli olmaktadır. Bu durumda az okul müdürünün öğrencilerin okula devamlarını sağlamak ve okula bağlamak ile ilgili olarak belirttikleri öğrencilerin akademik ihtiyaçlarıyla örtüşmektedir.

Okul müdürlerine göre, öğrencilerin öncelikle hangi okullara gideceği, sınavlara hazırlanacakları etütlerin olması ön planda değerlendirilirken, derslerde başarılı olmalarını sağlayacak öğrenme eksikliklerini tamamlayacağı dersleri seçmeleri ile okulda kullanacakları araç gereçler de belirtilmiştir. Belirtilen bu ihtiyaçların yanı sıra okula devamlarını sağlamakta ikinci planda değerlendirilmiştir. Bu da gösteriyor ki, iyi yönlendirme ile uygun okullara giden öğrenciler için öğrenmelerini sağlayacak çalışmalar da yapılırsa okula devamlarının sağlanacağı düşünülmektedir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okulda Sunulan Akademik Yardımlar

Tablo 10.

Okulda Sağlanan Akademik Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Yetiştirme kursları veya ilave ders verilmesi	13	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Liseye yerleştirmede yönlendirme	12	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m9, m10, m11, m12, m13
Okula devamlarını sağlamak	11	m1, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Ders araç gereçleri	9	m2, m3, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m13

Araştırmanın sekizinci alt probleminde öğrencilere sunulan akademik yardımlara ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcıların sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilere sunulan akademik yardımlara ilişkin görüşleri dört kategoride toplanmıştır. Tablo 10'da görüldüğü gibi bu kategoriler; yetiştirme kursları veya ilave ders verilmesi, liseye yerleştirmede yönlendirme, okula devamlarını sağlamak, ders araç gereçleridir.

Okul müdürlerinin tamamı (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) okullarında yetiştirme kursları açıldığını, bu kurslar ile sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere imkânlar sunduklarını belirtmişlerdir. Okul müdürlerinin çoğunluğu (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m9, m10, m11, m12, m13) öğrencileri sınav sonuçlarına göre en uygun okula gitmeleri için yönlendirmeler yapıldığını belirtmişlerdir. Başka bazı okul müdürleri (m1, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) maddi imkânsızlık veya aile içi problemler sebebiyle okula devam sıkıntısı yaşayan öğrencilerin aileleri ile irtibata geçerek devamlarının sağlanmaya çalışıldığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin akademik ihtiyaçları olarak ders araç gereçleri (m2, m3, m5, m6, m8, m9, m10, m11, m13) veya evinde kullanacağı ders malzemelerinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Okul müdürleri (m1, m7) seçmeli derslerle ilgili velilere rehberlik yapılarak öğrencilerin ihtiyaç duyduğu, eksik oldukları derslere yönlendirdiklerini belirtmiştir. Aynı zamanda eksik oldukları konuları tamamlamalarını sağlamak için sorumluluk sahibi öğretmen ve rehber öğretmenlerin ders dışı zamanlarında da öğrenciye vakit ayırdıklarını belirtmişler ama bu söylenilene çok az rastlanılmakta olduğunu söylemişlerdir.

Okullarında yetiştirme kurslarının açıldığını ve seçmeli derslerin öğrenci ihtiyacına göre seçilmesi gerektiğini bir okul müdürü (m7) şöyle ifade etmiştir.

Okulumuz hakikaten sosyoekonomik durumu çok kötü bir konuma sahip bölgededir. Okulumuzda yetiştirme kursları ve öğretmenler tarafından yeterli olmasa da egzersiz çalışmaları yapılmaktadır. Yılda birkaç kez de deneme sınavı yapılmaktadır. Seçmeli dersler hususunda velilerimize rehberlik yapılarak, çocuklarımızın ihtiyaç duyduğu derslerin seçilmesine çalışılmaktadır. Konularda eksiklikleri gidersinler diye mesela matematik dersinin eksikliklerini tamamlamaları için aynı dersin öğretmenine seçmeli matematik uygulamaları dersini vererek eksiklikleri giderme yoluna gidiyoruz (m7).

Okula devamlarının sağlanması adına devamsızlık takibi yapılması gerektiğini bir okul müdürü (m1) ise şöyle ifade etmiştir.

Öncelikle okula devamlarını sağlamak adına devamsızlık takibi ekip olarak çok ciddi yapılmaktadır. Ayrıca öğretmenlerimiz öğrencilerle birebir takip adına koçluk görevi üstlenmektedir. Tüm kurs ve seminer kitap fuarları, tanıtımları ve gezilerden yararlanmaları sağlanmakta maddi ve manevi engeli varsa aşılına çalışılmaktadır. Yakınımızda bulunan yayın evlerinden ve hayırseverlerden her öğrencinin ihtiyacını karşılayacak şekilde yardımcı kitaplar ve okuma kitapları temin ettik. Bu şekilde başarı yönelimli olmalarını eksiklerini gidermeyi sağlamayı amaçlıyoruz. Ayrıca seçmeli dersleri çocukların okul dışında hiçbir akademik desteği olmadığını bildiğimiz için özellikle ihtiyaç duydukları matematik, fen bilimleri ve yabancı dil olarak seçtik (m1).

Okul müdürlerinin tamamının belirttiği gibi, öğrencilere okulda sağlanan akademik yardımlar olarak yetiştirme kursları okullarda açılmaktadır. MEB Örgün ve Yaygın

Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi'nde okullarda örgün eğitim müfredatındaki derslerle sınırlı olmak üzere kursların açılması ile tutarlı görülmektedir.

Aynı şekilde çoğu okul müdürünün sınav sonuçlarına göre liseye yerleştirme de yönlendirme yapıldığını belirtmeleri ile Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 3. maddesinde Türk Milli Eğitim Temel İlkelerinden Yönelme; fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yönetilerek yetiştirilirler, birbiriyle tutarlıdır.

Aküzüm, Yavaş, Tan ve Uçar (2015) tarafından yapılan çalışma bulgularına göre, eğitimcilerin devamsızlık ve okul terkini azaltmaya yönelik uyguladıkları stratejilerin öğrenci velisi ile görüşme, öğrenciye daha fazla ilgi gösterme ve sorumluluk verme ile okul müdürlerinin çoğunun bildirdiği gibi öğrencilere sağlanan akademik yardımlardan okula devamlarını sağlamak birbiriyle tutarlı görülmektedir.

Okul müdürlerine göre, öğrencilere okulda sağlanan öncelikli yardımlar, yetiştirme kursları veya ilave ders verilmesi, liseye yerleştirmede yönlendirme ve okula devamlarını sağlamak olarak belirtilmiştir. Öğrencilere ders araç gereçlerinin sağlanması da bu yardımlardandır. Bu da gösteriyor ki öğrencilere okullarda kurslar açılıyor, uygun liselere yönlendirme yapılıyor, okula devamlarını sağlayacak çalışmalar yapılıyor denilebilir. Okulda kullanılacak ders araç gereçleri de verildiği belirtilmiştir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Okul Dışındaki Kurumlar Tarafından Sunulan Akademik Yardımlar

Tablo 11.

Okul Dışında Sağlanan Akademik Yardımlara İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Belediyelerin açtığı kurslar	11	m1, m2, m3, m4, m5, m7, m8, m9, m11, m12, m13
Gençlik merkezlerinin açtığı kurslar	11	m1, m2, m3, m5, m6, m7, m8, m10, m11, m12, m13

Araştırmanın dokuzuncu alt probleminde öğrencilere sunulan okul dışındaki kurumlar tarafından sunulan akademik yardımlara ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcıların sosyoekonomik yönden

dezavantajlı öğrencilerin akademik ihtiyaçlarına ilişkin görüşleri iki kategoride toplanmıştır. Tablo 11’de görüldüğü gibi bu kategoriler; belediyelerin açtığı kurslar, Gençlik merkezlerinin açtığı kurslardır.

Okul müdürlerinin çoğunluğu (m1, m2, m3, m4, m5, m7, m8, m9, m11, m12, m13) sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere okulun dışındaki kurumlar tarafından sunulan akademik yardımların sunulduğunu söylemişlerdir. Belediyelerin açtığı ücretsiz kursların olduğunu, bu kursların öğrencilerin konu tamamlama ve öğrencilerin eksik oldukları konularda yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Okul müdürleri (m1, m2, m3, m5, m6, m7, m8, m10, m11, m12, m13) gençlik merkezlerinde ücretsiz sunulan kurslara katılan öğrencileri olduğunu ve yönlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Belediyelerin ve gençlik merkezlerinin açtığı kurslara gönderilen öğrencilerden bahseden bir okul müdürü (m3) şöyle ifade etmiştir: “Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerimizin velilerimiz çocuklarını belediyelerin açtığı kurslara göndermekte, bu kurslardan destek almaya çalışmaktadırlar. Ayrıca bazı veliler tüm şartlarını zorlayarak özel kurs merkezlerine etüt merkezlerine çocuklarını göndermektedir. Gençlik merkezinin de akademik çalışmalarına katılan öğrencilerimiz bulunmaktadır.” (m3).

Okul müdürlerinin çoğunluğunun belirttiği okul dışındaki kurumlar tarafından sağlanan akademik yardımlar, Belediye Kanunu’nun 60. maddesinin (n) bendinde; sosyokültürel, sanatsal ve bilimsel etkinlikler ve gençlik merkezlerinin yaptığı yardımlar; Gençlik Merkezi Yönetmeliği’nin, 5. maddesinin (g) bendinde; ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bilgi ve becerilerini arttırmak olarak belirtilen gençlik merkezlerinin amaçları arasında yer alan yardımlardır. Dolayısıyla okul dışındaki kurumlar tarafından ihtiyaç sahibi öğrencilere yardım yapan kuruluşların kamu kuruluşları olduğu ve bu kuruluşların kanun çerçevesindeki rollerini asgari düzeyde yerine getirdikleri söylenebilir.

Okul müdürlerine göre, öğrencilere okul dışındaki kurumlar tarafından sağlanan yardımlar, Belediyelerin ve Gençlik merkezlerinin açtığı kurslar olarak belirtilmiştir. Okul müdürlerinin çoğunluğu tarafından belirtilen bu yardımların bu kurumlar tarafından öğrencilere ulaştırıldığı belirtilmiştir.

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Sunulan Akademik Yardımların Öğrencilerin İhtiyaçlarını Karşılamaı

Tablo 12.

Akademik Yardımların İhtiyacı Karşılmasına İlişkin Katılımcı Görüşleri

Kategoriler	n	Katılımcılar
Çaba gösteren öğrencilere faydalı	13	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Yardımlar nispeten faydalı	11	m1, m2, m3, m4, m5, m7, m8, m10, m11, m12, m13

Araştırmanın onuncu alt probleminde öğrencilere sunulan akademik yardımların öğrenci ihtiyaçlarını karşılamasına ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcıların sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilerin akademik yardımların öğrenci ihtiyaçlarını karşılaması ilişkin görüşleri iki kategoride toplanmıştır. Tablo 12’de görüldüğü gibi bu kategoriler; Çaba gösteren öğrencilere faydalı, yardımlar nispeten faydalıdır.

Okul müdürlerinin tamamı (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) yapılan yardımların gerekli başarıyı elde etmek için çaba gösteren öğrencilere faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Okul müdürlerinin çoğunluğu (m1, m2, m3, m4, m5, m7, m8, m10, m11, m12, m13) ise yapılan yardımların öğrencilere nispeten faydalı olmakta olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda, başarılı olmak için çabanın öneminin gerekliliğini bir okul müdürü (m10) şöyle ifade etmiştir: “Gerekli başarıyı elde etmek için çaba içerisinde olan ve öğrenme hevesi içinde olan öğrenciler için faydalı olmaktadır.” (m10).

Başarılı olmak için ilgi ve azmin öneminin gerekliliğini bir okul müdürü (m7) şöyle ifade etmiştir: “Öğrenci ilgili olduğunda başarıyı tetiklemede yapılan akademik yardımların payı da büyük olacaktır. Görülebilir derece fayda sağlamaktadır. Genel olarak ihtiyaçlarına cevap verilmekle birlikte nispeten faydalıdır.” (m7).

MEB (2013)’de sosyoekonomik durumu açısından alt çeyreklikte bulunmasına rağmen PISA testlerinde gösterdiği başarı açısından üst sıralarda yer alan öğrencilerin oranı PISA bağlamında önemle üzerinde durulan konulardan biri olmuştur.

Akademik yardımların akademik ihtiyaçları karşılaması okul müdürlerinin tümünün belirttiği gibi çaba gösteren öğrencilere faydalı olması ile tutarlı olduğu görülmüştür.

Okul müdürlerine göre, akademik yardımların çaba gösteren öğrencilere destek sağladığı bildirilmiştir. Ancak yardımların her öğrenciye katkı sağlamadığı da belirtilmiştir

Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilere Daha Fazla Akademik Yardımlar Sunulması için Öneriler

Tablo 13

Akademik Yardımların Artırılması için Önerilere İlişkin Katılımcı Görüşleri

Alt Kategoriler	n	Katılımcılar
Devlet eliyle yapılması	13	m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13
Gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi	9	m1, m2, m3, m5, m6, m7, m9, m11, m12
Öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda yapılması	5	m5, m6, m9, m10, m13

Araştırmanın on birinci alt probleminde öğrencilere sunulan akademik yardımların öğrenci ihtiyaçlarını karşılamasına ilişkin katılımcıların görüşleri ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara dayalı olarak katılımcıların sosyoekonomik yönden dezavantajlı öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarına ilişkin görüşleri üç kategoride toplanmıştır. Tablo 13’de görüldüğü gibi bu kategoriler; devlet eliyle yapılması, gerçek ihtiyaç sahiplerine verilmesi ve öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda yapılmasıdır.

Okul müdürlerinin tamamı (m1, m2, m3, m4, m5, m6, m7, m8, m9, m10, m11, m12, m13) eğitim ortamlarında daha fazla akademik yardımların devlet eliyle eşitlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bir okul müdürü bu durumu şöyle ifade etmiştir (m1):

Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin bulunduğu bölgelerde çalışacak eğitimcilerin nitelikleri ve yeterlilik düzeyleri daha yüksek olması yararlı olacaktır. Gerekirse bu eğitimcilerin seçilmesi yararlı olacaktır. Daha farklı ücret politikası ile eğitimciler teşvik edilmeli veya zorunlu görevlendirmeler yapılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Bu bölgedeki öğrencilerin, avantajlı bölgelerdeki öğrencilerden daha çok ihtiyaçları olduğu düşünülürse pozitif ayrımcılık yapılarak daha fazla maddi imkânların sağlandığı alt yapılar oluşturulması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Bu öğrenciler eksik koşullarının bilincindedirler. Öğrenilmiş çaresizlik içerisinde kendilerini bu koşullardan çıkartacak girişimleri olmamaktadır. Değişimi yaratacak onlara vizyon çizecek olan nitelikli ve sabırlı eğitim kadrosudur. Devlet ise maddi anlamda bu bölgelere daha çok destek ve imkân vermeli, sivil yapılanmanın eline bu öğrencileri bırakmamalıdır (m1).

Diğer bir okul müdürü (m5) ise öğrencilerin ihtiyaçlarının belirlenmesinin öneminden bahsederek şöyle ifade etmiştir: “Öğrenci analizleri yapılarak öğrencilerin ihtiyaçlarını

keşfetmek, öğrencinin ihtiyaçlarını belirleyip nokta vuruşu yapmaktır. Bilgi, beceri ve başarısının ölçülmesi üzerine neler eklenebileceğini belirleyip öyle yardım edilmelidir.”

Okul müdürü (m7) akademik imkânların devlet, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların duyarlılığı sayesinde sağlanabileceğini şöyle ifade etmiştir.

Kısaca akademik imkânları devlet, sivil toplum kuruluşları ve toplumun zengin kesiminin bu konuya duyarlı olmasıyla sağlanabilir. Geleceğin bu öğrencilerle, insan unsuruyla inşa edileceğinin asla hatırdan çıkarılmamasıyla mümkün olacağı unutulmamalıdır. (m7).

Okul ile diğer kurumların işbirliğinin yapılması ve öğrenci tespitlerinin iyi yapılması gerektiğini bir okul müdürü (m12) şöyle ifade etmiştir. “Okul ile diğer kurumların işbirliklerinin artırılması gerekir. Öğrenci tespitlerinin iyi yapılması yani kısaca okul paydaşlarının iyi bir şekilde entegre olarak çalışması yararlı olacaktır. Olanakların araştırılması ve sonuçlandırılarak takibinin yapılması uygun olacaktır. İstatistiki verilerin tutularak ilgili kurumlara sunulması ve fırsat ve olanak eşitliği sağlanmalıdır.” (m12). Bu konuda başka bir okul müdürü de (m6) öğrencilere daha fazla akademik imkân sunmak için; vakıf ve derneklerin, devlet gözetiminde yapılarak, çocukların akademik başarılarını artırmak için çalışmalar yapması gerektiğini belirtmiştir.

MEB (2013) tarafından PISA sınavı sonuçlarına ilişkin yapılan değerlendirme de sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere sunulan yardımlarla öğrencilerin başarılı olabileceğini göstermektedir. Bu kapsamda yapılan akademik yardımların da önemini arttırmaktadır. Okul müdürlerinin tamamının belirttiği gibi yardımların devlet eliyle yapılarak gerçek ihtiyaç sahiplerini ulaştırılması önemlidir. Az sayıda okul müdürünün belirttiği gibi bu yardımların da öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda yapılması öğrenci başarısını daha da artıracaktır. Okul müdürlerinin belirttiği görüşler ile MEB (2013) PISA sonuçları raporlarının örtüştüğü görülmektedir.

Okul müdürlerine göre, akademik yardımların Devlet eli ile yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Yapılan yardımların gerçekten ihtiyacı olan öğrenciler için verilmesi de öneriler içinde bildirilmiştir. Ancak öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda verilmesi gerektiği ikinci planda değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen verilerin analizine dayalı sonuçlar ve bu sonuçlara yönelik öneriler yer almaktadır.

Sonuçlar

Okul Müdürlerinin sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere yapılan sosyal ve akademik yardımlara ilişkin görüşlerinin belirlenmesine odaklanılan bu çalışmada elde edilen bulgulardan hareketle ortaya konulan sonuçlar şu şekildedir:

1. Okul müdürlerinin çoğunluğu tarafından sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmak insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olmaları, belli bir gelir seviyesine sahip olmamaları nedeniyle insanların yardımına ihtiyaç duymak olarak tanımlanmıştır. Araştırmaya katılan okul müdürlerinin küçük bir kısmı tarafından ise sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmayı sosyal ilişkilerin ve aktivitelerinin yetersizliği olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla okul müdürleri sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmayı öğrencilerin temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamamaları olarak kabul ettikleri, diğer sosyal ihtiyaçların ise ikinci planda kaldığı söylenebilir.
2. Okul müdürlerinin çoğunluğu tarafından sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin sosyal ihtiyaçları olarak sosyal ortamda vakit geçirmelerini sağlayacak maddi ihtiyaçlar ve okul kıyafetleri olarak belirlenmiştir. Çok az okul müdürü de, öğrencilerin maddi ihtiyaçları ve okul kıyafetlerinin yanı sıra sosyal ortamlarda giyilecek kıyafetler ile kültürel ve eğlence aktivitelerinin de önemli olduğunu belirtmiştir.

3. Okul müdürleri tarafından sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerin okullarda kıyafet ihtiyaçlarının karşılandığı belirtilmiştir. Okul mdrlерinin çoğunluğu tarafından ise öğrencilerin ders dışı faaliyetlere ve okul etkinliklerine ücretsiz katılımlarının sağlandığı söylenmiştir. Az sayıda olsa da okullarda kurulan okul aile birliklerinin öğrencilere yardımlar yaptığı belirtilmiştir.
4. Okul müdürleri tarafından kaymakamlığın ğrenci velilerine nakdi yardımda bulunduğunu aynı zamanda belediyenin öğrencilere kıyafet yardımı yaptığı belirtilmiştir. Belediyenin ve gençlik merkezlerinin açtığı ücretsiz spor, resim, müzik ve drama kurslarının da öğrencilere sosyal açıdan yapılan yardımlar olarak belirtilmiştir. Okul mdrlерinin çoğunluğu ise şNT yardımı alan ğrencilerinin bulunduğu söylenmiştir.
5. Okul mdrlерinin çoğunluğu tarafından yapılan yardımların çok az bir kesime yapıldığını, bu yardımların ise geçici bir çözüm ürettiği belirtilmiştir. Kişiye zel seçim şansının olmamasından da bahsedilmiştir. Kişiye zel yardımların yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.
6. Okul müdürleri tarafından sosyal yardımların önemi konusunda farkındalığın artırılarak bu tür yardımların ve kontrollerinin devlet eliyle yapılmasının gerektiğine vurgu yapılmıştır. Öğrencilerin ders dışında kalan zamanlarında sosyal ve kültürel anlamda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik fiziki ortamların belirli bir plana ve kontrole dayalı ve sürekli olarak yürütülmesinin gerektiği belirtilmiştir.
7. Okul mdrlерinin çoğunluğu tarafından öğrencilerin akademik ihtiyaçlarını sınavlara hazırlanabilmeleri için etütler, ilgi alanlarına ve yeteneklerine göre yönlendirme olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra ders araç gereçleri, öğrenme eksiklerini tamamlama, ihtiyaç duyulan seçmeli dersleri seçme ile öğrencilerin okula devamlarını sağlamak da akademik yardımlar olarak sıralanmıştır.
8. Okul müdürleri tarafından okullarında yetiştirme kursları açıldığı belirtilerek bu kurslar ile sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere akademik imkânlar sundukları söylenmiştir. Öğrencilere sınav sonuçlarına göre en uygun okula gitmeleri için yönlendirmeler yapıldığını, maddi imkânsızlık veya aile içi problem sebebiyle okula devam sıkıntısı yaşayan öğrencilerin aileleri ile irtibata geçerek devamlarının sağlanmaya çalışıldığı belirtilmiştir.

9. Okul müdürleri sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere okulun dışındaki kurumlar veya kişiler tarafından akademik yardımların sunulduğunu ifade etmişlerdir. Belediyelerin açtığı ücretsiz kursların olduğunu bu kursların öğrencilerin konu tamamlama ve derslerde eksik oldukları konularda öğrenme eksikliklerini giderme açısından faydalı olduğu belirtilmiştir. Gençlik merkezlerinde ücretsiz sunulan kurslara katılan öğrencileri olduğu belirtilmiştir.
10. Okul müdürleri tarafından yapılan yardımların çaba gösterenlere faydalı olduğu, başarı düzeyi düşük öğrenciler için yapılan yardımların ise nispeten faydalı olduğu ifade edilmiştir. Beklenen başarıyı elde etmek için çaba içerisinde olan öğrencilere sosyal ve akademik bakımdan faydalı olduğu belirtilmiştir.
11. Okul müdürleri yapılan yardımların eğitim ortamlarında fırsat ve olanak eşitliğini sağlamaya katkı sağlayacak nitelikte olması gerektiğini belirtmişlerdir.
12. Dezavantajlı diğer bölgelerde de bu tür sorunlar olabileceğinden bu çalışmanın faydalı olabileceği söylenebilir.

Öneriler

Okul Müdürlerinin sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere yapılan sosyal ve akademik yardımlara ilişkin görüşlerinin belirlenmesine odaklanılan bu çalışmada ortaya konulan öneriler şu şekildedir:

1. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere sunulan akademik ve sosyal yardımlara ilişkin değişik kademe ve türdeki okullardaki öğrenci, öğretmen, veli ve okul yöneticilerinin katılımıyla gerçekleştirilen geniş örneklemli nitel ve nicel araştırmalar yapılabilir.
2. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere sunulan akademik ve sosyal yardımlar, etkililiği ve verimliliği akademik ortamlarda sistemli analizinin yapılabileceği platformlar oluşturularak analiz edilebilir ve tartışılabilir.
3. Okullarda öğrencilerin akademik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyecek çalışmalar yapılabilir. Ayrıca öğrencilere bu konuda bilgilendirme faaliyetler yapılarak bu ihtiyaçlarının karşılayabilecekleri yerlere yönlendirilebilir.

4. Okullarda öğrencilerin sosyal ve akademik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak gerçek ihtiyaç sahiplerinin tespit edilerek öğrenci ihtiyaçları doğrultusunda verilmesi konusunda çalışmalar yapılabilir.
5. Yerel yönetimlerle toplantılar yapılarak öğrencilerin sosyal ve akademik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yapılabilir.
6. Araştırma konusu Ankara ili Sincan ilçesindeki on üç okul müdürü ile sınırlı tutulmuştur. Kapsam genişletilerek daha geniş bir örneklem grubuna yapılması faydalı olabilir.

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, D., & Pischke, J. S. (2001). Changes in the wage structure family income and children's education. *European Economic Review*, 45, 890-904.
- Açıkalın, A. (1998). *Toplumsal, kuramsal ve teknik yönleriyle okul yöneticiliği*. Ankara: Pegem.
- Açıkgöz, R. (2013). *Yoksullukla Mücadele ve Üçüncü Sektör*. Ankara: Argonan.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *T.C.Resmi Gazete*, 27958 Mük, 08 Haziran 2011.
- Aksanyar, Y. (2015). *Sosyal Yardımda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Şartlı Sosyal Yardım: Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı 2014 Yılı Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Aktaş, G. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aküzüm, C., Yavaş, T., Tan, Ç., & Uçar, M.B. (2015). İlköğretim kurumu öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 167-191.
- Akyol, E.D. (2010). *Osmanlı Devletinde Yoksulluğu Azaltma Stratejileri ve Bu Stratejilerin Sürekliliği ve Değişimi*. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler Yeni Fikirler, SYDGM Yayınları. Ankara.

- Altunya, N. (1990). *Anayasa hukukumuzda eğitim ve öğrenim hakkı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arıcı, İ. (2007). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğrenci başarısını etkileyen faktörler (Ankara örneği)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arsavi, A. (1999). *Eğitim sosyolojisi*. İstanbul: Burak.
- Atalay, T. (1999). Türkiye Cumhuriyeti'nin Demokratik Bir Cumhuriyet Olarak Gelişmesinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımların Yeri ve Önemi. *Sosyal Hizmetler Dergisi*, 1(9), s.5-12.
- Atalay, T. (2001). Belediye yasaları çerçevesinde belediyelerin sosyal hizmet ve yardım görevlerine ilişkin bir değerlendirme. *Sosyal Hizmetler Dergisi*, 1(12), 1-8.
- Başaran, İ.E. (1993). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Kadioğlu.
- Başaran, İ. E. (2006). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Ekinoks.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2010). *Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü*. Ankara.
- Belediye Kanunu.(2005). *T.C.Resmi Gazete*, 25874, 13 Temmuz 2005.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal.
- Birleşmiş Milletler.(1948). *T.C.Resmi Gazete*, 7217, 27 Mayıs 1949.
- Boybek, S. (2009). *Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Brackenreed, D. (2010). Resilience and risk. *International Education Studies*, 3(3), 111-121.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F.(2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu.(2004). *T.C.Resmi Gazete*, 25531, 23 Temmuz 2004.

- Cömertler, N. (2004). Kadının Penceresinden Yoksulluk, IV. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildirileri. *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları*, 122, 57-77.
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(3), s. 83-104.
- Çelen, F. K., Çelik, A., & Seferoğlu, S. S. (2011). *Türk eğitim sistemi ve PISA sonuçları*. XIII. Akademik Bilişim Konferansı' nda sunulmuş bildiri, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Çetindağ, F., & Kılıç, İ. (2007). Kapitalist Sistemde İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Arasındaki Gerilim. *İnsan Hakları Yıllığı*, 25, 21-33.
- Çiçek, S. E. (2012). *Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: “Batı Akdeniz Örneği”*. Ankara: Korza Yayıncılık.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.(1995). *T.C.Resmi Gazete*, 22184, 27 Ocak 1995.
- Çomuk, P. (2018). *Türkiye’de Sosyal Dışlanma: Ekonometrik Yaklaşım*. Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Çukur, C. Ş. (2008). *Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırılması ve Sosyal-Duygusal Sorunlar ile İlişkisi. Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. İzmir: Etki.
- Dayıoğlu, M. (2007). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Ölçüm Yöntemleri ve Yoksulluğun Belirleyicileri. *TISK*, 2, 82-105.
- Demir, İ. (2006). *Yerel yönetimlerin sosyal politika fonksiyonları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. İstanbul: Legal.
- Demircan, E. (2007). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Kamu Kesiminin Rolü. IV. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Yoksulluk Bildiriler Kitabı*, 255-274.

- Demirhan, Y., & Kartal, N. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Türkiye Deneyimi: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu*. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler Yeni Fikirler, SYDGM Yayınları, Ankara.
- Demirtaş, Z. (2010). Okul kültürü ve öğrenci başarısı arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 35(35), 3-13.
- Dernekler Kanunu.(2004). *T.C.Resmi Gazete*, 25649, 23 Kasım 2004.
- Dominelli, L. (1999). Neo-Liberalism, Social Exclusion and Welfare Clients in a Global Economy. *International Journal Of Social Welfare*. 8, 14-22.
- DPT, (2007). *Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye'de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 143-154.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş: Nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri*. Ankara: Anı.
- Erdoğan, S. (2006). Sosyal Politikada Değişim ve Sosyal Güvenlik Reform. *Mülkiye*, 252, s. 211-236.
- Eş, M. (2007), *Kent Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Plato.
- Etc, H.(2012). *Sosyal Yardımların Politik Nitelik Kazanması (2002-2011 Türkiye Örneğinde)*. Yüksek lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Fındık, L.Y. (2012). *PISA 2009 sonuçlarına göre Türkiye'deki sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin okuma becerileri alanındaki başarılarının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Yönetimi Enstitüsü, Ankara.
- Fındık, L.Y., & Kavak, Y. (2013). Türkiye'deki Sosyo-Ekonomik Açından Dezavantajlı Öğrencilerin PISA 2009 Başarılarının Değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(2), 249-273.
- Fidan, A. (2006). *Sosyal politikaya katkısı açısından 5393 Sayılı Belediye Kanunu*.Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Glewwe, P., & Kremer, M. (2006) "Schools, Teachers, and Education Outcomes in Developing Countries" *Handbook on the Economics of Education*, 2, 81-114.

- Glomm, G., & Ravikumar, B. (2003). Public education and income inequality. *European Journal of Political Economy*, 19, 289-300.
- Gül, S.S., & Gül, H. (2006). Eğitim Destek Programı olarak “Şartlı Nakit Transferi ve Yoksullukla Mücadele. *Yeniden İmece*, 12, 1-6.
- Gülmez, M. (2008). *Uluslararası Sosyal Politika. 2. Baskı*. Ankara: Hatipoğlu.
- Güner, F.C. (2015). *Yoksulluk ve asgari gelir desteği uygulamaları: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 149-184.
- Güneş, S. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık SYDGM, Ankara.
- Gürses, D. (2007). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 59-74.
- Güzel, A. & Okur, A.R. (1998). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Beta.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye’deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*. DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Hatun, Ş., Etiler, N., & Gönüllü, E.(2003). Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 46, 251-260.
- İkizoğlu, M. (2000). *Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İl Özel İdaresi Kanunu. (2005). *T.C. Resmi Gazete*, 25745, 4Mart 2005.
- İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanunu. (1982). *T.C.Resmi Gazete*, 17729, 19 Haziran 1982.
- İlter, O. (2009). *Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, SYDGM, Ankara.

- Kabaş, T. (2010). Türkiye'de En Yoksul %20'nin Yoksulluk Profili, Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 192-218.
- Kapar, R. (2005). Kuşaklararası Sosyal Dayanışma. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 5-12.
- Karabulut, A. (2011). *Türkiye’de Sosyal Yardım ve Sosyal Yardımların Tek Merkezden Yürütülebilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karacabey, M.F., & Boyacı, A. (2018). Okulu Terk Eden Ortaöğretim Öğrencilerinin Okulu Terk Etme Nedenleri ve Sosyo-Ekonomik Profilleri: Şanlıurfa Örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24(2), 247-293.
- Karadoğan, E.(2015). Sosyal Yardımların Psikososyal Mitleri. *Çalışma ve Toplum*, 46(3), 123-154.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karataş, K. (1999). Sosyal refah: Kavramsal boyutu, gelişimi ve nitelikleri. Yaşam Boyu Sosyal Hizmet. *Hacettepe Üniversitesi S.H.Y.O. Yayınları*, 33-43.
- Karakoyun, İ. (2008). *Türkiye’ de 1980 Sonrasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Örneği- Aydın İli Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Karakütük, K. (2016). *Eğitim Planlaması*. Ankara: Pegem.
- Kaya, İ. (2008). *Yoksullukla Mücadelede Eğitimin Rolü: Şartlı Nakit Transferi-ŞNT Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Keskinkılıç Kara, S.B. (2011). *Sokakta Çalışan Çocukların Eğitim İhtiyaçları ve Buna Yönelik Okul Yönetimlerinin Gerçekleştirdiği Uygulamalar*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, F. (2009). *Çocuk İşçiliği ve Ailenin Rolü (Kütahya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

- Kocaman, A. (2008). *Ailenin sosyokültürel ve sosyoekonomik durumunun öğrencinin okul başarısına etkisi: İnönü EML örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koşar, G.N. (2000). *Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet)*. Ankara: Şafak.
- Köy Kanunu.(1924). *T.C.Resmi Gazete*, 68, 07 Nisan 1924.
- Kurnaz Avşar, Ş. (2009). *Türkiye’ de Çocuk Yoksulluğu*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kurnaz Avşar, Ş. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Şartlı Nakit Transferi Programının Değerlendirilmesi Keçiören Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam.
- Marvasti, A. B. (2004). *Qualitative researchin sociology*. Landon: Sage.
- MEB Ders Dışı Egzersiz Yönetmeliği. (2006). *T.C.Resmi Gazete*, 26378, 16 Aralık 2006.
- MEB Okul Aile Birliği Yönetmeliği .(2012). *T.C.Resmi Gazete*, 28199, 09 Şubat 2012.
- MEB Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi.(2015). *Tebliğler Dergisi*, 2689, Şubat 2015.
- MEB, (2013). *PISA 2012 Ulusal Ön Raporu*. Millî Eğitim Bakanlığı, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB, (2015). *2015 yılı Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Ortak Sınav Başarısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Millî Eğitim Bakanlığı, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara.
- MEB, (2016). *PISA 2015 Ulusal Raporu*. Millî Eğitim Bakanlığı, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB, (2018). *Liselere Geçiş Sistemi (LGS)*. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- MEB, (2018). *Milli Eğitim İstatistikleri*. Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- MEB Okul Pansiyonları Kanunu.(1982). *T.C.Resmi Gazete*, 17781, 13 Temmuz 1982.

- Metin, B. (2011). *Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu, Ankara'da Uygulamalı bir Araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). *T.C.Resmi Gazete*, 14574, 24 Haziran 1973.
- Morales, E. E. (2008). Exceptional female students of color: Academic resilience and gender in higher education. *Innovative Higher Education*, 33, 197-213.
- Odabaşı, F. (2010). *Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Odyakmaz, Z., Kaymak, Ü. & Ercan, İ.(2009). *Anayasa Hukuku ve İdare Hukuku*, 10. Baskısı. Ankara: İkinci Sayfa.
- OECD (2007). *Science Competencies for Tomorrow's World - Volume 1: Analysis*. Paris: OECD.
- OECD (2010a). *PISA 2009 results: What makes a school successful? Resources, policies and practices (Volume IV)*. OECD.
- OECD (2010b). *PISA 2009 results: Overcoming social background-equity in learning opportunities and outcomes (Volume II)*. OECD.
- OECD (2011). *PISA 2009 results: overcoming social background: Equity in learning oportunities and outcomes (Volume II)*. PISA, OECD.
- Orme, C.T., & Cain, S.D.(2006). Poverty and the Daily Lives of Infants. *Journal of Children and Poverty*, 12, 1-20.
- Önder, H. & Şenses, F.(2006). *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*. İstanbul: Bağlam.
- Özbaş, M., & Avcı, M.(2013). Yoksul aile çocuklarının okullaşma sürecine etki eden sosyolojik ve okul kaynaklı değişkenler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (26), 403-413.
- Özbek, N. (2002). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet. *Toplum ve Bilim*, 92, s. 7-33.
- Özdemir, S., Sezgin, F., Şirin, H., Karip, E., & Erkan, S. (2010). İlköğretim okulu öğrencilerinin okulu terk etme nedenleri ve çözüm önerileri.

- Özdemir, M. (2012). Lise öğrencilerinin metaforik okul algılarının çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 96-109.
- Özer, Y., & Anıl, D. (2011). Öğrencilerin fen ve matematik başarılarını etkileyen faktörlerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 313-324.
- Özkan, E., & Yıldırım, S. (2013). Geometri başarısı, geometri öz-yeterliği, ebeveyn eğitim durumu ve cinsiyet arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 249-261.
- Pehlivan, V. (2010). *Küreselleşme, Yoksulluk ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Platt, L. (2005). *Discovering Child Poverty*. Policy Pres:Bristol.
- Polat, S. (2009). Akademik başarısızlığın toplumsal eşitsizlik temelinde çözümlenmesi. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 7(25), 46-61.
- Polat, S. (2014). *Türkiye'nin 2023 vizyonu ve eğitimde "orta kalite tuzağı"*. İstanbul: Turkuvaz.
- Psacharopoulos, G. & Woodhall, M. (2006). *Gelişim İçin Eğitim*. (Çeviren. Ş. Nartgün) Ankara: Gazi Kitabevi.
- Radke Yarrow, M., & Sherman, T. (2002). Hardgrowing: children who survive. J. E. Rolf, A. S. Masten, D. Cicchetti, K. Nuechterlein, ve S. Weintraub (Ed.). *Risk and protective factors in the development of psychopathology*, 97(119). New York: Cambridge University.
- Rodgers, Y.V., & Milewska, M.(2007). Food Assistance Through The School System. *Journal of Children and Poverty*,13(1), 75-95.
- Sarisoy, İ., & Koç, S.(2010). Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi. *Maliye Dergisi*, 158, 326-348.
- Saygı Doğru, E. (2016). *Eskişehir’de Sosyal Yardım Sisteminin Yoksulların ve SYDV Çalışanlarının Gözüyle Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Sen, A. K. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*. Asian Development Bank Social Development Papers. Manila: Asian Development Bank Publishing.
- Seyyar, A. (2003, Mayıs). *Sosyal siyaset açısından yoksulluğa karşı mücadele*. Yoksulluk Sempozyumu' nda sunulmuş bildiri. Deniz Feneri Derneği, İstanbul.
- Seyyar, A. (2005). Yerel kamu yöneticileri sosyal devletin görevlerini ne derece yerine getirebilmektedir? *İdarecinin Sesi Dergisi*, 19(109), 1-13.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). *T.C.Resmi Gazete*, 18059, 27 Mayıs 1983.
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliği. (2015). *T.C.Resmi Gazete*, 29284, 03 Mart 2015.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu.(1986). *T.C.Resmi Gazete*, 19134, 14 Haziran 1986.
- Şener, Ü. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim.
- Şevik, Y. (2014). *İlköğretim müdür ve müdür yardımcılarının öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri ile akademik başarısına katkıları*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Şişman, M. (2014). *Öğretim liderliği*. Ankara: Pegem.
- Talas, C. (1992). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Ankara: Bilgi.
- Tartanoğlu, Ş. (2011). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*. 42, 1-13.
- Taş, H. Y., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma. *In International Conference on Eurasian Economies*. 423-430.
- Taşçı, F. (2010). *Sosyal politikalarda can simidi sosyal yardım*. Ankara: Nobel.
- Tekeli, İ. (2000). *Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri, İ. Tekeli (Ed.) Yoksulluk- Kent Yoksulluğu*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Tezcan, M. (2014). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Anı.

- Tokathioğlu, İ., & Başaran, A.(2003). Türkiye'de Yoksulluğun Dağılımı, Yapışkanlığı ve Transfer Politikaları. *Ekonomik Yaklaşım*, 14(49), 111-129.
- Tosuner, Ö. (2007). *Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Tural, N. K. (2002). *Eğitim Finansmanı*. Ankara: Anı.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *T.C. Resmi Gazete*, 17863, 07 Ocak 1982.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6(24), 543-559.
- Townsend, P., Phillimore, P., & Beattie, A. (1997). Health and Deprivation. Inequality and the North. *Revista Cubana de Higiene y Epidemiologia*. 35(1), 48-50.
- Ungar, M., & Liebenberg, L.(2013). Ethnocultural factors, resilience, and school engagement. *School psychology international*, 34(5), 514-526.
- UNICEF (2000). *Poverty Reduction Begins With Children*. New York.
- UNICEF (2005). *The State of the World's Children 2005*. New York.
- UNICEF (2005). Zengin Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu. Innocenti Report Card No.6.Innocenti Araştırma Merkezi, Floransa.
- UNICEF (2006). Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi Konferansı Raporu, 12-13 Haziran 2006, Ankara.
- Ural, A (2014). Seçkin eğitim meşrulaştırmak: eğitimi koşullu geçişe dayalı kademelendirme. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 3(1), 45-56.
- Ünal, G. (2004). Türkiye'de Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Araştırmaları. 4. Aile Şurası: Aile ve Yoksulluk Bildirileri. *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları*, 122, 13-20.
- Vakıflar Kanunu.(2008). *T.C.Resmi Gazete*, 26800, 27 Şubat 2008.
- Yaşar, M.R. (2011). Yoksullukla Mücadelede Yerel Bir Deneyim: Elazığ Yoksulluk Haritası Projesi. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Başbakanlık SYDGM Yayını*, 115-132.

- Yavuz, H.Ç., & Kutlu, Ö.(2016). Ekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Akademik Yılmazlık Düzeylerinin Bazı Koruyucu Faktörler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 41(186), 1-19.
- Yay, S.(2014). *Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar: Türkiye’de Sosyal Yardımlasma ve Dayanısmayı Tesvik FonuUygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, T. (2017). *Yatılı Bölge Ortaokullarının Eğitimde Fırsat ve İmkân Eşitliği Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yiğit, M., & Eken, İ.(2013). Sosyal Yardım ve Sağlık Hizmetlerinde Algılama Yönetimi: Diyarbakır ili Örneği, *Türk İdare Dergisi*, 85(476), s.289-319.
- Zorbaz, O. (2018). Lise öğrencilerinin Okul Terk Risklerini Etkileyen Öğrenci ve Okul Düzeyindeki Faktörler. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zülfikar, B. Ş. (2010). *Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin Başarı Değerlendirmesi-Ankara İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

EKLER

EK 1. Görüşme Formu

ARAŞTIRMADA KULLANILACAK OKUL MÜDÜRÜ GÖRÜŞME FORMU

Araştırma Sorusu: Okul müdürlerinin sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere yapılan sosyal ve akademik yardımlar konusuna ilişkin görüşleri nelerdir?

Tarih: __/__/2017
(Başlangıç/Bitiş): _____/_____

Saat

GİRİŞ:

Merhaba, adım Nurcan YILDIRIM. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim dalında yüksek lisans öğrencisiyim. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere yapılan sosyal ve akademik yardımlar konusunda bir araştırma yapıyorum. Bu araştırma okul müdürlerinin görüşlerine dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Görüşmeler sonucu elde edilen veriler sadece bu bilimsel araştırma projesi kapsamında kullanılacaktır. Katılımcıların kimlik bilgileri hiçbir şekilde kaydedilmeyecek ve başka kişi veya kurumlarla paylaşılmayacaktır.

İzniniz olursa bu görüşme ses kayıt cihazı ile kaydedilecektir. Kayıt için ses kayıt cihazı sizin görebileceğini bir yere konacak ve cihazın açıldığına ve mülakat bitiminde kapatıldığına dair size bilgi verilecektir. Ses kaydı alındıktan sonra, ses kayıtlarının deşifreleri (yazılı hale getirilmesi) yapılacaktır. Ses kayıtları yazılı hale getirildikten sonra silinecektir. Eğer isterseniz yapılan deşifrelerin metinleri yazılı olarak size tekrar gönderilecek ve bu deşifrelerin doğruluğunu onaylamanız istenecektir. Ayrıca yatığımız mülakat esnasında söylediğiniz ancak araştırmada kullanılmasını istemediğiniz cümleler, kelime grupları veya kelimeler var ise bunları metinden çıkarılacak ve araştırma kapsamında kullanılmayacaktır.

Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için şimdiden teşekkür ederim. Görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir soru veya belirtmek istediğiniz bir düşünce var mı?

Görüşmenin 30-45 dakika kadar sürmesi planlanmaktadır. Vakit ayırdığınız için teşekkür ederiz.

İzin verirseniz, ses kayıt cihazını açıp görülebilir bir yere bırakarak görüşmeyi başlatmak istiyorum.

Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

Yaşınız:

Eğitim Durumunuz: () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora

Kıdem Yılınız:

Bu Okuldaki Hizmet Yılınız:

Çalıştığınız çevreyi sosyoekonomik bakımdan tanıyor musunuz: () Evet () Hayır

Çalıştığınız Çevrenin Sosyoekonomik Gelir Düzeyi: () Düşük () Orta () Yüksek

SORULAR

1. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olmayı nasıl tanımlıyorsunuz?

2. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinizin en önemli ihtiyaçları nelerdir?

Sonda: Sosyal ve eğlence aktiviteleri

Sosyal ortamlarda giyilecek kıyafetler

Okul kıyafeti

Nakdi yardım

3. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinize okullarda sağlanan sosyal yardımlar nelerdir?

Sonda: Okul etkinlikleri

Okul kıyafeti

Nakdi yardım

4. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinize okulun dışında ne gibi sosyal yardımlar yapılmaktadır?

Sonda: ŞNT Yardımları

Okul kıyafeti

Nakdi yardım

Okul dışında yapılan kurslar

5. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinize yapılan bu sosyal yardımlar onların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı konusunda ne düşünüyorsunuz?

6. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinize yapılan sosyal yardımları artırmak için ne önerirsiniz?

7. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinizin akademik ihtiyaçları nelerdir?

Sonda: Ders araç-gereçleri

Başarılı olmalarını sağlamak

Ders konularında eksikliklerini gidermek

Gerçekten ihtiyaç duydukları seçmeli dersleri seçmek

Okula devam etmelerini sağlamak

Öğrencileri okula bağlamak

8. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinize okulunuzda ne gibi akademik imkânlar sunulmaktadır?

Sonda: Ders araç-gereçleri

Başarı yönelimli olmalarını sağlamak

Ders konularında eksikliklerini gidermek

Gerçekten ihtiyaç duydukları seçmeli dersleri seçmek

Okula devam etmelerini sağlamak

Öğrencileri okula bağlamak

9. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinize okulun dışında sunulan akademik yardım var mıdır? Varsa nelerdir?

Sonda: Ders araç-gereçleri

Başarılı olmalarını sağlamak

Ders konularında eksikliklerini gidermek

10. Sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilerinize okulda ve okul dışında sunulan akademik imkânlar öğrencilerin ihtiyaçlarına ne kadar cevap vermektedir?

11.Okulların ve yardım sağlayan diğer kurum ve kuruluşların sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı öğrencilere sundukları akademik yardımları artırmaları açısından ne gibi önerileriniz vardır?

EK 2. Araştırmanın İzin Yazısı

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.12308952
Konu : Araştırma İzni

15.08.2017

SİNCAN KAYMAKAMLIĞIN
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) Gazi Üniversitesinin 28/07/2017 tarih ve E.28467 sayılı yazısı.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Nurcan YILDIRIM ' ın Yrd.Doç.Dr. Türker KURT danışmanlığında yürütmekte olduğu " Sosyoekonomik Bakımdan Dezavantajlı Öğrencilerin Bulunduğu Okullarda Öğrencilere Sunulan Akademik ve Sosyal Fırsatlar " konulu tez çalışması kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüz Araştırma Komisyonunca incelenmiş olup, İlçenize bağlı ekte belirtilen okullarda çalışmanın yapılması uygun görülmüştür.

Uygulama formunun (3 sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak, araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre yazımız ekinde gönderilen mühürlü uygulama araçlarının uygulanmasına izin verilmesini rica ederim.

Vefa BARDAKCI
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

EKLER:

- 1-Uygulama formu (3 sayfa)
- 2-Okul Listesi (2 Sayfa)

Konya yolu Başkent-Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için
Tel: (0 312) 221 02 17/135-134

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 074a-9d83-37cf-97f6-9ce9 kodu ile teyit edilebilir.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...